

RAINBOW RESOURCES

Seksuaalisuuteen ja sukupuoleen
keskittyvä Compasiton Kumppani

IFM·SEI

Ensimmäinen ja toinen versio SateenkaariSalkusta on tuotettu Euroopan Neuvoston European Youth -rahaston tuella. Tämän julkaisun sisältö ei välttämättä edusta Euroopan Neuvoston näkemyksiä.

SateenkaariSalkku

Seksuaalisuuteen ja sukupuoleen keskittyvä Compasiton kumppani 2014 versio - Täysin tarkastettu ja päivitetty

IFM•SEI

Kirjoittajat

Toinen versio: Laura Hallsworth, Amina Lehner, Christine Sudbrock, Enrico Billig ja Queer
Easter 2014 osallistujat

Ensimmäinen versio: Lloyd Russell-Moyle, Birute Sabatauskaite, Karmen Spiljak, Sabine
Troitzsch, Simon Walter, Carly Walker-Dawson, Tamsin Pearce, Christine Sudbrock ja
Queer Easter 2009, 2010, 2011 osallistujat sekä Winterschool 2009/2010 osallistujat

Editointi ja koordinointi

Christine Sudbrock, Laura Hallsworth, Amina Lehner

Graafinen suunnittelu, kuvitus ja taitto

Eugeni Brigneti Masgrau

Kuvat

Kurt Lowenstein koulutuskeskuksessa järjestettyjen kansainvälisten Winterschool ja Queer
Easter -seminaarien mediatyöryhmä; Regenbogen Falken (Rote Falken Austria)
Sivun 5 kuva: Mikhail Nerush

© Käyttöluvat

Tämä työkirja on lisensoitu Creative Commons nimeä-epäkaupallinen-jaa samoin 3.0
kansainvälisellä lisenssillä. Teosta saa kopioida, jakaa, esittää, muunnella, käyttää toisen
teoksen pohjana ei-kaupallisesti kunhan alkuperäisen teoksen tekijän nimi mainitaan ja
kopioita ja muunnelmia levitetään samalla lisenssillä. Lisenssi kieltää kaupallisen käytön ja
sisältää copyleft-ominaisuuden.

www.ifm-sei.org

International Falcon Movement-Socialist Educational International

Rue du Trone 98

1050 Brussels

Ensimmäinen ja toinen versio SateenkaariSalkusta on tuotettu Euroopan Neuvoston European Youth -rahaston tuella. Tämän julkaisun sisältö ei välttämättä edusta Euroopan Neuvoston näemyksiä.

Sisältö

Johdanto	4
Tukea ohjaajille	6
Seksuaaliset oikeudet kuuluvat ihmisoikeuksiin.....	6
Lapsen kehitys.....	8
Opas epämuodolliseen kasvatukseen.....	11
Identiteetti ja olemus.....	14
Perhe ja ihmissuhteet.....	17
Syrjintä ja kiusaaminen.....	19
Tarina lapsuudesta.....	26
Energizerit	28
Yhdessä parempi.....	28
Homo- ja lesbobingo.....	29
Sisään ja ulos.....	30
Romeo, Tarzan ja ritari.....	31
Tanssivat tuolit -haaste.....	32
Kolme pientä luottamusleikkiä.....	33
Activiteetit - Identiteetti ja olemus	34
Sukupuoleton tarina.....	34
Sukupuolen takana.....	36
Kuka on laatikossa?.....	37
Pukeutuminen on siistiä.....	38
Kaikki erilaisia, kaikki samanarvoisia.....	39
Eläinfarmi.....	41
Sankarit.....	43
Sukupuolikisa.....	44
Seiso jonossa.....	46
Arvaa kuka.....	49
Aikakapseli.....	53
Activiteetit - Perhe ja ihmissuhteet	54
Rakkautta ja musiikkia.....	54
Perhe rakenteilla.....	55
Parikokoelma.....	57
Pariskuntamuistipeli.....	58
Sateenkaarikatu.....	63
Ei tarkoittaa ei.....	65
Activiteetit - Kiusaaminen ja syrjintä	67
Pelin säännöt.....	67
Pala kakkua.....	68
Arvaa ammatti.....	70
Astu askel eteenpäin.....	72
Tämä ei ole enää hauskaa.....	76
Mitä voin tehdä?.....	77
Epäreilupuisto.....	78
Dani-tyttö.....	80
Sanasto	83
Aktiviteettitaulu	87

Keitä me olemme

The International Falcon Movement – Socialist Educational International on kansainvälinen kasvatuksellinen liike, joka työskentelee rohkaisee lapsia ja nuoria ottamaan aktiivisen roolin yhteiskunnan sosiaalisessa muutoksessa ja puolustamaan omia oikeuksiaan. Olemme kattojärjestö 50:lle lapsi- ja nuorisoliikkeelle ympäri maailmaa. Arvojamme ovat tasa-arvo, demokratia, rauha, yhteistyö ja ystävyys.

YK:n yleissopimus lastenoikeuksista on IFM-SEI:lle keskeinen asiakirja. Pyrimme varmistamaan, että jäsenjärjestöissämme ja kansainvälisissä tapahtumissamme lapset ja nuoret ovat tietoisia oikeuksistaan ja tarvittaessa valmiita varmistamaan, että niitä noudatetaan. Tämän päämäärän saavuttamiseksi järjestämme erilaisia aktiviteetteja kuten seminaareja, koulutuksia, kansainvälisiä leirejä ja konferensseja. Työmme perustuu vertaiskoulutukseen: uskomme, että nuorilla on yhtä paljon opetettavaa kuin opittavaa.

Lapsilta ja nuorilta, lapsille ja nuorille

Lapset ja nuoret ovat osallisia päätöksenteossa kaikilla liikkeemme tasoilla, heidän paikallisista ryhmistänsä maailman kongressiin asti. Uskomme vahvasti, että lapset ovat kykeneviä tekemään päätöksiä ja omaavat vahvat mielipiteet heitä koskevissa globaaleissa kysymyksissä sekä jokapäiväisissä asioissa. He vain tarvitsevat aitoa vahvistamista tunteakseen, että heidän äänensä kuullaan yhteiskunnassa.

IFM-SEI:llä on pitkä historia työskentelystä sukupuoli- ja seksuaalisuuskasvatuksen parissa. Jäsenemme ovat työskennelleet lasten kanssa sukupuolen ja seksuaalisuuden parissa yli 40 vuotta paikallisista kampanjoista ei-heteronormatiivisten tarinoiden luomiseen.

Vuodesta 2001 lähtien olemme järjestäneet vuotuisen "Queer Easter" -seminaarin yhdessä kumppaneidemme Kurt Lowenstein koulutuskeskuksen ja Euroopan nuorten sosialistien kanssa. Yli 120 nuorta nuorisjärjestöistä ja HLBT*IQ järjestöistä ympäri Eurooppaa, Keski-Itää ja Latinalaista Amerikkaa kokoontuvat näihin seminaareihin keskustelemaan seksuaalisuuden monimuotoisuudesta, heteronormatiivisuudesta ja homofobiasta. He kehittävät strategioita ja keinoja tukea HLBT*IQ-ihmisiä. Viime vuosina on kiinnitetty erityistä huomiota työskentelyyn seksuaalisuuden ja sukupuolen parissa lasten kanssa hillitksemme heteronormatiivisia ja cismormatiivisia asenteita ennen kuin ne pääsevät täysin kehittymään.

Tämä julkaisu noudattaa IFM-SEI -sateenkaariverkoston ja Queer Easter -ryhmän työtä. Huolestuimme, koska käytössämme on vain vähän sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviä resursseja käytettäväksi lasten kanssa. Lasten ihmisoikeuskasvatuksen apuna käytämme Euroopan konsulaatin "Compasito" -julkaisua. Tästä huolimatta sukupuolen ja seksuaalisuuden saralta uupuu käytännöllisiä julkaisuja ja metodeja. Tämän takia päätimme toteuttaa työpajoja, seminaareja ja leirejä kouluttajille kehittääksemme työkaluja, joita nyt pidät käsissäsi.

Ensimmäinen versio työkirjasta julkaistiin Euroopan Neuvoston European Youth -rahaston tuella vuonna 2011. Julkaisua levitettiin erittäin laajasti HLBT*IQ-aktiivien, vapaaehtoisten ja opettajien keskuudessa. Useissa seminaareissa koulutettiin käyttämään työkirjaa. Saimme erittäin suuren määrän positiivista palautetta ja paljon hyödyllisiä ehdotuksia aktiviteettien parantamiseksi sekä uusiksi aktiviteeteiksi.

Päädyimme tekemään uuden painoksen työkirjasta. Siinä on otettu huomioon käyttäjien antama palaute. Euroopan tuki jälleen, ja Queer Easter 2014 -seminaarin osallistujat auttoivat kehittämään siihen uutta sisältöä. Halusimme eritoten lisätä sisältöä trans*aiheisiin ja kiusaamiseen liittyen sekä sisällyttää aktiviteetteja, jotka ovat helposti suoritettavissa lasten kanssa. Toisen painoksen työ tehtiin osana osallistavaa "All Together 2.0" -strategiaa varmistaksemme, ettei sukupuoli- ja seksuaalisuuskasvatusta ole eristynyt, vaan osa työtämme kaikkinaista syrjäytymistä ja syrjintää vastaan.

Tämä julkaisu on monien tuntien tutkimuksen, työn ja ympäri Eurooppaa asuvien nuorten, lasten ja ohjaajien hauskanpidon kooste, josta olemme kiitollisia. Emme olisi pystyneet luomaan tätä työkirjaa ilman heitä.

Seksuaali- ja sukupuoli-oikeuskoulutus lasten kanssa

Seksuaalioikeudet ovat ihmisoikeuksia, mutta unohtuvat usein ihmisoikeuskoulutuksesta. Vanhempien, opettajien ja ohjaajien yleinen käsitys ja perustelu tälle on se, että lapset ovat liian nuoria keskustelemaan seksuaalisuudesta tai että HLBT*IQ-aiheista puhuminen vaikuttaa lasten seksuaalisuuteen jollain tavalla, esimerkiksi "tekee heidän lapsistaan homoja".

Seksuaali- tai sukupuoli-oikeuskoulutus ei kerro lapselle, ketä rakastaa tai millainen hänen tulisi olla. Se auttaa heitä ymmärtämään, että ihmisillä on erilaisia seksuaali- ja sukupuoli-identiteettejä, että toinen ei ole toista parempi tai huonompi ja että ketään tulisi kiusata tai syrjiä sen takia. Tämä auttaa lapsia määrittelemään sen, mistä hyvä ihmissuhde muodostuu, jotta he tulevaisuudessa pystyvät luomaan terveitä ihmissuhteita. On myös tärkeää, että lapsi pystyy tutkimaan omaa sukupuoli-identiteettiään ja ymmärtämään, ettei hänen välttämättä tarvitse sopia tyypillisiin sukupuoli-rooleihin. Koulutuksemme lopullinen tavoite on tarjota lapselle mahdollisuus tehdä tätä turvallisuudessa ympäristössä, esteiden tai jopa eristyksen luomisen sijaan.

Kuinka käyttää SateenkaariSalkkua

Julkaisu on jaettu kahteen osaan:

Ensimmäinen keskittyy tukemaan ohjaajia työssään. Löydät sieltä teoriaosuuksia, jotka antavat sinulle tietoa kirjan aiheista ja joiden avulla niistä on varmasti helpompi keskustella lasten kanssa. Etenkin, jos et ole työskennellyt aiheen parissa aikaisemmin, kehotamme sinua lukemaan tämän osuuden ennen kuin siirryt toteuttamaan toisen osuuden aktiviteetteja. Löydät kirjasta myös aiheeseen liittyviä lämmittelyharjoituksia.

Kirjan toinen osa pitää sisällään lasten kanssa käytettäviä metodeja liittyen sukupuoli- ja seksuaalisuus-oikeuksiin. Tämä osuus on jaettu kolmeen kategoriaan:

Identiteetti ja olemus

Perhe ja ihmissuhteet

Kiusaaminen ja syrjintä

Näitä aktiviteetteja voi käyttää kokenut ohjaaja, vertaisohjaaja tai joku, joka toteuttaa työpajaa ensimmäistä kertaa esimerkiksi kerhoissa, leireillä, koulutuksissa ja seminaareissa. Kannattaa kuitenkin pitää mielessä, että kaikki työpajasuunnitelmat ovat vain ehdotuksia. Ne tulisi aina mukauttaa ryhmän

mukaan. Jotkut ryhmät ovat kokeneempia kuin toiset, toiset tarvitsevat enemmän aikaa. Jotkut innostuvat aktiviteetista ja toiset taas eivät. Älä käytä ehdotuksiamme sellaisenaan, vaan muokkaa ne ryhmän ja ympäristön mukaan saadaksesi parhaan tuloksen SateenkaariSalkusta.

Seksuaaliset oikeudet kuuluvat ihmisoikeuksiin

Lähes jokainen maailman valtio takaa kirjallisesti kaikille yhdenvertaiset oikeudet, joihin tulisi sisältyä yhdenvertaiset oikeudet henkilön sukupuolesta, seksuaalisuudesta tai sukupuoli-identiteetistä riippumatta. Kansainväliset dokumentit, kuten ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus ja yleissopimus lapsen oikeuksista, asettavat selkeät syrjimättömyyden periaatteet. Näitä periaatteita kuitenkin loukataan usein.

Seksuaaliset oikeudet itsessään eivät ole uusi asia. Ne on otettu huomioon kansainvälisissä ihmisoikeuksia koskevissa asiakirjoissa ja kansallisissa laeissa vuosien ajan. Erityisesti asiaa on kehittänyt joukko kansainvälisiä asiantuntijoita 'Yogyakartan periaatteissa'¹ vuodelta 2006. Niissä määritellään joukko kansainvälisiä periaatteita liittyen seksuaalisuuteen ja sukupuoli-identiteettiin muistuttamalla valtioita oikeudellisista sitoumuksistaan. Periaatteissa muistutetaan, että ihmisoikeudet koskevat kaikkia ihmisiä huolimatta seksuaalisesta suuntautumisesta tai sukupuoli-identiteetistä ja niitä sovellettaessa ei tulisi ottaa huomioon yksilön seksuaali- ja sukupuoli-identiteettiä. YK:n yleiskokous ei kuitenkaan koskaan hyväksynyt Yogyakartan periaatteita.

Seksuaalisiin oikeuksiin² kuuluu jokaisen ihmisen oikeus:

- Parhaaseen mahdolliseen seksuaaliterveyteen, mukaanlukien pääsyn seksuaalisen terveyden ja perhesuunnittelun terveydenhuoltopalveluihin
- Hankkia, vastaanottaa ja levittää tietoa liittyen seksuaalisuuteen
- Seksuaalikasvatukseen
- Ruumiillisen koskemattomuuden kunnioitukseen
- Valita kumppaninsa
- Päätökseen olla tai olla olematta seksuaalisesti aktiivinen
- Suostumukselliseen seksuaaliseen suhteeseen
- Suostumukselliseen avioliittoon
- Päätää, hankkiiko lapsia vai ei, ja milloin sen tekee
- Harjoittaa tyydyttävää, turvallista ja nautinnollista seksuaalista elämää

Seksuaaliset oikeudet liittyvät läheisesti muiden ihmisoikeuksien täytymiseen ja niiden loukkaaminen vaikuttaa merkittävästi yksilöön ja perheisiin kaikilla elämän alueilla. Yogyakartaan periaatteet viittaavat nimenomaan YK:n yleissopimukseen lapsen oikeuksista ja korostavat, että lapsen parhaan edun tulee aina olla ensisijainen asia:

Oikeus sosiaaliturvaan ja muihin sosiaalisen suojelun toimiin

Lapsilla, jotka elävät perheissä, joissa on saman sukupuoliset, trans*- tai epäbinaariset vanhemmat, tulisi olla oikeus samoihin sosiaaliturvan toimenpiteisiin kuin niillä lapsilla, jotka elävät muun tyyppisessä perheessä. Jos lapsen vanhempien välistä suhdetta ei kuitenkaan ole tunnustettu lain nimessä (kuten usein on samaa sukupuolta olevien pariskuntien kanssa), vain toisella vanhemmista on lapsen laillinen huoltajuus, jolloin vain tämä vanhempi voi tehdä päätöksiä koskien lapsen terveyttä, hyvinvointia ja asuinolosuhteita (esim. vain laillinen huoltaja voi keskustella lapsen terveydestä lääkäreiden kanssa).

Oikeus koulutukseen

Jokaisella tulisi olla oikeus oppimiseen ja saada kunnioitusta huolimatta seksuaalisesta suuntautumisestaan tai sukupuoli-identiteetistään. Kansalliset lait loukkaavat usein tätä oikeutta estämällä 'homoseksuaalisuuden esilletuomisen'. Ympäristössä, jossa opettajat ja oppilaat eivät voi avoimesti keskustella seksuaalisuudesta, monet oppilaat ja opettajat tuntevat, että heidän on tukahdutettava identiteettinsä, ja kokonaisia sukupolvia jää ilman merkittävää opetusta.

Oikeus perheen muodostamiseen

Jokaisella on oikeus muodostaa perhe henkilön seksuaalisesta suuntautumisesta tai sukupuoli-identiteetistä huolimatta. Huolimatta tästä selkeästi asetetusta oikeudesta monissa maissa saman sukupuolen parisuhteet tai avioliitot eivät ole laillisia tai suovat pariskunnalle vähemmän oikeuksia kuin heteroseksuaaliselle pariskunnalle. Lisäksi vain hyvin harvat maat sallivat homoseksuaalisille pareille adoptio-oikeuden, mikä estää heitä muodostamasta perheitä.

Oikeus vapaaseen ajatteluun, mielipiteeseen ja ilmaisuun

Viranomaiset loukkaavat usein tätä oikeutta kieltämällä Pride-tapahtumat ja tukahduttamalla HLB*IO-järjestöjä, tai olemalla torjumatta hyökkäyksiä, jotka on kohdistettu HLB*IO-järjestöihin, -yksilöihin tai -tukijoihin.

Oikeus suojaan lääketieteellisiltä väärinkäytöksiltä

Kaikki seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin lääketieteellinen tai psykologinen hoito (paitsi yksilön pyynnöstä suoritettava sukupuolenkorjaus) määritellään pahoinpitelyiksi. Niitä toteutetaan kuitenkin useissa maissa. Tällä saattaa olla syviä vaikutuksia yksilöihin ja perheisiin. Vastasyntyneelle ei saa suorittaa lääketieteellisiä toimenpiteitä, joilla hänen sukupuoltaan muokataan fyysisesti sopimaan 'miehen' tai 'naisen' muotteihin. Toimenpiteitä tehdään usein intersukupuolisille lapsille.

Valtioista suurin osa on allekirjoittanut kansainväliset ihmisoikeusasiakirjat, mutta käytännössä useimmat epäonnistuvat niiden kunnioittamisessa. Monissa maissa mukaanlukien niissä, joissa on IFM-SEL-jäsenjärjestöjä, homoseksuaalisuus on laitonta. Tästä tiettyjen oikeuksien loukkaamisesta on päästävä yli yhdistämällä politiikan ja koulutuksen työkaluja. Meidän täytyy rikkoa seksuaalisuutta ja sukupuoli-identiteettejä koskevia tabuja, jotka poikkeavat normista, ja haastaa syrjintä ja ihmisoikeusloukkaukset. Vain koulutuksen avulla voimme toteuttaa ihanteet, joiden eteen teemme töitä. Tässä kokonaisuudessa emme tarkastele vain yksilön oikeuksia ja mahdollisuuksia suojella niitä, vaan myös sitä, millaisia toimenpiteitä ryhmät voivat tehdä lisätäkseen tietoisuutta ja rohkaistakseen parempaa ymmärrystä yhteisöissään.

1* Yogyakartaan periaatteet: Kansainvälisen ihmisoikeuslain sovellus suhteessa seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuoli-identiteettiin, Yogyakarta, 26.3.2007. . www.yogyakartaprinciples.org

2* Maailman terveysjärjestö: www.who.int/reproductivehealth/topics/gender_rights/sexual_health/en/

Lapsen kehitys

Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja jokainen kehittyy eri tavalla. Heillä on eri vahvuudet, he elävät erilaisissa sosiaalisissa ympäristöissä ja heillä on eri oppimistavat. Monet asiat vaikuttavat lapsen kasvuun, mutta kehityksessä on myös paljon säännönmukaisuutta. Näiden asioiden oppiminen auttaa sinua mukauttamaan tämän oppaan aktiviteetit eri ikäryhmille. Kun suoritat aktiviteetteja lasten kanssa, on tärkeä kehittää ymmärrystä heidän fyysisistä, kognitiivisista ja sosiaalisista kyvyistään. Seuraava lista, joka on otettu Euroopan neuvoston tuottamasta teoksesta 'Compasito: Lasten ihmisoikeuskasvatuksen käsikirja', antaa sinulle hyödyllisen katsauksen 6-13-vuotiaiden lasten kehityksen vaiheista.

6-7-vuotiaat

Fyysinen kehitys

- Nauttivat ulkoaktiviteeteista, joihin kuuluu lyhyitä mutta energisiä spurtteja
- Suosivat yksinkertaisia käsillä tehtyjä tehtäviä, erityisesti yhdistettynä tietyn fyysisen taidon kehittämiseen

Kognitiivinen ja tunneperäinen kehitys

- Pitävät puhumisesta, mutta heidän kykynsä keskittyä ja kuunnella on lyhytkestoista
- Ovat hyvin uteliaita
- Oppivat parhaiten fyysisten kokemusten kautta
- Ovat kokemattomia päätösten tekemisessä
- Osaavat lukea ja kirjoittaa, mutta nämä kyvyt ovat vielä alkuvaiheilla
- Ovat erittäin mielikuvituksellisia ja ottavat helposti osaa roolipeleihin ja fantasialeikkeihin
- Pitävät tarinoista, joihin liittyy ystävyys ja supersankarit
- Pitävät sarjakuvahahmoista

Sosiaalinen kehitys

- Ovat hyvin kilpailuhenkisiä
- Kokevat toisinaan yhteistyön tekemisen hankalaksi

8-10-vuotiaat

Fyysinen kehitys

- Heillä vaikuttaa olevan loputon fyysinen energia

Kognitiivinen ja tunneperäinen kehitys

- Pitävät uusien asioiden oppimisesta, mutta eivät välttämättä syvällisesti
- Tulevat tietoisemmiksi erilaisuudesta ja eriarvoisuudesta muiden keskuudessa
- Pitävät pulmanratkonnasta
- Pitävät kysymys-vastaus -peleistä
- Voivat tuntea olonsa turhautuneeksi, jos heidän työnsä ei vastaa heidän odotuksiaan

Sosiaalinen kehitys

- Nauttivat enemmän itsenäisyydestä, mutta tarvitsevat edelleen tukea
- Pitävät juttelusta ja keskusteluista ikätovereidensa kanssa
- Voivat olla hyvin kriittisiä sekä itseään että muita kohtaan
- Kykenevät paremmin yhteistyöhön
- Pitävät ryhmään kuulumisesta
- Alkavat idolisoida oikeita sankareita, TV-tähtiä ja urheilutähtiä sarjakuvahahmojen sijasta

11-13-vuotiaat

Fyysinen kehitys

- Aikuistuvat nopesti fyysisesti, vaikka muutokset vaihtelevat suuresti lasten välillä ja saattavat aiheuttaa itsetietoisuutta ja epä mukavia tunteita

Kognitiivinen ja tunneperäinen kehitys

- Aikuistuvat suuresti kyvyissään ajatella monimutkaisemmalla tavalla
- Pitävät väittelystä ja keskustelusta
- Kokevat jotkin pelit ja leikit ennalta-arvattavina ja tylsinä; pitävät monimuotoisista aktiviteeteista joihin sisältyy erilaisten strategioiden ja tulosten tuottaminen
- Taipuvat pyrkimään täydellisyyteen tekemisissään
- Alkavat hahmottaa, että tarinaa tai tapahtumaa voi katsoa useammasta näkökulmasta
- Osoittavat kasvavaa kiinnostusta sosiaalisiin ja ajankohtaisiin tapahtumiin

Sosiaalinen kehitys

- Osoittavat kasvavaa kiinnostusta laajempaan sosiaaliseen ja fyysiseen ympäristöön
- Nauttivat omien ja muiden ihmisten rajojen kokeilemisesta
- Osaavat yhdistää leikkimieliset ja vakavat asiat samanaikaisesti
- Ovat enemmän huolissaan siitä, miltä näyttävät muiden silmissä
- Pitävät roolimalleilta oppimisesta
- Alkavat rakentaa pidemmälle kehittynyttä toimintaa ryhmässä ja joukkueessa
- Pitävät yhdessä tekemisestä yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi
- Ovat erittäin alttiita ikätovereiden asenteen ja käytöksen vaikutuksille

Lapset ja seksuaalisuus

Aiheena lapset ja seksuaalisuus on laaja, monimutkainen ja aiheuttaa monissa aikuisissa pelkoa ja epävarmuutta. Se on laaja, koska se kattaa paljon erilaisia käyttäytymismalleja. Se on monimutkainen, koska ihmisen seksuaalisuus on alati kehittyvä. Emme halua esitellä seksuaalikasvatusta tässä oppaassa, mutta haluamme huomauttaa, että lapset ovat seksuaalisia olentoja syntymästään lähtien ja oppivat seksuaalisista ja romanttisista suhteista jo hyvin nuoresta. Tieto lasten seksuaalisen kehityksen eri vaiheista auttaa ohjaajia käsittelemään lasten seksuaalisuutta ennakkoluulottomalla ja asianmukaisella tavalla.

Kun lapset menevät kouluun, heillä on kokemuksia siitä, miten heidän ympäristönsä reagoi ja käsittelee seksuaalisuutta:

- Menevätkö aikuiset hiljaisiksi, jos lapsi haluaa puhua sukuelimistä tai pestessään näitä alueita, vaikka kaikille muille ruumiinosille olisi annettu nimet?
- Nolostuvatko he, jos näkevät lapsen koskevan sukuelimiään? Alkavatko he jopa kritisoimaan tai rankaisemaan käytöstä sen sijasta, että kehottaisivat lasta tekemään näin ollessaan yksin?
- Vaihtavatko he äkkiä TV-kanavaa, jos kaksi ihmistä suutelee tai riisuutuu? Menevätkö he punaisik seivätkä puhua asiasta?

Monet aikuiset ovat huolissaan siitä, että avoin puhuminen rakkaudesta ja seksistä voi vaarantaa heidän lapsensa. Todellisuudessa asia on usein päinvastoin. Lapset, jotka tuntevat oman vartalonsa vastaavat usein varmemmin seksuaalisiin vitseihin ja puolustavat todennäköisemmin itseään seksuaalisissa hyväksikäyttötapauksissa. He myös pyytävät todennäköisesti aikuisten apua, koska eivät pelkää keskustelua seksiin liittyvistä asioista niin paljon. Lisänä biologiseen sukupuoleensa lapsilla on 'sukupuolinen luokittelu'. Tämä luokittelu on yhteydessä kulttuuriperäiseen normiin, jonka mukaan henkilön sukupuolen tulisi perustua tämän sukuelimiin. On olemassa odotuksia ja

rooleja, joita vanhemmat, hoitajat ja muut ihmiset usein yhdistävät siihen, onko kyseessä poika vai tyttö. Lapset eivät usein pysty erottamaan itseään näistä odotuksista, vaikka perinteiset roolit eivät vastaisi heidän tarpeitaan. Kun lapset menevät kouluun, he ovat jo tietoisia eri sukupuolirooleista ja odotuksista. On siis tärkeää puhua avoimesti näistä rooleista ja varmistaa, että lapset voivat ilmaista tarpeensa ja olla sellaisia, kuin tahtovat olla.

Seksuaalisen kehityksen vaiheet

Varhaislapsuus

Oman kehon tutkiminen alkaa kuuden ja kahdeksan ensimmäisen elinkuukauden välillä, ja on yksi monista 'normaaleista' kehityksen vaiheista.

3-6-vuotiaana

Lapset tulevat tietoisemmiksi anatomisista eroavaisuuksista, leikkivät 'lääkäreitä ja hoitajia' ja esittelevät toisilleen sukuelimiään.

7-8-vuotiaana

Kiinnostuvat seksistä ja kertovat irvokkaita vitsejä, mutta leikkivät ja tutkivat vähemmän. He ovat tietoisia sukupuolirooleista ja saavat ajatuksen siitä, voivatko puhua seksistä aikuisten kanssa.

9-10-vuotiaana

Heidän kiinnostuksensa kasvaa ja lapset saattavat etsiä yksityiskohtaisempaa tietoa seksuaalisista toiminnoista ja suhteista.

11-13-vuotiaana

Murrosiässä keho aikuistuu seksuaalisesti ja sukuelimistä tulee toiminnallisia. Seksuaaliset kokemukset vaihtelevat suuresti riippuen ympäristöstä ja lasten taustasta.

Haluatko tietää lisää?

Lista lasten kehitysvaiheista on otettu teoksesta: *Compassito: Lasten ihmisoikeuskasvatuksen käsikirja*, toinen painos, s. 42

Lista lasten seksuaalisen kehityksen vaiheista on otettu teoksesta: *Sexual Development in Primary Aged Children*. South Devon Behaviour Support Team, Royal Devon ja Exeter NHS Foundation Trust (http://www.devon.gov.uk/sexual_deg_for_websitebook.pdf)

Lisää informaatiota lasten seksuaalisesta kehityksestä: "Everything You Never Wanted Your Kids to Know About Sex (But Were Afraid They'd Ask): The Secrets to Surviving Your Child's Sexual Development from Birth to the Teens", kirjoittanut Justin Richardson ja Mark Schuster. Three Rivers Press, 2004

Opas epämuodolliseen kasvatukseen

SateenkaariSalkku on kehitetty työkaluksi epämuodolliseen kasvatukseen. Epämuodollinen kasvatusta on suunniteltu oppimisprosessi, johon oppijat ottavat osaa tarkoituksellisesti ja vapaaehtoisesti. Se on osallistava prosessi, jossa osallistujat oppivat omista kokemuksistaan, eikä heitä arvostella tai luokitella. Heidät ohjataan itsetutkiskeluun perustuvan prosessin avulla harkitsemaan, miten he haluavat hyödyntää oppimisensa tuloksia omassa elämässään.

Epämuodollisen ja muodollisen oppimisen välillä ei ole tiukkaa jaottelua. Mikäli olet opettaja, voit käyttää hyväksi aktiviteetteja SateenkaariSalkusta, vaikka työskentelet muodollisen kasvatuksen piirissä. Sinun on vain oltava tietoinen, että niihin osallistuvilla lapsilla tulee olla mahdollisuus ilmaista mielipiteensä vapaasti, että heidät otetaan vakavasti, että heitä ei tuomita ja että he ovat aktiviteetin keskeinen asia. He kommunikoivat, pohtivat ja päättävät, mitä oppia.

Roolisi ohjaajana

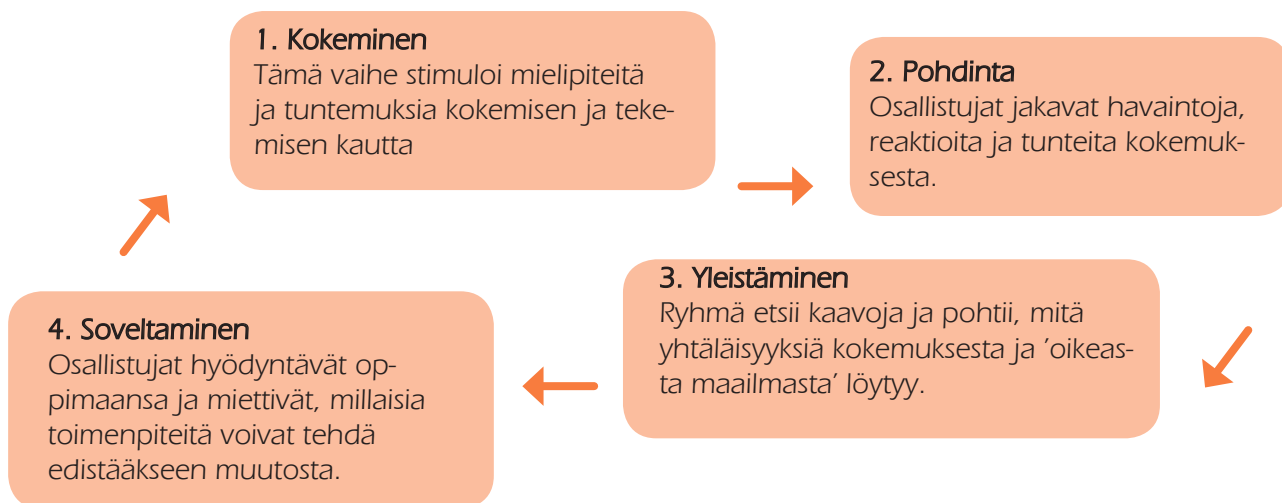
Ohjaajana sinä olet vastuussa puitteiden järjestämisestä ryhmäsi oppimiselle. Valmistelet, esittelet ja koordinoit aktiviteetit ja luot ympäristön, jossa lapset voivat oppia, kokea ja kokeilla. Tavanomaisesta 'opettajan' roolista poiketen et ole paikalla jakaaksesi informaatiota tai 'opettaaksesi' lapsille, mikä on oikein ja mikä väärin. Alkuun tämä saattaa olla hankalaa sekä sinulle että osallistujille. Sinun täytyy luopua roolistasi 'asiantuntijana' ja lasten täytyy ottaa vastuu omasta oppimisestaan. Mutta älä huoli, tekemisen ja oppimisen kautta voit siirtyä lapsikeskeiseen, kokemukselliseen lähtökohtaan oppimisessa.

Itsetietoisuus

Ohjaamisen taito ei vaadi ainoastaan muutosta keskittymisessä, vaan myös korkeaa itsetietoisuutta. Koska lapsiin vaikuttaa voimakkaasti heidän elämässään olevien aikuisten käytös, sinun tulee ohjaajana pitää huoli, että käyttäytyvät niiden arvojen mukaisesti, joita tahdot välittää. Esimerkiksi sukupuolisiin stereotyyppioihin liittyvä aktiviteetti on hyödytön, jos normaalisti tuot esiin sukupuolisia eroja. Tästä syystä ohjaajien tulee tunnistaa, tiedostaa ja jatkuvasti käsitellä tunnollisesti omia etuoikeuksiaan, ennakkoluulojaan ja taipumuksiaan, eritoten jos ne kohdistuvat ryhmän lapsiin. Älä pelkää suhtautua itseesi kriittisesti. Meillä kaikilla on stereotyyppioita ja ennakkoluuloja, mutta meidän tulee olla tietoisia niistä muuttaaksemme käytöstämme ja kitkeäksemme niitä.

Kokemusperusteinen oppiminen

Lähes kaikki aktiviteetit tässä julkaisussa perustuvat kokemusperusteiseen lähestymistapaan oppimisesta, tai 'tekemällä oppimiseen'. Vaikka kokemusperusteisen oppimisen eri vaiheet eivät aina ole ilmeisiä, suurin osa aktiviteeteista on suunniteltu nelivaiheisen syklin mukaisesti.

Logiikka tämän lähestymistavan pohjalla on se, että jokaisessa aktiviteetissa osallistujat saavat tilaa pohtia ja su-latella oppimaansa, jotta voitaisiin varmistaa, että opittu asia sisäistyy. Osallistujat eivät poistu näin aktiviteetista hämmennyneinä tai negatiivisin tuntein. Sykli saa ryhmän harkitsemaan toimenpiteitä, joilla varmistetaan se, että oppiminen johtaa laajempaan sosiaaliseen muutokseen.

Purkaminen

Minkä tahansa opettavaisen aktiviteetin tärkein osa on sen purkaminen. Tämän aktiviteetin osan aikana osal-listujat johdatetaan huolellisesti pohdinnan, yleistämisen ja soveltamisen vaiheiden läpi. Jos purkaminen ei ole hyvin suunniteltu ja tehdään kiireellä, oppiminen voi vaaraantua, aktiviteetti jää leikin tasolle ja unohtuu pian. Läpi tämän julkaisun olemme kehittäneet ehdotuksia, joita voit käyttää aktiviteetin purkuun. Varaa aikaa käydäksesi kysymykset läpi ennen jokaista aktiviteettia ja kehitä omia. Kun kyselet kysymyksiä, järjestä tarpeeksi aikaa, jotta kaikki ymmärtävät ja kaikilla on mahdollisuus sanoa jotain (pakottamatta ketään puhumaan). Syvempää osallistumista edistääkseen on myös hyödyllistä esittää kysymyksiä, jotka rohkaisevat pohdintaan, ja joihin ei voi vastata 'kyllä' tai 'ei'.

Oppimistyylit

Jokainen ihminen oppii eri tavalla. On tärkeää muistaa tämä yksinkertainen lause suunniteltaessa aktiviteettia. Varmistaaksesi sen, että kaikki osallistujat saavat aktiviteetista jotain irti, yritä etsiä vaihtelua oppimisen tyyliin, joita käytät. Ole myös tietoinen lasten eri kehitysvaiheista (katso sivu 8), joissa he saattavat pitää eri tavoista op-pia. Harkitse seuraavia oppimisen tyyliä:

- **Visuaaliset oppijat** oppivat parhaiten, kun asia esitetään visuaalisesti käyttäen taulukkoja ja kuvia. Visuaaliset oppijat saattavat olla hyviä arvoitusten, karttojen ja piirtämisen kanssa.
- **Kinesteettiset oppijat** pitävät fyysisistä aktiviteeteista ja asioiden kokeilemisesta ymmärtääkseen niitä. He ovat hyviä asioiden rakentamisessa käsin ja nauttivat urheilusta ja tanssimisesta.
- **Interpersonaaliset** oppijat nauttivat oppimisesta muiden kanssa. He pitävät keskustelusta ja ovat usein hyviä kommunikoimaan.
- **Intrapersonaaliset** oppijat hyötyvät saadessaan aikaa ja tilaa heijastella oppimaansa tai ongelmaa itsessään. He ovat usein hyvin filosofisia ja heillä on hyvä ymmärrys itsestään.
- **Linguistiset oppijat** pitävät tarinoista tai tekstin lukemisesta. He kukoistavat usein keskusteluissa.
- **Matemaattis-loogiset** oppijat ovat usein hyviä ongelmanratkaisussa ja kaavojen ymmärtämisessä.
- **Musikaalis-rytmiset** oppijat käyttävät usein kappaleita tai musiikkia oppiakseen. He nauttivat ryt-mien kaavallisuudesta.

On tärkeää ymmärtää, että ihmisiä ei voi helposti määrittellä yhden oppimistyylin mukaan. Kaikki voivat oppia usealla eri tavalla, mutta se, miten hyvin he oppivat eri oppimistyyleillä, vaihtelee suuresti. Paras lähtökohta on pitää eri oppimistyyliä mielessä ja yrittää vaihdella tyylejä eri aktiviteettien välillä. Muista: Ohjaajana myös sinulla on mieleisin oppimistyyli, joten pidä mielessä, ettet suunnittele jokaista aktiviteettia omien mieltymystesi mukaan.

Aktiviteettien mukauttaminen

Opettavaiset aktiviteetit tulisi nähdä ehdotuksina, jotka tulee mukauttaa vastaamaan ryhmäsi tarpeita. Jotkin ryhmät ovat kokeneempia kuin muut, jotkin tarvitsevat aikaa. Toiset tulevat pääsemään syvemmälle aktiviteettiin, toiset eivät. Älä ota ehdotuksiamme sellaisina kuin ne ovat, vaan mukauta ne omalle ryhmällesi ja puitteisiisi saadaksesi parhaat tulokset.

Identiteetti ja olemus

Mikä tekee meistä sellaisia kuin olemme?

Jokainen persoona on ainutlaatuinen sekoitus ominaisuuksia, mieltymyksiä, kokemuksia ja niin edespäin. Lisäksi me kuulumme usein sosiaaliseen ryhmään, jonka kanssa meillä on paljon yhteistä. Meillä on monia identiteettejä, jotka ovat usein päällekkäisiä ja joskus luovat ristiriitoja.

Miten identiteettimme muodostuvat? Mikä tekee meistä sellaisia kuin olemme? Meihin vaikuttavat monet eri asiat. Jotkut osat identiteettistämme muodostuvat ennen syntymää: esim. ihomme väri. Meille määritellään myös biologinen sukupuoli. Se vaikuttaa usein siihen, miten meidät kasvatetaan, esim. sukupuoliroolien ja normien yhdistämiseen mieheen tai naiseen. Jo varhaisessa vaiheessa identiteettimme muovautuu saamamme koulutuksen, ympäristömme ja perheemme sosioekonomisen statuksen perusteella. Meidän luonteenpiirteemme, intohimomme, poliittiset vakaumuksemme ja harrastuksemme muodostavat yhdistelmän.

Voimme rakentaa sekä muuttaa omaa identiteettiämme, mutta vain tiettyyn rajaan asti, koska identiteetin muutokseen vaikuttaa myös se, miten muut ihmiset näkevät meidät. Ohjaajina meidän tulee rohkaista lapsia ilmaisemaan identiteettejään eri tavoin, mutta myös miettimään, miten muut näkevät nuo identiteetit. Lasten tietoisuus siitä, miten heidän tekonsa välittyvät muille auttaa heitä toimimaan yhteiskunnassa. Siksi lapsen on tärkeää ymmärtää erottaa toisistaan se, mitä muut ajattelevat hänestä ja se, mitä hän luulee muiden ajattelevan hänestä.

Sukupuoli on suuri osa identiteettiämme. Se muotoutuu noin 4-vuotiaana ja vaikuttaa esim. siihen, millaisia luonteenpiirteitä meillä odotetaan olevan suhteessa ystäviin, tulevaisuuden suunnitelmiin ja ihmissuhteisiin. Monet luulevat yhä, että sukupuoli tarkoittaa samaa kuin biologinen sukupuoli. Monissa kielissä se on jopa sama sana (esim. suomi). Vaikka monet yhdistävät sukupuolen ja biologisen sukupuolen, ne ovat eri asioita eivätkä kulje käsi kädessä.

Sukupuoli, biologinen sukupuoli ja seksuaalisuus - mistä on kyse?

Esittelemme neljä termiä, joilla on yhteys, mutta ne eivät ole synonyymejä: sukupuoli-identiteetti, sukupuolen ilmaisu, biologinen sukupuoli ja seksuaalinen suuntautuminen.

Biologinen sukupuoli: Viittaa geeneihin, biologiaan ja hormoneihin liittyviin ominaisuuksiin (sukuelimet, hormoneit ja kromosomit). Miehen biologisiin ominaisuuksiin kuuluu; penis, kivekset, XY- kromosomi ja hallitseva testosteronin tuotanto. Naisen biologisiin ominaisuuksiin kuuluu; emätin, munasarjat, XX- kromosomi ja hallitseva estrogeenin tuotanto. Yksi sadasta ihmisestä syntyy vaihtelevilla miesten ja naisten biologisilla ominaisuuksilla. He ovat intersukupuolisia.

Sukupuoli-identiteetti: Sukupuoli on joukko emotionaalisia, psykologisia ja käyttäytymiseen liittyviä ominaisuuksia, jotka yleensä liitetään mieheen tai naiseen. Sukupuoli-identiteetti kertoo, kuinka luulet tai tunnet sopivasi kategorioihin 'mies' tai 'nainen'. Voit kuulua täysin toiseen tai eriasteisesti kumpaankin 'kategoriaan' tai mahdollisesti et luokittele itseäsi kumpaakaan näistä.

Kun ihmisen sukupuoli yhdistyy hänen biologisen sukupuolensa kanssa (esim. sukupuoli: nainen/ biologinen sukupuoli: nainen), heitä kutsutaan cissukupuolisiksi. Kun ihmisen sukupuoli ja biologinen sukupuoli eivät kohdistu, heitä kutsutaan transsukupuolisiksi. Tämä on kattoterminä monelle erilaiselle identiteetille - se voi olla esim. henkilö, jonka biologinen sukupuoli on mies ja joka määrittelee itsensä kokonaan naiseksi tai henkilö, jonka biologinen sukupuoli on nainen, eikä hän määrittele itselleen sukupuolta tai määrittelee sukupuolen miehen ja naisen väliltä. Sen sijaan, että näemme sukupuolen kaksijakoisena, meidän tulisi ajatella sitä spektrinä.

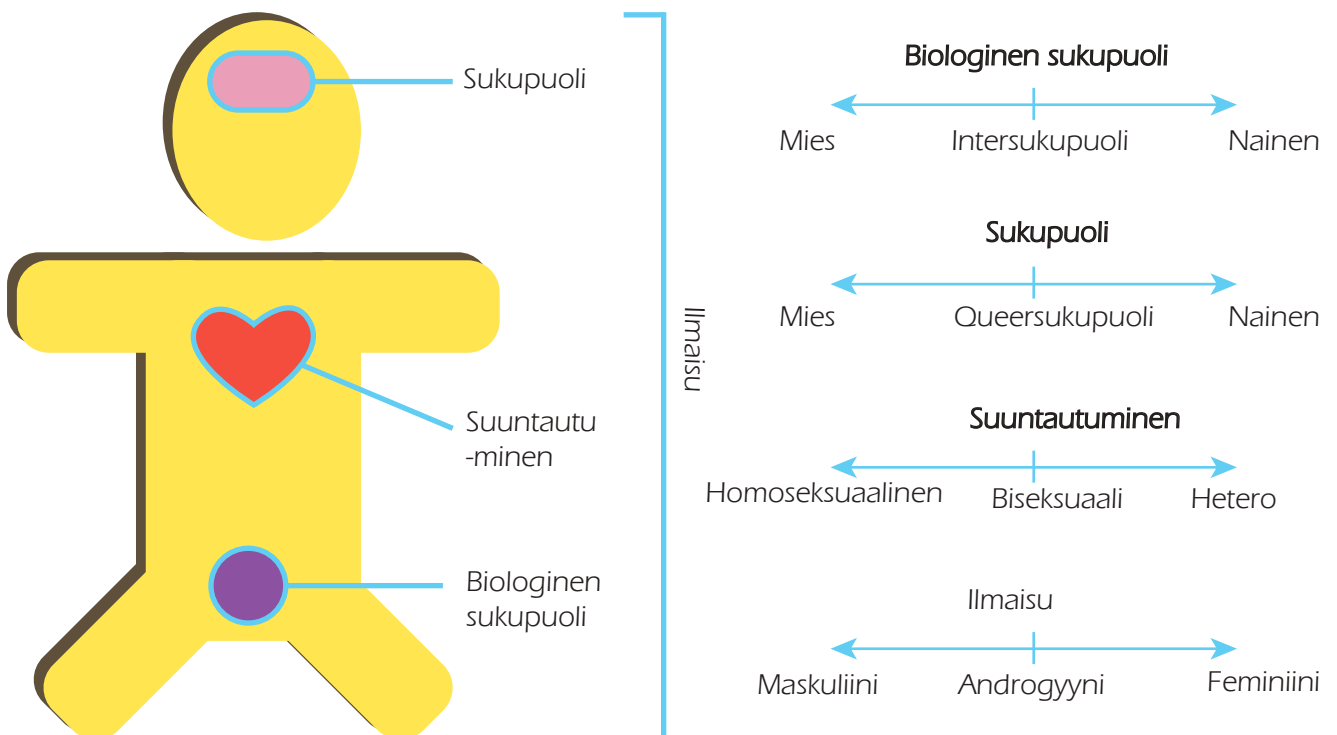
'Mies' ja 'nainen' ovat sosiaalisesti muodostettuja etikettejä, jotka tuovat paljon oletuksia ja odotuksia - kuinka pukeutua tai toimia, mitä ajatella, mitä tehdä vapaa-ajalla ja jne. Lapsia tulisi rohkaista haastamaan näitä oletuksia, mutta samaan aikaan varoa sitä, etteivät lapset päätyisi täyttämään vastakkaisen sukupuolen stereotyyppisiä.

Sukupuolen ilmaisu: Kertoo, kuinka ilmaiset oman sukupuolesi pukeutumisen, esittelyn, puhetyylin, käyttäytymisen jne. kautta. Voit ilmaista itsesi tyyppillisellä feminiinisellä tai maskuliinisella tavalla. Useimpien ihmisten sukupuoli-identiteetti ja sukupuolen ilmaisu kulkevat käsi kädessä, eikä sitä juurikaan ajatella. Sukupuolen ilmaisua on helppo muuttaa useastikin.

Seksuaalinen suuntautuminen: Kertoo siitä, kuka viehättää sinua - fyysisesti ja/tai emotionaalisesti. Se kertoo siitä, mihin sukupuoleen henkilö tuntee seksuaalista tai emotionaalista ihastusta. Suurimmalla osalla ihmisistä on seksuaalinen suuntautuminen ja se saattaa muuttua ajan myötä. Henkilö, joka ei tunne seksuaalista vetovoimaa on aseksuaali (mutta voi silti tuntea romanttista vetovoimaa). Henkilöä, joka on seksuaalisesti viehätynyt samasta sukupuolesta kutsutaan "homoseksuaaliksi" (tai homo/lesbo) ja henkilöä, joka on seksuaalisesti viehätynyt vastakkaisesta sukupuolesta kutsutaan "heteroseksuaaliksi" tai "heteroksi". Henkilöä, joka on kiinnostunut miehistä ja naisista, kutsutaan "biseksuaaliksi". Niitä, jotka ovat kiinnostuneita mistä vain sukupuolesta, kutsutaan "panseksuaaliksi". Koska pansesksuaali on melko uusi termi, ihmiset, jotka määrittelevät itsensä biseksuaaleiksi saattavat olla myös pansesksuaaleja eivätkä he laita mitään sukupuolta etusijalle. Yhteiskunnassamme ihmisten oletetaan olevan heteroseksuaaleja. Tätä oletusta kutsutaan "heteronormatiivisuudeksi" ja me kouluttajina haluamme haastaa tämän oletuksen.

"Piparkakkukhenkilö", kehittänyt trans* aktivisti Cristina González, Vanessa Prell, Jack Riva, ja Jarrod Schwartz, selittää edellä mainitut termit visuaalisella tavalla:

Piparkakkukhenkilö

HLBT*IQ: homo, lesbo, biseksuaali, trans*, inter* ja queer

Tämä lyhenne auttaa luomaan kytkeviä yhteiskuntaan, joka rutiininomaisesti syrjii HLBT*IQ - ihmisiä. Lyhenne vaikuttaa monimutkaiselta, eikä sinun tarvitse muistaa kaikkia termejä ja kirjaimia heti. Kirjan lopusta löydät määritelmiä näistä ja muista mahdollisesti sinulle uusista sanoista. Pidä kuitenkin mielessä, että ihmisten tulee itse päättää, millä sanalla heitä halutaan kutsuttavan. Vaikka pitkällä tähtäimellä emme halua näitä määritelmiä laisinkaan, ovat ne tällä hetkellä tärkeitä työkaluja ihmisten erojen tunnistamiseen ja sen varmistamiseen, että ihmiset voivat yhdessä vastustaa eriarvoisuutta. Kasvattajien tulisi tunnustaa, että erilaiset etiketit usein auttavat ihmisiä määrittelemään omat tunteuksensa. Meidän tulisi muistaa että emme tyrkytä tai kiellä nuorelta mitään etikettiä vaan autamme häntä tutkimaan, kuka hän on.

Mikä on transsukupuolinen*?

Kun käytämme sanaa trans, me kirjoitamme sen perään aina pienen tähden. Tähtimerkki tarkoittaa kaikkia sukupuoli-identiteettejä, jotka eivät ole kaksijakoisia eli 100% naisia tai 100% miehiä. Tähti (*) sisällyttää termiin kaikki epäbinääriset sukupuoli-identiteetit (transvestiitit, transeksuaaliset, sukupuoliottomat, kaksi-identiteettiset ja -sukupuoliset jne). Älä huoli, jos et ymmärrä kaikkia näitä termejä. Kunhan muistat kunnioittaa henkilön identiteettiä.

Mikä queer?

Queer on termi, joka alunperin tarkoitti tuntematonta tai salaperäistä. 1900-luvun alussa Yhdysvalloissa sitä käytettiin laajalti homojen keskuudessa kuvaamaan heidän salattua rakkauttaan. Tämän jälkeen sana yhdistettiin outoon, kummalliseen ja epätavalliseen ja lopuksi käytettiin halventavana terminä. Viime vuosina ihmiset ovat alkaneet ottaa sanaa takaisin käyttöön, ensinnäkin luodakseen identiteetin, joka ylittää perinteiset HLBT*-kategoriat (kaikille ei-heteroille ja henkilöille, joilla ei ole normatiivista sukupuoli-identiteettiä) ja toiseksi tukeakseen teoriaa, joka hylkää tyystin identiteetin (lähde: pflagcanada.ca).

Queer-teoria on käsite, joka kehittyi postmodernismista ja uusliberalismista 1990-luvulla haastamaan ihmisten kategoriaintia. Samaan aikaan kun termi voi vapauttaa joitakin ihmisiä kategorioiden kahleista, se saattaa yhdistää HLBT*IQ -ihmisiä taistelussa syrjintää vastaan.

Haluatko tietää lisää?

Jos haluat lisää helppolukuista infoa sukupuoli-identiteetistä ja siitä, miten se vaihtelee seksuaalisen suuntautumisen kanssa, suosittelemme kahta kirjaa:

- "The Gender Book", kirjoittanut Mel Reiff Hill ja Jay Mays, 2013
- "The Social Justice Advocate Handbook: A Guide to Gender", kirjoittanut ja kuvittanut Sam Killeman 2013 (ladattavissa ilmaiseksi osoitteessa www.itspronouncedmetrosexual.com)

Jos haluat lisätietoa Queer-teoriasta, suosittelemme M.H. Kirschin "Queer Theory and Social Change" (2011).

Tai jos haluat oppia lisää seksuaali ja sukupuoli-identiteetin muodostumisesta, suosittelemme F. Engelsin teosta "The Origin of the Family: Private Property and the State" (1884), M. Foucaultin kirjaa "The History of Sexuality" (1976-1984) ja Judith Butlerin kirjaa "Gender Trouble" (1990).

Perhe ja ihmissuhteet

Median esittämät mielikuvat ja ajatukset perheistä ja ihmissuhteista eivät usein kuvaa todellisuutta. Heteroparisuhteet ja ydinperheet esitetään normina. Ne, jotka eivät elä tämän normin mukaan, eivät ole sosiaalisesti hyväksytyjä. Me pyrimme haastamaan tämän kapean näkemyksen ja työskentelemään tästä johtuvaa syrjintää vastaan.

Mikä on perhe?

Sana 'perhe' herättää monen mielessä voimakkaan mielikuvan. Media, poliitikot ja yhteiskunta puhuvat usein perheen merkityksen tärkeydestä, mutta poikkeuksetta ne viittaavat naimisissa olevista vanhemmista ja heidän biologisista lapsistaan muodostuvaan stereotyyppiseen ydinperheeseen. Mutta mikä oikeastaan on perhe?

Lapset ympäri maailmaa elävät erilaisissa perheissä:

- Monen sukupolven perheet
- Yksinhuoltajaperheet
- Adoptio- tai sijaisperheet tai lastenkodits
- Uusioydinperheet
- Perheet, joissa on avoliitossa asuvat vanhemmat
- Perheet, joissa on samaa sukupuolta olevat vanhemmat
- Lapsista ja heidän isovanhemmistaan, enostaan, tädistään tai muista sukulaisista koostuvat perheet
- Perheet, joissa on trans*- tai intersukupuolisia vanhempia
- Sisaruksista koostuvat perheet
- Ihmisistä, jotka eivät ole sukua toisilleen, koostuva perhe, jolla on yhteinen näkemys maailmasta tai joilla on yhteinen uskomus.

Meidän tulee varmistaa, että yhteiskunta ei koe perinteisten perherakenteiden haastamista uhkana, vaan ottaa vastaan eri taustaisten lasten osallistumisen, ideat ja näkökulmat.

Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus ei määrittele perhettä. Erilaisia perheitä on kerta kaikkiaan liian monta. Puhuttaessa perheistä haasteemme on vaihtaa näkökulmaa. Meidän ei ole syytä tarkastella ihmisten välisiä verisukulaisuuksia, jotka luovat perheen, vaan pikemminkin tulee kysyä, mikä on perheen rooli elämässämme.

Mikä on perheen rooli?

On yleisesti sovittua, että perheen tulee tarjota jäsenilleen seuraavia asioita:

- Perushoito ja ensisijaisten tarpeiden täyttäminen (esim. ruoka, suoja, hygienia, asianmukainen vaatetus ja sairaanhoito)
- Turvallisuus ja rakkaus
- Kannustus ja tuki: kannustava oppiminen ja henkinen kehitys
- Vakaus ja rohkaisu kehittää persoonallisuutta, ajatuksia, taitoja ja itseluottamusta

Se, kuka täyttää nämä roolit perheessä, vaihtelee laajasti. Siksi on tärkeää pyrkiä haastamaan omat stereotypiamme keskustellessamme perheistä lasten kanssa. Tavoittemme on varmistaa, että lapset ymmärtävät ja hyväksyvät erilaiset perheet ja muutokset perheissä. On myös erityisen tärkeää, ettemme kompensoi ei-ydinperheiden negatiivisia stereotyyppiä julistamalla niitä täydellisiksi perheiksi. Ei ole olemassa ihanneperhettä; kaikilla perheillä on ylä- ja alamäkiä ja jotkut ovat terveempiä ja huolehtivaisempia kuin toiset. Niiden rakenne kuitenkin on merkityksetön.

Demokraattiset perheet

Mikä tahansa perheen koostumus onkin, demokraattisesti toimivat perheet ovat ensiarvoisen tärkeitä IFM-SEI:lle. Kasvatus on meille poliittisesti tärkeä päämäärä. Poliittisen näkökulmamme perusta perheistä on se, että lasten voimaantuminen perheen sisällä varmistaa sen, että heidän äänensä tulee kuuluviin ja heidän oikeuksiaan kunnioitetaan. Tämän takia lasten voimaannuttamisen täytyy kulkea käsi kädessä perheiden koulutuksen kanssa. Meidän tulee varmistaa, ettei perinteisen perherakenteen haastaminen tunnu lapsista uhkaavalta, vaan että kaikista taustoista tulevien lasten panos, ideat ja näkökulmat otetaan huomioon. Tämän filosofian jatkeena, IFM-SEI odottaa, että laajempi yhteisö tukee lapsen osallisuutta omaan elämäänsä. Laajempi yhteisö voi tarkoittaa perhettä, ystäviä ja koulua, mutta ratkaisevan tärkeänä paikkana ideoiden ja itsetunnon kehittymiselle ovat järjestöt ja epämuodollinen koulutus.

Ihmissuhteet ja rakkaus

Rakkaus voimakkaan aktiivisen miehen ja kauniin passiivisen naisen välillä tuntuu median ja fiktion mukaan olevan ainoa mahdollinen ihmissuhde. Rakkaussuhteet kahden naisen tai kahden miehen, vanhemman naisen ja nuoremmen miehen tai erilaisista etnisistä ja uskonnollisista taustoista olevien ihmisten välillä ovat huomattavasti vähemmän hyväksytyjä ja harvoin esillä. Ohjaajina meidän tulee korostaa, että ihmissuhteet kaikenlaisten ihmisten välillä voivat olla rakastavia ja huolehtivia, ja että kenenkään ei tulisi tuntea itseään ulkopuoliseksi, jos he elävät erilaisessa ihmissuhteessa.

Samalla on myös tärkeää korostaa, että kaikki ihmissuhteet - rakastavaisten, kavereiden, perheen, miesten, naisten tai miehen ja naisen välillä vaativat huolenpitoa, aikaa ja työtä toimiakseen. Terveet ihmissuhteet perustuvat kunnioitukseen ja luottamukseen. Terveessä parisuhteessa kumppani ei kontrolloi tai uhkaile toista. He neuvottelevat ollessaan eri mieltä asioista ja pyrkivät siihen, että kaikki asianosaiset ovat onnellisia ja tyytyväisiä.

Ihmissuhteet ovat dynaamisia ja muuttuvat jatkuvasti, vaikka päällisin puolin saattavatkin vaikuttaa staattisilta ja muuttumattomilta. Lasten tulee ymmärtää, että heidän tekonsa vaikuttavat ihmisiin, joiden kanssa he elävät ja että heidän tulee miettiä tekojaan, jos he haluavat saada ihmissuhteet toimimaan. Ihmissuhteet eivät ole helppoja, mutta ovat oikein hoidettuina kahden toisiaan kunnioittavan osapuolen välillä erittäin palkitsevia.

Syrjintä

Syrjintää on monenlaista. Se voi olla ilmeistä tai näkymätöntä, se voi koskea suoraan yksilöä tai systemaattisesti ihmisryhmää. Syrjintä perustuu usein ennakkoluuloihin, epä tietoisuuteen tai asioihin, joihin yksilöllä on vähän tai ei ollenkaan vaikutusvaltaa.

Syrjinnän muodot:

Ohjaajina meidän tulisi tiedostaa syrjinnän erilaiset muodot:

- **Suora syrjintä** on kohdistettu yksilöön ja vahingoittaa heitä tietystä syytä. Esimerkiksi hotellin esimies, joka kieltäytyy tarjoamasta homoseksuaalille pariskunnalle huonetta, koska he ovat homoja tai lesboja, syyllistyy suoraan syrjintään.
- **Rakenteellinen syrjintä**, perustuu siihen, miten yhteiskuntamme on organisoitu. Järjestelmä itsessään vahingoittaa tiettyä ihmisryhmää. Esimerkki rakenteellisesta syrjinnästä on, jos samainen homoseksuaalinen pariskunta haluaisi adoptoida lapsen, mutta maan laki kieltää sen. Tässä esimerkissä järjestelmä vahingoittaa pariskuntaa.
- **Kulttuurillinen syrjintä** piilee kulttuurin tai uskonnon takana tai on oikeutettu niihin perustuen. Esimerkkinä, toinen hotellin asiakas ei näe homoseksuaaliin pariskuntaan kohdistuvaa kohtelua syrjivänä, koska hotellin johtaja uskoo sallii sen. Kulttuurilliseen syrjintään voi olla erityisen hankalaa käydä käsiksi, koska kulttuurit ja uskonnot nähdään koskemattomina.

Syrjinnän juuret

Työssämme meidän ei ole syytä ainoastaan rohkaista lapsia miettimään, mitkä teot ovat syrjiviä. On myös tarkasteltava, mitä on syrjinnän taustalla ja miksi syrjintää tapahtuu. Yhteiskunnassa syrjintää tapahtuu usein siksi, että joku ryhmä hyötyy toisen ryhmän syrjimisestä. Etuoikeutetut ihmiset luovat sääntöjä ja normeja siitä, millaisia ihmisten pitäisi olla ja käyttävät näitä perusteena syrjiä ihmistä, joka ei noudata näitä sääntöjä. Esimerkiksi samaa sukupuolta olevien kumppaneiden syrjintä perustuu ydinperheiden edistämiseen, koska tämä perhemalli oli pohjana kapitalismin kehitykselle. Kapitalismi tarvitsi perheitä, joissa oli kotiäiti, joka piti huolta perheestä sillä välin kun perheen isä työskenteli tehtaassa.

Sorto on usein juurtunut niin syväälle yhteiskuntaan, että sorron kohteena olevat ihmiset eivät näe tätä enää ja kuvittelevat, etteivät ansaitse parempaa. On tärkeää muistaa, että nämä säännöt ja normit ovat ihmisten luomia. Siksi ihmiset pystyvät niitä myös muuttamaan.

Syrjintään vastaaminen

Ymmärtääksemme rakenteellista syrjintää ja sen perimmäisiä syitä on tärkeää, että ohjaajat pystyvät työssään lasten kanssa vastaamaan syrjintään. Meidän tulee olla valmiita haastamaan käsitys siitä, että kaikkia tulisi kohdella tasa-arvoisesti. Sen sijaan meidän tulisi kannustaa lapsia ajattelemaan erilaisten ihmisten erilaisia tarpeita päästäksemme kaikki yhtä aikaan maaliin.

Saavuttaaksemme tasa-arvon ja todellisen sosiaalisen oikeudenmukaisuuden, ihmisille, joilla ei ole mitään tuleen antaa enemmän kuin tasa-arvoista kohtelua. Rakenteellisen syrjinnän voittamiseksi meidän on erikseen muokattava ratkaisuja yksilöille tai ihmisryhmille. Vaikka jotkut kutsuvat tätä positiiviseksi syrjinnäksi, me emme usko, että on syrjivää vastata ennakoivasti rakenteelliseen syrjintään ja siksi kutsummekin sitä ennemminkin myönteiseksi tai oikeasevaksi toiminnaksi. Naiset eivät ole missään maailman parlamentissa saavuttaneet tasa-arvoista edustusta ilman myönteistä toimintaa. Samalla kun myönteinen toiminta voi olla kyseenalaista (jopa syrjittyjen keskuudessa), on se ainut tapa käsitellä syrjintää. Saatat myös törmätä väitteeseen, että myönteinen toiminta on syrjivää miehiä kohtaan, koska se estää miehiä tekemästä jotain antaakseen naisille tilaa. Tässä vaiheessa on syytä tuoda keskusteluun sukupuolten voimasuhteet ja se fakta, että miesten ja naisten lähtökohdat eivät ole samoja.

On myös tärkeää, että me itsenäisesti sekä ryhmissämme pohdimme omia etuoikeuksiamme. Nämä oikeudet ovat ansaitsemattomia etuja, joita joillakin ihmisillä on seurauksena ryhmänsä jäsenyydestä (esim. olla valkoinen, olla mies tai olla lähtöisin yläluokkaisesta perheestä). Syrjintää tapahtuu, kun etuoikeutetut ihmiset yrittävät puolustaa omia etujaan. Työskenneläksemme syrjintää ja sortoa vastaan meidän tulee tunnistaa omat etuoikeutemme luodaksemme tasa-arvoiset lähtökohdat.

Haluatko tietää lisää?

Jos haluat lukea lisää siitä, miten kapitalismi luo syrjintää toisia kohtaan, suosittelemme Hannah Deen kirjaa "The Red in the Rainbow" (2008).

Kiusaaminen

Kiusaaminen on jatkuvaa pyrkimystä satuttaa tai nöyryyttää toista ihmistä. Se on toistuvaa toimintaa ja tarkoituksellisesti loukkaavaa. Kiusaava ihminen on kiusattavaa vahvempi. Se tekee kiusattavien puolustautumisesta vaikeaa. Kiusaamista voi esiintyä monessa eri muodossa. Se voi olla fyysistä (lyömistä, tönimistä, toisen omaisuuden vahingoittamista), henkistä (nimittelystä, uhkailua) tai sosiaalista (huhujen levittelyä, jonkun poissulkemista ryhmästä). Kiusaamista ei tapahdu ainoastaan lasten välillä eikä ainoastaan kouluissa. Sitä voi esiintyä kodeissa, järjestöissä, työpaikoilla tai hälyttävän usein internetin sosiaalisissa verkostoissa.

Kiusaaminen perustuu usein koettuihin eroihin, kuten esimerkiksi etnisiin taustoihin, sukupuoleen tai vammaisuuteen, jolloin HLBT*IQ-ihmisten riski tulla kiusatuksi on todistetuksi muita suurempi. Tällainen kiusaaminen voi kohdistua lapsiin, vaikka he eivät olisikaan HLBT*IQ-henkilöitä; muut vain olettavat heidän olevan tai heillä on homoseksuaalisia ystäviä tai perheenjäseniä. HLBT*IQ-organisaatio Stonewallin mukaan Iso-Britanniassa homofobinen kiusaaminen on toiseksi yleisin kiusaamisen syy heti ylipainon jälkeen. Yli puolet HLBT*IQ -nuorista kertoo tullessaan kiusatuksi koulussa. Trans*fobinen kiusaaminen on vähintään yhtä laajalle levinnyttä ja vaikuttaa lapsiin ja nuoriin vahvasti, sillä he käyvät läpi jo valmiiksi vaikeaa siirtymisprosessia ja itsensä hyväksymistä.

Miksi lapset kiusaavat?

On olemassa monia syitä, jotka voivat johtaa kiusaamiseen. Usein kiusaajat etsivät huomiota ja sosiaalista arvostusta. He tuntevat, etteivät voi saavuttaa tätä myönteisellä käytöksellä. Joskus kiusaajat itse kokevat väkivaltaa perheissään tai muissa ympäristöissä. Jos joku kasvaa oppien, että rangaistus ja väkivalta ovat ainoita tapoja saada kunnioitusta ja ratkaista ongelmia, hän todennäköisesti käyttäytyy samalla tavalla muita kohtaan tai kohdistaa aggressioitaan heikompiin. Monet kiusaajat eivät tiedä kuinka käyttäytyä erilaisia ihmisiä kohtaan. He eivät tunne oloaan mukavaksi ja näkevät kiusaamisen tapana käsitellä näitä tunteita. Tämän takia on tärkeää keskustella lasten kanssa monimuotoisuudesta ja saada heidät ymmärtämään, että se on jotain positiivista eikä uhka heille.

Cissukupuolinen: ihminen ei ole transihminen eikä intersukupuolinen. Suurin osa kaikista ihmisistä on cissukupuolisia.

Kiusaamisella voi olla erittäin vakavia vaikutuksia kiusatuille. Se voi heikentää koulumenestystä sekä itsetuntoa ja johtaa syömishäiriöihin, masennukseen tai jopa itsemurhaan. Kiusaamisen takia HLBT*IQ-nuoret ovat alttiimpia itsemurhille, kuin cissukupuoliset heteroseksuaaliset. He saattavat olla jopa enemmän peloissaan puhumisesta kiusatuksi tulemisesta, koska pelkäävät kaapista tulemista, tai koska kokevat itsensä väärinymmärretyksi homofobisten tai trans*fobisten aikuisten toimesta. Sisäistetyn sorron syklin kautta he saattavat jopa kuvitella, että kiusaajat ovat oikeassa ja he ansaitsevat kyseisen kohtelun.

Jokaisen homofobisen tai trans*fobisen kiusaamisen uhriksi joutuneen lapsen tulee tietää, että heillä on paikka maailmassa, että he eivät ole yksin ja heidän tulisi olla ylpeitä itsestään sellaisena kuin ovat. Puuttuaksemme erityisesti trans*fobiseen kiusaamiseen ja tukeaksemme trans*lapsia rakentavasti, meidän ohjaajina tulee tietää trans*asioista kertoaksemme niistä lapsille ja päättääksemme tuntemattoman pelon.

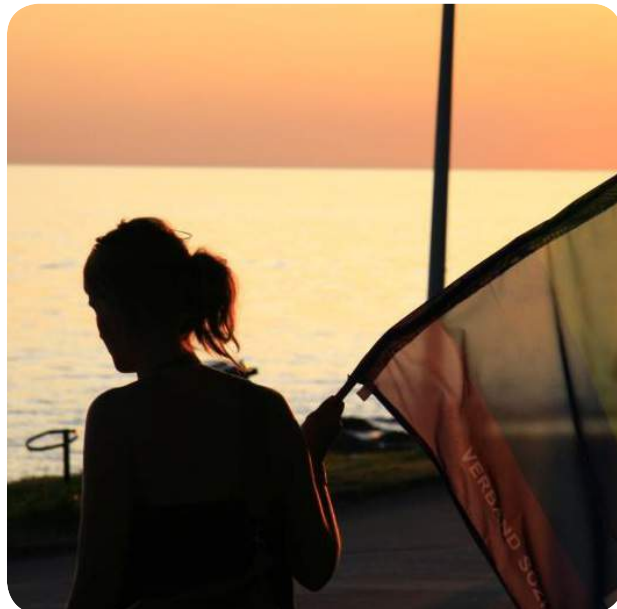
'Vinkkejä ohjaajille' osiosta sivulta 23 löydät vinkkejä, kuinka käsitellä kiusaamista kasvattajana.

Vinkkejä ohjaajille

1. Miten käyttää sukupuolisensitiivistä ja inklusiivista kieltä?

Kieli muokkaa yhteiskuntaa ja sen normeja. Se ei ole koskaan neutraali, vaikka se usein nähdään sellaisena. Tärkeää ei ole ainoastaan se, mitä sanomme, vaan myös asiat, joita emme sano. Se voi myös aiheuttaa syrjintää ja syrjäytymistä. Jos emme systemaattisesti puhu ryhmästä ihmisiä (esim. inter*henkilöt tai naiset), me yksinkertaisesti kiellämme heidän olemassaolonsa tai vähintäänkin suljemme heidät pois yhteiskunnastamme. Kieli on voimakas ja se kuvaa yhteiskuntamme valtasuhteita.

Kieli ei kuitenkaan ole muuttumaton ja onkin aina muokautunut ja ollut muunneltavissa sen puhujien toimesta. Lisäämällä tietoisuutta kielen tärkeydestä, voimme käyttää sitä muuttamaan yhteiskuntaamme. Meidän ohjaajien tehtävänä on haastaa halventava ja syrjivä kielenkäyttö ja tehdä selväksi, että ihmisten eroja koskevat loukkaukset ovat väärin ja vahingollisia. Luodaksemme avoimen ja kunnioittavan yhteiskunnan on tärkeä tuoda esille monimuotoisuutta kielessämme sen sijaan, että marginalisoisimme ihmisiä sillä. Käyttämällä sukupuolisensitiivistä ja inklusiivista kieltä voimme taistella eriarvoisuutta vastaan.

Seksismin haastaminen kielen avulla

Useimmat kielet perustuvat patriarkaaliseen järjestelmään. Naissukupuoli on tehty näkymättömäksi käyttämällä mies-sukupuolta viitattaessa kaikkiin. Kielet usein olettavat, että tietyt ammatit tai asemat (usein ne joissa on enemmän valtaa) ovat miehiä, kun taas toiset ovat naisia. Vain käyttämällä jatkuvasti ei-seksististä kieltä voimme muuttaa ihmisten käsityksiä asiasta.

- Käytä mieluummin juristia tai päällikköä kuin lakimiestä tai esimiestä.

Heteronormatiivisuuden haastaminen kielen avulla

Puhuttaessa romanttisista ihmissuhteista tai rakkaudesta, viittaamme usein heteroseksuaalisiin suhteisiin. Prinssi- ja prinsessa-rakenne on juurtunut syvälle yhteiskuntaamme jättäen hyvin vähän tilaa avoimuudelle, joka yhtäläisesti hyväksyisi homo-, lesbo-, biseksuaali- tai aseksuaalipariskunnat.

- Käytä molempia mahdollisia vaihtoehtoja puhuessasi mahdollisesta kumppanista: "En tiedä onko hänellä tyttö- tai poikaystävää".
- Käytä sukupuolineutraaleja termejä esimerkiksi kumppani, partneri tai rakastaja, esimerkiksi: "Tiedätkö, onko hänellä kumppania?"

Heteronormatiivisuus Oletus, että olemme aina kiinnostuneita vastakkaisesta sukupuolesta. Heteronormatiivinen ajattelu näkee kaikki muut seksuaalisuudet, paitsi heteroseksuaalisuuden, epänormaaleina tai väärinä..

Sukupuolinormien haastaminen

Puhuttaessa yksittäisestä ihmisestä emme voi tietää hänen sukupuoltaan vain ulkonäön tai nimen perusteella. Ihmiset kuitenkin usein olettavat henkilön olevan mies tai nainen, eivätkä ole tietoisia muista vaihtoehdoista. Me rohkaisemme sinua käyttämään terminologiaa, jonka avulla ihmiset voivat puhua itsestään tai muista viittaamatta sukupuoleen.

- Käytä termejä, jotka eivät määrittele sukupuolta kuten esim. lapsi (poika/tytär sijaan), sisar (veli/sisko sijaan), vanhempi (äiti/isä sijaan) ja kumppani (tyttöystävä/ poikaystävä tai aviomies/vaimo)
- Käytä sukupuolineutraaleja pronomineja (katso laatikko)
- Käytä ihmisten nimiä sukupuolta määrittävien termien sijaan

Ei ole helppoa muuttaa omaa näkemystä tai kieltään yhdessä yössä. Pienen harjoittelun jälkeen siihen tottuu. Voit harjoitella tätä ryhmäsi kanssa Sukupuolen takana- aktiviteetin avulla.

Pronominit (englannin kielessä): They on sukupuolineutraali termi, jota voimme käyttää monikon lisäksi myös yksikkömuodossa. (Esim. They went to use bathroom, viitattaessa vain yhteen henkilöön). Monissa kielissä uusia sukupuolineutraaleja termejä ja pronomineja otetaan hiljalleen käyttöön, esim. Englannissa ze/hir (Ze went to the bathroom with hir friend).with hir friend').

Sanasto: Oletko epävarma joistakin termeistä ja niiden määrittelystä? Tutustu kirjan lopussa olevaan sanastoon, josta löydät selitykset termeille.

Enemmän kuin sanoja

Kieli on vain yksi kommunikaation elementti. Muistathan, että puhuessasi kehonkieli ja ilmeet voivat kertoa yhtä paljon kuin sanat. Äänesi sävy ja puhetasasi merkitsevät yhtäläisesti sanojesi kanssa. Seksuaali- ja sukupuolikasvatusta tehdessäsi sinuun vaikuttavat omat näkemyksesi, kokemuksesi ja arvosi. On esimerkiksi tärkeää pohtia omia henkilökohtaisia mielipiteitä ja varmistaa, ettei niillä ole negatiivista vaikutusta ryhmääsi. Kun joku esittää kysymyksen tai kommentoi kasvatusta, lapset voivat aistia ennakkoluuloja, paniikkia tai epä mukavuutta.

2. Kuinka voittaa vastarinta

Sukupuoli- ja erityisesti seksuaalisuuskasvatuksessa lasten kanssa yksi suurimmista haitoista on vastustus, joka voi tulla yhteiskunnasta yleisesti, vanhemmilta tai jopa kollegoilta.

Alla muutamia strategioita vastarinnan voittamiseksi:

▪ Etsi liittolaisia:

Muista että jokaisessa vihollisessa on liittolainen. Ole valmis avaamaan suusi ja haastamaan vastarintaa. Jos tunnet itsesi uhatuksi, etsi samanhenkisiä ihmisiä avuksi keskusteluun.

▪ Perehdytä kollegojasi:

Vastarinta johtuu useimmiten koulutuksen puutteesta, joten varaa aikaa kollegojesi perehdytykseen.

▪ Yhteistyö ulkopuolisten organisaatioiden kanssa:

Ulkopuolisten asiantuntijoiden kutsuminen kokouksiin, esimerkiksi sosiaalialan tai hyväntekeväisyysjärjestöjen työntekijöiden, voi antaa vanhemmille entistä enemmän luottoa.

▪ Valitse pelikenttäsi:

Vanhempien vastustusta käsitellessä kannattaa valita oikeanlainen ympäristö. Leiri voi olla parempi paikka keskustella seksuaalisuudesta ja sukupuolesta, kuin kerhoilta, jolloin lapsilla on enemmän aikaa sulatella ja keskustella asioista ennen kotiin lähtöä. Lapset saattavat antaa vanhemmilleen epäselvän kuvan siitä, mistä he ovat kerhossa keskustelleet.

▪ Haasta kaikenlainen syrjintä:

Ihmiset usein tuntevat itsensä vähemmän uhatuiksi, jos HLBT*IO on yhdistetty osaksi suurempaa syrjintäprojektia. Sukupuoli- ja seksuaalinäkökulma sopii hyvin syrjinnän vastaiseen toimintaan.

▪ Käytä tilastoja ja faktoja vahvistamaan asiasi:

Kerää tilastoja ja faktoja esim. kiusaamiseen ja viharikoksiin liittyen havainnollistaaksesi sen merkitystä.

▪ Kerro myönteisistä vaikutuksista:

Keskity positiivisiin vaikutuksiin lapsissa, esimerkiksi itseluottamuksen lisääntyminen lapsissa, kun he huomaavat ettei kaikkien tarvitse sopia yhteiskunnan raameihin. Järjestö saattaa myös hyötyä aiheesta, koska se houkuttelee uusia jäseniä tehden järjestöstä suuremman ja vahvemman.

▪ Käytä mediaa hyödyksesi:

Älä pelkää median luomaa negatiivista kuvaa aktiviteeteistasi. Se saattaa toimia myös eduksesi ja voit saada tukea media huomion kautta. Ns. huono media voi antaa sinulle mahdollisuuden kertoa tekemästäsi kasvatustyöstä ja saat varmasti monia kannattajia, jopa uusia jäseniä.

3. Kuinka käsitellä seksististä, homofobista tai trans*fobista kiusaamista

Kiusaamisella voi olla vakavia vaikutuksia lapsen hyvinvointiin. Siksi ohjaajien on suhtauduttava siihen vakavasti. Kiusaaminen yhdistetään usein kouluympäristöön, mutta koulun ovet eivät valitettavasti pidättele sitä. Se voi jatkua ryhmissä ja yhä useammin myös internetissä.

Epämuodollinen koulutus, kuten esimerkiksi tämän työkirjan aktiviteetit, ovat yksiä parhaita työkaluja kiusaamisen kitkemiseksi. Kiusaamista ehkäistään parhaiten luomalla myönteinen ilmapiiri ja turvatila, jossa kenenkään ei tarvitse pelätä joutuvansa kiusatuksi.

Liian usein ehkäisy kuitenkin tapahtuu myöhässä ja seksististä, homofobista tai trans*fobista kiusaamista on jo tapahtunut ryhmässäsi tai ryhmäsi jäseniä on kiusattu ryhmän ulkopuolella. Miten toimia?

- Ensimmäinen askel on tunnistaa, milloin lasta on kiusattu. Jos näet lasta hännättävän kerran, tämä ei välttämättä ole kiusaamista. Jos lapsella ilmenee äkillinen itsetietoisuus osasta omaa identiteettiään, jos lapsi lakkaa osallistumasta aktiviteetteihin, joista hän ennen on pitänyt, pahoittaa mielensä, suuttuu tai on surullinen käytettyään sosiaalista mediaa tai kännykkäänsä, saattavat nämä olla merkkejä kiusaamisesta. Kysy lapselta kuinka he voivat ja näytä heille, että olet käytettävissä, jos he haluavat keskustella.

- Puutu välittömästi kiusaamiseen kun näet sen tapahtuvan. Keskeytä tilanne ja kerro miksi olet eri mieltä tapah tuneesta.
- Tue kiusattua kuuntelemalla ja antamalla hänelle neuvoja. Älä anna hänen tuntea itseään voimattomaksi uhriksi, vaan mieluummin keskustelkaa siitä, kuinka kiusattu voi suojella itseään tai etsiä tarvittaessaan lisätukea.
- Tue kiusaajaa. Tämä saattaa kuulostaa oudolta, mutta on tärkeää keskustella kiusaajan kanssa kahden ja kysyä heidän motiiveistaan ja tutkia erilaisia tapoja käsitellä vihaa. Kiusaajat usein toimivat tällä tavoin etsiäkseen apua ja tukea omiin ongelmiin, joita heillä itsellään on.

4. Kuinka käsitellä negatiivista käyttäytymistä ryhmässä

Ohjaajina meidän tulee ottaa huomioon, että jokaisella on henkilökohtainen käsitys ja tunteet sukupuolesta ja seksuaalisuudesta. Ohjaajan rooli on kartoittaa nämä ja etenkin tunnistaa negatiiviset ja syrjivät asenteet. Kun kuulee käytettävän syrjivää kieltä tai kohtaa homofobisia tai trans*fobisia asenteita, tulisi haastaa tällainen käytös ja toimia välittömästi sen mukaisesti. Lasta ei välttämättä tarvitse rangaista, mutta hänelle tulee selittää, miksi hänen sanomansa tai tekemänsä on väärin. Esimerkiksi lapset ja nuoret käyttävät monia homofobisia ja trans*fobisia huomautuksia niin usein, etteivät he tiedä enää sanojen oikeaa merkitystä. Puutu tilanteeseen ja kerro miksi ei ole järkevää käyttää ”tämä on niin homoa” halventavana terminä. Käytä lasten kommentteja keskustelun aiheina tutkiaksesenne keinoja kehittää uutta ja kunnioittavampaa käytöstä ja ehdottaaksesi käytettäväksi vaihtoehtoisia termejä. Ohjaajan tärkeä ominaisuus on itsetuntemus. Kun olet sujut itsesi ja aiheen kanssa, on helpompaa kohdata ongelmatilanteita ryhmässä.

5. Kuinka olla trans*- ja interliittolainen

Transseksuaali tai 'trans*' on termi, jota käytetään kuvaamaan ihmisiä, joiden sukupuoli-identiteetti ja/tai ilmaisu ei vastaa yhteiskunnan oletuksista miehestä tai naisesta ja heidän syntyessään saamaansa sukupuolta. Vaikka yhä useammat ovat tietoisia homojen, lesbojen ja biseksuaalien haasteista, tietoisuus trans*- ja interaiheista ei ole läheskään yhtä yleistä. Suurin osa ihmisistä näkee edelleen sukupuolen vain kaksijakoisena.

Sukupuolen kaksijakoisuus viittaa oletukseen, että on olemassa vain kaksi sukupuolta 'mies' ja 'nainen'.

Oli sinulla trans*lapsia tai intersukupuolisia lapsia ryhmässäsi tai ei, on tärkeää olla liittolainen heille, jos haluat luoda osallistavan ja syrjinnästä vapaan ryhmän.

- Perehdytä itseäsi ja kollegojasi jatkuvasti. Lue trans*- ja intersukupuolisuuteen liittyvistä aiheista ja ole yhteydessä erikoistuneisiin järjestöihin oppiaksesi mahdollisimman hyvin tukemaan trans*lapsia.
- Käsittele trans*- ja interlapsia, heidän ajatuksiaan ja tunteitaan vakavasti. Esimerkiksi trans*identiteetti ei ole 'vain vaihe'. Kunnioita heidän omaa määritelmäänsä itsestään.
- Käytä heidän valitsemaan nimeä ja pronominia johdonmukaisesti.
- Luo turvatila jokaiselle ryhmässä. Älä suvaitse epäkunnioittavia vitsejä tai loukkaavaa kielenkäyttöä.
- Älä paljasta kenenkään omia määritelmiä itsestään ilman heidän lupaansa.
- Vaihda ainakin yksi ryhmäsi käyttämä kylpyhuone unisex-kylpyhuoneeksi.
- Kohtele trans*- ja interlapsia samoin kuin muitakin lapsia. Heidän sukupuollessaan ei ole mitään erityistä, se vain yksinkertaisesti on osa heitä.

6. Kuinka käsitellä väärinkäytön paljastamista

Sinun tulee olla tietoinen siitä, että sukupuoli ja seksuaalisuus ovat herkkiä aiheita, jotka voivat olla tunteellisesti raskaita. Puhuttaessa rakkaussuhteista, perheistä ja yhteisöistä on mahdollista, että lapsi kertoo olevansa väärinkäytön uhri. Ole tietoinen viranomaisista, joilta saat tarvittaessa tukea. Esimerkiksi paikallinen lastensuojeluviranomainen ja kansalaisjärjestöt tarvittaessa tukevat lapsia ja ohjaajia. Väärinkäytön paljastaminen on huomattavasti helpompaa, kun tiedät mihin olla yhteydessä ja miten toimia tilanteessa.

Mitä tehdä

Jos lapsi kertoo sinulle jotain ryhmässä, pyri siirtymään sivummalle keskustelemaan asiasta lapsen kanssa kahden kesken ja pyri harhauttamaan muuta ryhmää jatkamalla aktiviteettia tai leikkimällä leikkiä. Pyri siirtämään ryhmän huomio pois kahdenkeskisestä keskustelusta. Tämä on mahdollista vain, jos sinulla on enemmän kuin yksi ohjaaja. Muutoin pyri siirtämään keskustelua myöhemmäksi esim. kysymällä: "Pitäisikö meidän puhua tästä myöhemmin?" Pidä huoli, että toinen ohjaaja näkee sinut, jos menet keskustelemaan lapsen kanssa kahden. Älä jää kahden lapsen kanssa, ettei kukaan väärinymmärrä tilannetta. Keskustellessasi lapsen kanssa tilanteesta kerro lapselle, että sinun on mahdollisesti kerrottava syytöksistä eteenpäin ja muille ihmisille. Usko siihen, mitä lapsi sanoo, mutta älä yllireagoi ja muista, että tarinalla on aina kaksi puolta. Jos lapsi on välittömässä vaarassa, sinun on tässä vaiheessa lähestyttävä paikallista viranomaista. Saat lisäohjeita viranomaisilta riippuen yksittäisestä tilanteesta.

Turvaväli ja exit-strategia

Ympäristö, jonka pyrimme luomaan on turvallinen tila. Tämä tarkoittaa sitä, ettei lapsen tulisi kokea itseään uhatuksi, ja että hänellä tulisi olla mahdollisuus ilmaista omat mielipiteensä. Koska aihe voi olla herkkä, kannattaa tehdä selväksi lapsille, että lapset kertovat vain asioita, joista puhuminen tuntuu mukavalta, ja että he voivat lopettaa koska vain. Exit-strategia voi olla ennalta sovittu merkki tai sana 'seis', jonka avulla osallistujat voivat keskeyttää aktiviteetin halutessaan. Vaihtoehtoisesti huoneessa voi olla rajattu alue, joka on ulkona aktiviteetista ja johon lapsi voi halutessaan mennä. Varmista, että tämä alue on ohjaajien näkyvillä.

Tarina lapsuudesta

Ihmisille, jotka eivät ole ikinä kyseenalaistaneet omaa seksuaalisuuttaan, on usein vaikeaa ymmärtää miksi ja miten kaapista ulos tuleminen ja oman seksuaalisuuden kanssa toimeen tuleminen vaikuttaa ihmiseen.

Työskennellessä tämän aiheen parissa on tärkeää, että ohjaaja pohtii, millaista on kasvaa salaisuuden kanssa tai ollessaan erilainen kuin muut. Mustis-tarina pyrkii tähän käyttämättä HLBT*IQ- leimaa. Suosittelemme, että luet tarinan ja mietit kysymyksiä itsellesi tai muiden ohjaajien kanssa.

Lue alla oleva teksti ja kuvittele itsesi nuoreksi ja yritä tuntea, mitä tarinassa tapahtuu. Jos tarinan jossain vaiheessa järkytyt tai haluat lähteä huoneesta, lopeta lukeminen ja tee niin. Lue tarina hiljaa itsellesi.

Mustis

Olet viiden vuoden ikäinen ja tutkit maailmaa. Tiedät jo, että aikuisten suuttuessa jollekulle, he kutsuvat tätä nimellä 'Mustis'. Ollessasi bussissa vanhempiesi kanssa, kuulet kahden matkustajan puhuvan ihmisestä, joka antoi heille väärän vaihtorahan: "Mikä Mustis! Heiltä ei voi odottaa mitään hyvää".

Kuulet isovanhempiesi puhuvan politiikosta, josta he eivät pidä: "Hän on Mustis! Ei mitään muuta kuin Mustis!" Leikkiessäsi muiden lasten kanssa leikkikentällä törmäät vahingossa tyttöön, joka huutaa sinulle: "Oletko Mustis vai mikä? Satutit minua!" Toisella kerralla kiusaat leikkitoveria muiden lasten kanssa ja huudat hänelle: "Tommi on Mustis, Tommi on Mustis!", ja Tommi huutaa takaisin yrittäessään ottaa sinua kiinni: "Enkä ole! Sinä valehtelet".

Kotona sisaresi antoi sinulle vähemmän kakkua, kuin otti itselleen. Tulit tästä vihaiseksi, joten huudat: "Senkin Mustis!" - sanat, jotka kuvaavat täydellisesti tunteitasi tuolla hetkellä. Kun vanhempasi kuulevat, mitä menit sanomaan, saat ankaran puhuttelun: "Älä koskaan kutsu ketään 'Mustikseksi'. Se on erittäin epäkohteliasta. Jos vielä kerran kuulemme sinun puhuvan tuolla lailla, saat rangaistuksen!"

Tästä eteenpäin et enää käytä sanaa vanhempiesi läsnäollessa, mutta kun suutut jollekulle, kuiskaat vihaisena itsellesi: "Mikä Mustis, kamala, ruma Mustis!", ja kun joku kutsuu sinua sillä nimellä, vastaat: "Itse olet Mustis!"

Ajan kuluessa samantapaiset tilanteet toistuvat. Olet 12-vuotias ja tiedät jo, että Mustikset ovat kömpelöitä ihmisiä, joiden ei kuuluisi työskennellä tietyillä aloilla, kuten terveydenhuolto- ja tieteenaloilla. Siksi hyväksyt täysin, kun äitisi kertoo isällesi, että hänen sairaanhoitaja-työtoverinsa on erotettu, koska selvisi, että hän on Mustis. Tiedät myös, että ihmisestä tulee Mustis huonon kasvatuksen tuloksena, ja että Mustikset kuuluisi laittaa vankilaan tai johonkin hoitolaitokseen. Heidän pitäisi vähintään käydä terapiassa tullakseen normaaleiksi ihmisiksi.

Kuulet vanhempiesi juttelevan ystäviensä kanssa: "Näin lapsia siis kasvatetaan tänä päivänä! Heikolla moraalilla ja niin sanotulla 'modernilla kasvatuksella'... Siitä Mustikset tulevat. Jos asiat jatkuvat näin, kohta lapsillamme ei ole enää leikkikavereita. Meidän täytyy suojella omia lapsiamme sellaiselta". Olet täysin samaa mieltä. Vanhempasi välittävät sinusta niin kovasti! Et tietenkään halua leikkiä ällöttävien Mustisten kanssa! Kuulit myös televisiosta, että Mustikset ovat perustaneet oman yhdistyksen, ja vaativat, että heitä kohdellaan arvokkuudella, ikäänkuin he eivät olisi kömpelöjä yksilöitä. Mielestäsi tämä on naurettavaa, etkä hyväksy sitä.

Olet nyt 13-vuotias. Luokkakaverisi läimäyttää sinua käteen ja kiusoittelee sinua ilkeä hymy kasvoillaan: "Hei, sinä olet Mustis, etkö olekin? Tytöt sanoivat, että kompastuit ja kaaduit kun pelasimme..." (Niin sinulle kävikin viime kerralla, mutta eikö kaikille käy joskus niin? Se on pelin henki.) "Auts" - sinä huudahdat, koska sinua läimäytettiin suoraan mustelmaan kyynärpäässäsi. "Olet itse Mustis! Antaa heittää!" vastaat.

Olet 14-vuotias ja eräänä päivänä sinulla on tylsää juhlista tätisi luona. Tätisi on ammatiltaan lääkäri. Kirjahyllyllä huomaat vanhan lääketieteellisen tietosanakirjan, jota tätisi käytti opiskeluaikoinaan. Alat selaila kirjaa tappaaksesi

aikaa. Huomaat vahingossa merkinnän: 'Mustis'. Kiinnostuksesi herää, sillä tämä on ensimmäinen kirjallinen lähde asiasta, jonka olet koskaan nähnyt. Sinä luet:

MUSTIS: Kyynerpäässä sijaitseva mustelma, joka muuttuu näkyväksi nuoruusiässä. Se eroaa normaalista mustelmas-
ta siten, että tultuaan näkyviin, se ei häviä vaan jää pysyväksi. Tämä on tulos huonosta kasvatuksesta, tarkoittaen
sitä, että se ilmestyy, jos vanhemmat epäonnistuvat sen ehkäisemisessä.

Luet, että jotkut ihmiset väittävät syntyneensä tällaisina. Ongelma on lähes immuuni terapialle, sillä on voimakas
pyrkimys uusiutua ja monet uskovat sen olevan mahdoton parantaa. Opit, – kuten olet jo kuullut aiemmin – että
tästä taudista kärsivillä ihmisillä, joita usein kutsutaan nimellä 'Mustis', on taipumus kömpelyyteen. He eivät ansaitse
luottamusta eikä heitä tulisi päästää työskentelemään tiettyjen ammattien parissa. Tällaisia ammatteja ovat muun
muassa terveydenhoito- ja tieteenalan ammatit.

Huolestut koko ajan enemmän, kun pikkuhiljaa alat ymmärtää... Nostat hihaasi ylös ja katsot kyynärpäätäsi. Suuri
mustelma on selvästi nähtävissä, jopa paremmin kuin viime vuonna, kun huomasit sen ensimmäistä kertaa.

Ja maailma jatkaa kulkuaan...

Kysymykset

Vastaa alla oleviin kysymyksiin ollessasi vielä tarinan hahmo, tämän jälkeen keskustele vastauksista ryhmässä, jos mahdollista. Jos et halua keskustella jostain kysymyksestä, voit siirtyä seuraavaan.

- Minkälaisia tuntemuksia sinulla on juuri nyt? Mitä ajattelet itsestäsi ja miten käyttäydyt?
- Minkälaisia tuntemuksia sinulla on ajan saatossa? Mitkä ovat ajatuksesi viikon tai vuoden päästä?
- Muuttuvatko ne? Mitä ajattelet itsestäsi? Muutatko käytöstäsi? Ovatko ihmiset muuttaneet käytöstään sinua kohtaan?
- Mitä sinä haluat? Mitä sinä tarvitset?
- Mitä mieltä olet muista ihmisistä, perheestäsi, ystävästäsi tai muista mustiksista?
- Miltä sinusta tuntuu, jos sinua nyt kutsutaan mustikseksi, mitä teet tai sanot?

Vastaa nyt alla oleviin kysymyksiin itsenäsi:

- Onko tarinalla yhteyttä omiin kokemuksiisi?
- Miten tarinan voisi yhdistää HLBT*IQ-aiheisiin (Homo, lesbo, biseksuaali, transsukupuoli, intersukupuoli tai queer)?
- Mitä yhtäläisyyksiä mielestäsi yhteiskuntassamme on verrattuna tarinan yhteiskuntaan?

Yhdessä parempi

Ikä	6-12
Kesto	10-15 minuuttia
Ryhmäkoko	8+

Kuvaus

Ryhmä jakautuu kahteen osaan mielenkiinnon kohteidensa perusteella. Tarkoituksena on, että lapset ymmärtävät yhtäläisyyksien ylettyvän sukupuolten ylitse.

Tavoitteet

- Osallistujat ymmärtävät, että heillä on yhtäläisiä ja erilaisia mielenkiinnon kohteita
- Auttaa ja rohkaista osallistujia ymmärtämään, että mielenkiinnon kohteet ylittävät sukupuolierot
- Aloittaa sukupuoleen liittyvä oppimisprosessi

Materiaalit

- Musiikkia ja soitin (voit soittaa esim Jack Johnsonin kappaleen Better together)

Aktiviteetti vaiheittain

1. Pyydä lapsia tanssimaan ympäri huonetta musiikin soidessa, joko keskenään tai pienissä ryhmissä.
2. Kerro, että musiikin lakatessa kysyt kysymyksen. Kaikkien 'kyllä'-vastaajien tulee muodostaa oma ryhmä. Kun ryhmä on muodostettu, ryhmä voi ottaa toisiaan käsistä kiinni ja halata toisiaan. Kun huudat: "yhdessä parempi", kaikki yhdessä palaavat isoon ryhmän. Pyydä lapsia huomioimaan, keitä muita heidän ryhmissään on pelin aikana.
3. Anna musiikin soida ja aina musiikin lakatessa kysy uusi kysymys. Voit keksiä omia kysymyksiä tai käyttää joita alla olevista esimerkkikysymyksistä (yritä haalia kasaan sekoitus kysymyksiä, jotka pitävät sisällään sukupuoliin stereotyyppisiin liittyviä kysymyksiä sekä sukupuolineutraaleja kysymyksiä):
  - Pidätkö banaaneista?
  - Osaatko ajaa pyörää?
  - Soitko leipää aamupalaksi?
  - Onko sinulla päälläsi mitään punaista?
  - Pidätkö lukemisesta?
  - Onko sinulla ruskeat silmät?
  - Pidätkö jalkapallosta?
  - Onko sinulla pitkät hiukset?
  - Onko sinulla siskoa?
  - Pidätkö ruuanlaitosta?

Aktiviteetin purku

- Ketä muita ryhmissäsi oli? Enemmän tyttöjä vai poikia?
- Oliko sillä merkitystä, että olet tyttö tai poika, ryhmäsi valinnassa?
- Olitko yllätynyt eroista ryhmässä?

Kerro yhteenvedona, että jokaisella on erilaisia asioita, mistä he pitävät ja mistä eivät; asioita, joita he pystyvät tai eivät pysty tekemään; ja että jokaisella on omanlaisensa fyysiset ominaisuudet. Selitä, että meillä on paljon enemmän yhtäläisyyksiä ja eroja, kuin ainoastaan se, olemmeko tyttöjä tai poikia. Nämä erot tai yhtäläisyydet ovat usein paljon kiinnostavampia.

Vinkkejä ohjaajille

Jos lapsi on yksin jossakin ryhmässä, saattaa hän tuntea itsensä ulkopuoliseksi tai syrjityksi. Jos näin tapahtuu, liity hänen ryhmäänsä.

Homo- ja lesbobingo

Ikä	10-15+
Kesto	20-30 minuuttia
Ryhmäkoko	5+

Kuvaus

Lapset pelaavat bingoa huomatakseen, kuinka lesbot ja homot ovat usein määritelty heidän itsensä ja kokonaisuuden sijaan pelkästään heidän seksuaalisuutensa perusteella.

Tavoitteet

- Näyttää, että homot ja lesbot elävät yhtä normaalia elämää kuin kuka tahansa
- Lisätä tietoisuutta siitä, ettei homoja ja lesboja pitäisi määritellä ainoastaan heidän seksuaalisuutensa perusteella

Materiaalit

- Kynä ja paperi jokaiselle osallistujalle
- Yksi fläppipaperi

Valmistelut

Kirjoita fläppipaperille asioita, joista ihmiset pitävät, kuten esim. pyöräily, ravintolassa syöminen, lomalle lähteminen, lukeminen, vaeltaminen tai elokuvien katselu. Älä näytä tätä vielä osallistujille.

Aktiviteetti vaiheittain

1. Anna jokaiselle kynä ja paperi ja pyydä osallistujia piirtämään ruudukko, jossa on 3 saraketta ja 3 riviä.
2. Anna osallistujille viisi minuuttia aikaa kirjoittaa jokaiseen ruutuun yksi asia josta homot ja lesbot pitävät. Kerro, että tulet tämän jälkeen lukemaan asioita, joista homot ja lesbot pitävät. Aina kun heillä on joku näistä asioista omassa taulukossaan, he voivat merkitä tämän ruudun. Kun jollakulla on 3:n suora merkintöjä omassa ruudokossaan, hän voi huutaa "BINGO". Ensimmäisenä bingon huutanut voittaa pelin.
3. Ala tämän jälkeen lukemaan fläppipaperilla olevia asioita osallistujille.
4. Pelatkaa peliä kunnes joku huutaa bingo tai noin 5 minuuttia (saatta olla, ettei kenelläkään ole kolmen suoraa).

Aktiviteetin purku

- Mitä kirjoitit ruudukkoosi?
- Mitä olisit kirjoittanut, jos samaa olisi kysytty naisita, tummaihoisista, vanhoista ihmisistä, tai heteroseksuaaleista?
- Miksi me ajattelemme ensin asioita, jotka tekevät ryhmästä erilaisen, kuin itse olemme? (Jos he tekivät näin.)

Vinkkejä ohjaajille

Tämä aktiviteetti voi todella avata osallistujien silmiä, toisaalta se voi myös vahvistaa stereotyyppioita, jos purkua ei suoriteta kunnolla. Varaa siis purulle hyvin aikaa äläkä keskeytä sitä liian aikaisin.

Voit käyttää samaa menetelmää keskustellessasi sukupuolistereotyyppioista kysymällä: "Mistä naiset, miehet tai trans*ihmiset pitävät?"

Sisään ja ulos

Ikä	6+
Kesto	10-15 minuuttia
Ryhmäkoko	8+

Kuvaus

Osallistujat tutkivat vähemmistön ja enemmistön suhteita jakautumalla ryhmiin kiinnostusten tai määritelmien perusteella.

Tavoitteet

- Osoittaa, että kaikkien välillä on yhtäläisyyksiä ja eroja
- Kokea, miltä tuntuu olla vähemmistössä
- Lisätä tietoisuutta ihmisten hyväksymisestä osaksi ryhmää eroista huolimatta

Aktiviteetti vaiheittain

1. Pyydä lapsia seisomaan ringissä isossa huoneessa tai ulkona
2. Kerro ryhmälle, että luet väitteen. Jos väite pitää paikkansa heidän kohdallaan, on heidän muodostettava tiivis ringi kaikkien niiden kanssa, joita väittämä koskee. Niiden, joita väittämä ei koske, tulee yrittää päästä ringiin sisälle. Kerro, ettei leikissä saa potkia, lyödä tai satuttaa muita tai muuten peli keskeytetään.
3. Lue alla olevia väittämiä tai keksi omasi (ei ainoastaan ulkonäköön liittyviä):
  - Kaikki, joilla on ruskeat hiukset
  - Kaikki, joilla on kissa tai koira
  - Kaikki, joilla on lenkkarit
  - Kaikki, joilla on vihreät silmät
  - Kaikki, joilla on sisaruksia
  - Kaikki, jotka juovat appelsiinimehua aamuisin
  - Kaikki, joilla on silmälasit
  - Kaikki, jotka ovat katsoneet telkkaria tänään.
4. Lopeta aktiviteetti ryhmähalaukseen tai hierontapiiriin.

Aktiviteetin purku

- Miltä tuntui olla ringissä?
- Miltä tuntui olla ringin ulkopuolella ja yrittää päästä sisälle? Kuinka yritit päästä sisälle?
- Jos onnistuit pääsemään ringiin, miltä sinusta tuntui?
- Oletko koskaan tuntenut olevasi osa vähemmistöä tai enemmistöä oikeassa elämässäsi? Jos olet, niin miltä sinusta silloin tuntui?

Romeo, Tarzan ja ritari

Ikä

6+

Kesto

10-15 minuuttia

Ryhmäkoko

8+

Kuvaus

Lyhyt Energizeri, joka käsittelee sukupuolirooleja

Tavoitteet

- Aloittaa sukupuolirooleista keskustelu

Materiaalit

- Musiikkia ja soitin (ei pakollinen)

Aktiviteetti vaiheittain

1. Pyydä lapsia tanssimaan ympäri huonetta aina kun musiikki soi.
2. Selitä, että kun musiikki pysähtyy, huudat yhden kolmesta liikkeestä. Osallistujien tulee ripeästi hakeutua pareihin ja tehdä pyydetty liike. Liikkeet ovat:
  - a. **Romeo:** Toinen parista polvistuu ja toinen esittää olevansa parvekkeella oleva Julia, joka ihailee polvistuvaa Romeota.
  - b. **Tarzan:** Toinen parista kantaa toista reppuselässä..
  - c. **Ritari:** Toinen parista nostaa toisen käsivarsilleen tai esittää suojelevansa tätä lohikäärmeeltä.
3. Pelaa peliä muuta kierros.

Aktiviteetin purku

- Kuka hoiti nostamisen parissasi?
- Oliko sillä, että sinulla oli mies- tai naisrooli, merkitystä parissasi?
- Miksi monet ihmiset ajattelevat, että miehellä tulee olla vahvemman henkilön rooli tai että miehen on lähestyttävä tyttöä, josta he pitävät, eikä toisin päin?

Tanssivat tuolit -haaste

Ikä	6+
Kesto	15-20 minuuttia (riippuen ryhmän koosta)
Ryhmäkoko	6+

Kuvaus

Energizer, jota voi käyttää ryhmän vahvistamiseen ja hauskanpitoon

Tavoitteet

- Luomaan luottamusta ryhmän sisällä
- Tiedostaa, että jokainen ryhmästä on riippuvainen toisistaan
- Aloittaa toisesta huolen pitäminen ja toisen auttaminen

Materiaalit

- Tuoli jokaiselle osallistujalle
- Musiikkia ja soitin

Aktiveetti vaiheittain

1. Järjestä tuolit ringiin osoittamaan ulospäin (jos sinulla ei ole tarpeeksi tilaa, voit laittaa tuolit kahteen riviin selvät vastakkain).
2. Pyydä lapsia tanssimaan ringin ulkopuolella tuolien ympärillä musiikin soidessa.
3. Kun musiikki lakkaa, kaikkien osallistujien on noustava maasta tuoleille.
4. Ota jokaisen kierroksen jälkeen yksi tuoli pois ringistä.

Kerro, että tavoitteena on saada koko ryhmä tuoleille ja varmistaa, ettei kukaan jää seisomaan lattialle tai satuta itseään putoamalla tuoleilta. Keskeytä leikki, jos se muuttuu liian vaaralliseksi tai jos näyttää siltä ettei ryhmällä ole mitään mahdollisuuksia mahtua tuoleille. Kaikilla tulee olla hauskaa, eikä leikin tarvitse välttämättä loppua vasta siihen kun pelissä on vain yksi tuoli.

Kolme pientä luottamusleikkiä

Ikä
Kesto
Ryhmäkoko

Kaikki (osallistujien tulisi olla suurinpiirtein saman ikäisiä)
15-20 minuuttia
8+

Kuvaus

Nämä eivät ole energizereita, vaan lyhyitä aktiviteetteja ryhmän luottamuksen rakentamiseksi. Ne voivat olla erittäin hyödyllisiä ennen keskustelemista arkaluontoisista asioista, kuten sukupuolesta, seksuaali-identiteetistä tai kiusaamisesta.

Tavoitteet

- Saada lapset tuntemaan olonsa turvalliseksi ja tärkeäksi
- Oppia luottamaan toisiin
- Osallistujien itseluottamuksen lisääminen

1) Luottavat apinat

Yksi henkilö seisoo noin kymmenen hengen ringin keskellä. Ringin on oltava pieni, tiivis, ja aukoton. Ringin muodostavat henkilöt suoristavat kätensä siten, että kämmenet osoittavat ringin keskelle. Ringissä olijat valitsevat joukostaan yhden, joka hellästi aloittaa siirtämään keskellä olevaa henkilöä, jonka silmät ovat sidotut ja jonka tulee pitää jalat tiukasti yhdessä kohdassa ja seistä jäykkänä suorassa. Keskellä oleva henkilö voi antaa kehonsa rentoutua hieman kun häntä siirrellään ringissä. Vaihda keskellä oleva henkilö ja toista niin usein kuin ryhmä haluaa.

2) Ihmissilta

Järjestä ryhmä kahteen riviin. Pyydä heitä makaamaan selällään siten, että päät osoittava keskelle ja jalat poispäin riveistä. Pyydä heitä nostamaan kädet ilmaan. Yksi osallistujista seisoo rivien toisessa päässä ja ohjaajat varovasti laskevat hänet muiden käsien päälle. Ryhmän tulee hiljalleen siirtää tämä henkilö rivien toiseen päähän.

Huom! Silalla kulkevan henkilön tulee pitää kädet vartalonsa sivuilla ja vaatteensa paikoillaan. Ohjaajien tulee tarvittaessa auttaa henkilö käsien päälle ja pois sieltä lopussa. On tärkeää että tämä henkilö jännittää vartaloaan koko matkan ajan.

3) Autopesu

Osallistujat seisovat kahdessa rivissä kasvot vastakkain, he ovat autopesula. Pyydä vapaaehtoista olemaan auto. Vapaaehtoinen seisoo rivien toisessa päässä ja kertoo muille kuinka intensiivinen pesun tulisi olla. Kun hän alkaa kävellä pesulan läpi muut osallistujat hierovat häntä olkapäistä ja selästä.

Huom! Osallistujille tulee tehdä selväksi, että ketään ei tulisi koskea mihinkään missä se ei tunnu mukavalta. Kosketuksen ei tulisi olla liian voimakasta, eikä ketään tulisi sattua; kosketuksen tulisi tuntua hyvältä ja mukavalta. Vain vapaaehtoisten tulisi mennä autopesuun.

Vinkkejä ohjaajille

Nämä ovat hyvin fyysisiä leikkejä. Varmista, että jokainen ymmärtää omat fyysiset rajat ja nauttii leikeistä. Kaiken tulee tapahtua vapaaehtoisesti ja on tärkeää korostaa, että koko ryhmän tulee olla luotettava.

Voit myös toteuttaa aktiviteetin 'Ei tarkoittaa ei' pohtiaksenne, kuinka paljon henkilökohtaista tilaa eri ihmiset tarvitsevat.

Sukupuoleton tarina

Ikä	6-10
Kesto	30 minuuttia
Ryhmäkoko	5-30

Kuvaus

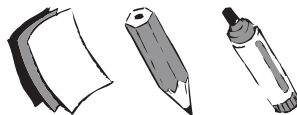
Tämä aktiviteetti käsittelee sukupuolineutraalia kieltä ja stereotyyppöitä tarinan kuuntelun ja kuvien piirtämisen kautta.

Tavoitteet

- Lisätä tietoisuutta sanojen voimakkuudesta ja niiden vaikutuksesta sukupuolistereotyyppöihin.
- Kyseenalaistaa sukupuolien ominaisuuksiin liittyviä stereotyyppöitä

Materiaalit

- Yksi paperi jokaiselle
- Värikyniä

Aktiviteetti vaiheittain

1. Anna jokaiselle osallistujalle paperi ja kynä.
2. Kerro osallistujille, että he tulevat kuulemaan tarinan lapsesta.
3. Tarinan kuuntelun jälkeen pyydä jokaista valitsemaan osa tarinasta ja piirtämään se.
4. Anna jokaiselle mahdollisuus esitellä piirrustuksensa.

Aktiviteetin purku

- Oliko tarina erilainen kuin muut tarinat, joita tiedät? Miksi?
- Miten piirtämäne kuvat eroavat toisistaan?
- Kerrottiinko tarinassa, oliko tarinan lapsi tyttö vai poika?
- Miksi oletit, että lapsi on tyttö tai poika?
- Voivatko tytöt ja pojat tehdä samoja asioita? Miksi?

Mukautuksia

- Jaa ryhmä kahteen ja vie heidät erillisiin tiloihin. Tarinan lukemisen sijaan pyydä toista ryhmää keksimään tarina tytöstä nimeltä Santtu ja toista ryhmää keksimään tarina pojasta nimeltä Santtu. Tuo ryhmät takaisin yhteen ja anna heidän näyttellä omat tarinansa. Vertailkaa tarinoita jälkeinpäin.
- Pyydä lapsia keksimään tarina, jossa päähenkilö on voimakas ja fiksu tyttö.
- Näytelkää osia tarinasta. Pyydä osallistujia ottamaan vuoroja (pojat/ tytöt) päähenkilönä tarinan piirtämisen sijaan.

Sukupuolineutraali kieli

Tätä tarinaa voidaan käyttää myös sukupuolineutraalin kielen käsittelyyn. Voit pyytää lapsia kertomaan tarinan uudelleen käyttämättä mitään sukupuoleen liittyviä sanoja.

He voivat myös kertoa toisen tarinan samasta lapsesta tai valmistella tästä näytelmän, edelleen käyttämättä mitään sukupuoleen viittaavia sanoja.

Tämän jälkeen keskustelkaa, kuinka helppoa tai vaikeaa tämä oli, miksi sukupuoleksi he kuvittelivat lapsen ja miksi ihmisen sukupuolta ei aina välttämättä pysty määrittelemään ulkonäön perusteella.

‘Sukupuolen takana’ on sopiva jatkoaktiviteetti vanhemmille lapsille.

Liite: Sukupuoleton tarina

Olipa kerran seikkailunhaluinen ja fiksu lapsi, hän ei koskaan pelännyt haasteita tai vaikeuksia. Ei väliä kuinka mahdollomalta tilanne tuntui tai hankala arvoitus oli, hän onnistui aina selättämään sen. Vaikutti vähän siltä, että ongelmat ja seikkailut seurasivat häntä mihin hän ikinä menikin; aina oli ongelma ratkottavaksi! Eräänä päivänä lapsi käveli puistossa ja kuuli itkua puskiensa takaa. Kun hän työnsi puskaa syrjään, hän näki pienen koiran pudonneen tyhjiin kaivoon, eikä se päässyt sieltä millään pois. Se ulvoi apua ja yritti epätoivoisesti päästä pois kosteasta tyrmästänsä. Lapsi näki, että koira oli peloissaan ja hän halusi auttaa, mutta ensin hänen oli löydettävä keino saada koira ylös kaivosta.

Kaivossa ei onneksi ollut enää vettä, mutta se oli liian syvä ja sen reunat liian liukkaat kiivettäväksi. Lapsi istahti alas miettimään pulmaa. Kuinka voisin pelastaa koiran turvallisesti?

Muutaman minuutin jälkeen hän tiesi ratkaisun. Hän tarvitsi muutamia tarvikkeita. Hän oli päättänyt auttaa raukkaa ja säntäsi etsimään mitä ikinä tarvitsikaan. Lyhyen etsinnän jälkeen hän löysi hylätyn narun patkan hylätystä venevajasta puiston laidalta - mikä täydellinen löytö! Seuraavaksi hän otti linkkarinsa ja huolellisesti valitsi muutaman pitkän taipuisan oksan viereisestä puusta. Taivuttamalla ja sitomalla oksia hän onnistui kuin onnistuikin muodostamaan eräänlaisen ämpäriin, johon koira juuri ja juuri mahtuisi istumaan.

Hän oli täysin varma, että jos koira uskaltautuisi ämpäriin, se pääsisi turvaan - mutta kuinka kehoittaa koira hyppäämään ämpäriin? Taas hän istui alas miettimään ja otti haukun voileivästänsä - no niinpä tietenkin! Houkuttele koira ruualla! Hän asetti voileivän lopun ämpäriin ja varovasti laski sen narun päässä kaivon pohjalle. Ensin koira oli peloissaan ja säikähti koria, mutta lapsen pienellä rohkaisulla se ymmärsi mitä tehdä.

Kun koira oli ämpäriissä, hän alkoi vetää narusta, mutta koira oli liian raskas nostettavaksi - toinen pulma ratkottavaksi! Hetken pohdinnan jälkeen hän hoksasi käyttää tietoa fysiikantunneilla opituista vetopyöristä. Köyden kiertäminen viereisen puun ympäri vähentäisi vetämiseen tarvittavaa voimaa. Kotitekoisen taljan avulla hän onnistui nostamaan koiran turvaan!

Hänestä ja koirasta tuli parhaat ystävät; heitä oli lähes mahdotonta erottaa ja yhdessä he ratkaisivatkin monen monta mysteeriä!

Sukupuolen takana

Ikä	8-14
Kesto	30 minuuttia
Ryhmäkoko	4-30

Kuvaus

Osallistujat kuvailevat lehtikuvien ihmisiä ja harjoittelevat sukupuolineutraalin kielen käyttöä.

Tavoitteet

- Harjoitella sukupuolineutraalin kielen käyttöä.
- Lisätä tietoutta sukupuolineutraalin kielen tarpeesta.

Materiaalit

- Aikakausi- tai sanomalehtiä

Aktiviteetti vaiheittain

1. Jaa lehdet ryhmälle ja pyydä osallistujia leikkaamaan kuvia ihmisistä. Osallistujat voivat valita mitä tahansa kuvia, kunhan ne ovat kuvia ihmisistä.
2. Jokaisen tulee valita yksi tai kaksi kuvaa. Kuvia ei saa näyttää muille.
3. Selitä, että heidän tulee esitellä kuvien henkilöt paljastamatta heidän sukupuoltaan.
4. Tämä jälkeen osallistujien tulee muodostaa pareja ja istua parinsa kanssa vastakkain ja katsoa valitsemaansa kuvaa hetken aikaa ilman, että toinen näkee sitä.
5. Pyydä jokaista kertomaan kuvastaan parilleen noin kolmen minuutin ajan käyttämättä sukupuoleen viittaavia sanoja. Jos joku ei keksi enempää kerrottavaa kuvastaan, heidän tulee keksiä henkilölle luonteenpiirteitä tai ihmis-suhteita.
6. Kolmen minuutin jälkeen vaihtakaa rooleja.
7. Toisen kierroksen jälkeen pyydä kaikkia palaamaan isoon ringiin purkamaan aktiviteettiä.

Aktiviteetin purku

- Miltä sukupuolineutraalin kielen käyttäminen tuntui??
- Oliko se sinulle helppoa tai vaikeaa? Miksi?
- Miltä sukupuolineutraalin kielen kuuntelu tuntui?
- Yrititkö arvailla kuvaillun henkilön sukupuolta? Vai oliko henkilön sukupuoli sinulle merkityksetön?
- Voiko ihmisen sukupuolen aina määrittellä hänen ulkonäkönsä perusteella?
- Miksi on tärkeää käyttää sukupuolineutraalia kieltä?

Vinkkejä ohjaajille

Tämä aktiviteetti on sopiva tehtäväksi, kun ryhmä tietää biologisen sukupuolen ja sukupuolen eroja, ja että jokainen voi itse määrittellä sukupuolensa.

Jos et kuitenkaan pystynyt esittelemään aihetta etukäteen, on tärkeää, että se tehdään viimeistään aktiviteetin purku-vaiheessa (katso lisätietoja sivulta 14).

Tämän aktiviteetin on kehittänyt GLSEN (Gay, Lesbian & Straight Education Network), GLSEN :in julkaisuun "Jump-Start Guide Part 7" (www.glsen.org)

Kuka on laatikossa?

Ikä

6+

Kesto

10 - 20 minuuttia

Ryhmäkoko

5+

Kuvaus

Tässä lyhyessä aktiviteetissa osallistujat pääsevät kehuaan itseään kohottaakseen itseluottamustaan.

Tavoitteet

- Kasvattaa itseluottamusta
- Oppia, kuinka antaa ja ottaa vastaan kehuja

Materiaalit

- Peili (niin iso, että siitä voi nähdä kokonaan omat kasvonsa)
- Pahvilaatikko (sellainen, johon peili mahtuu sisään, ja että pahvilaatikon avatessa peilin näkee samantien)

Aktiviteetti vaiheittain

1. Laita peili laatikkoon siten, ettei sitä näe. Aseta laatikko keskelle tilaa.
2. Kerro ryhmälle, että laatikossa on eräs erityinen henkilö. Pyydä lapsia yksitellen katsomaan laatikkoon ja sano maan jotakin mukavaa henkilöstä laatikossa.
3. Kerro, ettei kukaan saa paljastaa laatikon sisältöä muille ennen kaikkien vuoroa, ettei yllätys pilaannu.

Aktiviteetin purku

- Mitä näit laatikossa?
- Miltä tuntui kehua itseään?
- Ajatteletko itsestäsi enemmän positiivisia vai negatiivisia asioita? Miksi?
- Puhutko itsestäsi enemmän positiiviseen vai negatiiviseen sävyyn? Miksi?
- Kerro, että on hyvin tavallista, että meillä on epäilyksiä itsestämme tai olemme epävarmoja ja että meidän kaikkien pitäisi harjoitella suhtautumaan positiivisemmin itseemme.

Vinkejä ohjaajille

- Varmista, että lapset näkevät peilin laatikossa.
- Voit näyttää esimerkkiä, jotta osallistujat tietävät, mitä tehdä.
- Ole tarkkana turvatilan luomisessa; jos osallistujat kokevat aktiviteetin vaikeaksi tai ilmaisevat ainoastaan negatiivisia asioita aktiviteetin purussa, on asia hoidettava erittäin varovasti. Voit esimerkiksi ehdottaa lapselle aktiviteetin jälkeen, että puhuisi tunteistaan jollekin, johon luottaa.

Pukeutuminen on siistiä

Ikä	6-12
Kesto	30-45 minuuttia
Ryhmäkoko	5+

Kuvaus

Ryhmä kokeilee erilaisia vaatteita ja laittaa pystyyn muotinäytöksen selvittääkseen, miten vaatteita voi käyttää apuna henkilön identiteetin luomisessa.

Tavoitteet

- Pohtia vaatteiden roolia identiteetin luomisessa
- Murtaa eri sukupuolille tarkoitettuihin vaatteisiin liittyviä esteitä ja ajatuksia
- Lisätä tietoutta muista sukupuolista ja empatiaa niitä kohtaan

Materiaalit

- Erilaisia vaatteita
- Musiikkia ja soitin
- Meikkejä ja kynsilakkaa (ei pakollinen)
- Maalarinteippiä (ei pakollinen, catwalkin merkitsemiseen)

Aktiviteetti vaiheittain

1. Aseta vaatteet keskelle huonetta ja pyydä lapsia valitsemaan kasasta sellaisia vaatteita, joita he eivät yleensä käytä. Pyydä heitä pukemaan omien vaatteidensa päälle valitsemansa vaatteet (niin ettei lasten tarvitse riisua omia vaatteitaan). Tee lapsille selväksi, ettei heidän ole pakko pukeutua vaatteisiin, jos he eivät tunne oloaan mukavaksi. Voit antaa lapsille myös meikkejä.
2. Kun kaikki ovat pukeutuneet, kerro lapsille, että heidän tulee nyt esittää muotinäytös. Jokainen saa esitellä päällä olevia vaatteitaan. Kenenkään ei ole pakko osallistua. Ohjeista muita lapsia kannustamaan catwalkilla käveleviä. Pidä tunnelma positiivisena; ei ole tarkoitus matkia ketään tai käyttäytyä loukkaavalla tavalla.

Aktiviteetin purku

- Miltä tuntui olla mallina?
- Mitä eroa valitsemissasi vaatteissa on normaaleihin vaatteisiin?
- Miltä sinusta tuntuu näissä vaatteissa? Tuntuuko erilaiselta, kun olet pukeutunut erilaisiin vaatteisiin?
- Käyttäytykö eri tavalla, kun olet pukeutunut erilaisiin vaatteisiin?
- Miksi et yleensä käytä tällaisia vaatteita?
- Pukeutuiko kukaan muuksi sukupuoleksi? Miten teit sen?
- Mistä pidit/ et pitänyt pukeutuessasi muuksi sukupuoleksi?
- Pukeutuvatko tytöt/ pojat tällä tavalla? Miksi he pukeutuvat erilailla?
- Tulisiko tyttöjen ja poikien pukeutua erilailla?
- Mitä vaatteet kertovat ihmisestä? Pitäisikö niiden kertoa jotain?
- Miksi käyttäytyt erilailla poikien/ tyttöjen vaatteissa? Ajatteletko, että tytöt/ pojat käyttäytyvät oikeasti näin?

Kaikki erilaisia, kaikki samanarvoisia

Ikä

6-10

Kesto

60-90 minuuttia

Ryhmäkoko

5-30

Kuvaus

Lapset askartelevat naamioita pohtiakseen identiteettien monimuotoisuutta.

Tavoitteet

- Lisätä lasten tietoisuutta monimuotoisuudesta ja tasa-arvosta
- Kannustaa lapsia näkemään monimuotoisuus positiivisena
- Ymmärtää, että vaikka kaikki ovat erilaisia, kaikilla on silti samat oikeudet eikä ketään tulisi syrjiä heidän erilaisuutensa takia.

Materiaalit

- Jokaiselle kaksi A4-paperia, joihin on valmiiksi leikattu silmien reiät.
- Samanvärisiä liinoja tai servettejä
- Narua naamion kiinnittämiseen
- Värikyniä (ei pakollisia: muita materiaaleja koristeluun, esim. glitteriä, foliota yms.)

Aktiviteetti vaiheittain

1. Anna jokaiselle lapselle paperi, jossa on valmiiksi reiät silmille. Pyydä heitä laittamaan naamio kasvoilleen, peitämään päänsä liinalla tai servetillä ja kävelemään ääneti ympäri huonetta katsellen toisiaan.
2. Kutsu osallistujat takaisin ringiin ja kysy heiltä:
  - Miltä tuntui, kun kaikki näyttivät samanlaisilta?
  - Pystyitkö tunnistamaan kuka on kuka?
  - Näytämmekö todellisuudessa kaikki samoilta?
3. Pyydä osallistujia sitten koristelemaan toinen naamioistaan siten, että naamio kuvastaa sitä, millaisia he ovat (mieluisa eläin, urheilu, musiikki ja jne.)
4. Kun naamiot on koristeltu pyydä lapsia jälleen kävelemään ääneti ympäri huonetta. Palatkaa tämän jälkeen ringiin.
5. Pyydä ryhmää laittamaan naamio lattialle ringin keskelle.

Aktiviteetin purku

- Mitä eroa tunsit kävellessäsi huoneessa ensimmäisellä kerralla verrattuna toiseen kertaan?
- Kumpi naamari kuvastaa paremmin todellisuutta? Miksi?
- Mikä tekee meistä erilaisia?
- Voiko naamiomme muuttua ajan saatossa? Oletko aina pitänyt asioista, joita piirsit naamioosi?
- Onko positiivista vai negatiivista, että olemme kaikki erilaisia?
- Kohdellaanko ihmisiä samalla tavalla, jos he ovat erilaisia? Miten on esimerkiksi tyttöjen ja poikien kohdalla?
- Mitä käy, jos kohtelemme jotakuta eri tavalla, koska tämä henkilö on mielestämme erilainen? Poimi naamioista joitakin ominaisuuksia ja kysy onko soveliaista kohdella eri lailla henkilöitä, joilla on jokin tietty ominaisuus, esimerkiksi sama lempieläin?
- Olisiko sopivaa, että ihmisillä, joilla on tämä ominaisuus naamiossaan, olisi erityisoikeuksia? Anna esimerkkejä. Esimerkiksi olisiko oikein, jos ihmiset, jotka pitävät koirista, saisivat kakkua ja muut eivät?

Mukautuksia

Vaihtoehtoisesti, toisella kierroksella osallistujat voivat piirtää naamionsa toisen henkilön (erilaisilla kasvopiirteillä kuin heillä itsellään). He voivat myös miettiä, millä tuulella henkilö on - onko hän iloinen tai surullinen? Tämän jälkeen osallistujat laittavat naamiot lattialle keskelle huonetta ja ottavat maasta satunnaisesti jonkun toisen naamion. Voit leikkiä leikin naamiot naamalla ja tämän jälkeen kysyä:

- Miltä uusi identiteettisi tuntui?
- Kohtelivatko ihmiset sinua eri tavalla?
- Piditkö ulkonäöstäsi?
- Tuntuiko, että muutuit henkisesti uuden ulkonäön takia?

Vanhempien lasten kanssa, ensimmäisellä kierroksella naamioiden käyttämisen sijaan, ennen kuin he askartelevat omat naamionsa, voit pyytää heitä piirtämään paperille "identiteetikartan" kuvaamaan erilaisia sosiaalisia rooleja ja ryhmiä, joihin je kuuluvat. Toisen kierroksen jälkeen kysy heiltä:

- Mitkä ovat yleisimmät henkilökohtaiset ja sosiaaliset roolit tässä ryhmässä?
- Onko identiteetti naamion tavoin jotakin, jonka voimme pukea päälle tai riisua halutessamme? Luuletko, että saat lisää rooleja tai menetät rooleja ajan kuluessa?
- Mitä rooleista, joita sinulla on, ajatellaan? Oletko samaa mieltä tai onko jotakin josta et pidä? Mistä olet kuullut näistä ajatuksista? Mistä pidät?

Kuinka askarrella yksinkertainen paperinaamio

Leikkaa ensin pahvista ison ruokalautasen kokoinen ympyrä. Piirrä suu ja silmät ja varovasti leikkaa reiät. Koristele haluamallasi tavalla. Lopuksi tee reiät paperin molemmille puolille korvien viereen ja pujota läpi elastinen naru tai teippaa naamioon esim. jäätelötikku siten että voit pidellä sitä naamasi edessä.

Eläinfarmi

Ikä
Kesto
Ryhmäkoko

6-9
30 minuuttia
5-30

Kuvaus

Vertaamalla ihmisiä eläimiin osallistujat ymmärtävät, että eroista huolimatta jokainen on samanarvoinen ja kaikki voivat olla sellaisia kuin haluavat.

Tavoitteet

- Ymmärtää, että kaikilla on erilaisuuksia ja vahvuuksia, mutta kaikki ovat yhtä arvokkaita.
- Pohtia sukupuoleen liittyviä stereotyyppioita ja ymmärtää, että kaikki voivat olla sukupuoli-identiteetistään huolimatta sellaisia kuin haluavat.

Materiaalit

- 'Eläinfarmikuvat' kopioituina kaikille erikseen tai yksi per pari (liite)
- Saksia kaikille tai yhdet per pari
- Värikyniä (ei pakollinen)

Aktiviteetti vaiheittain

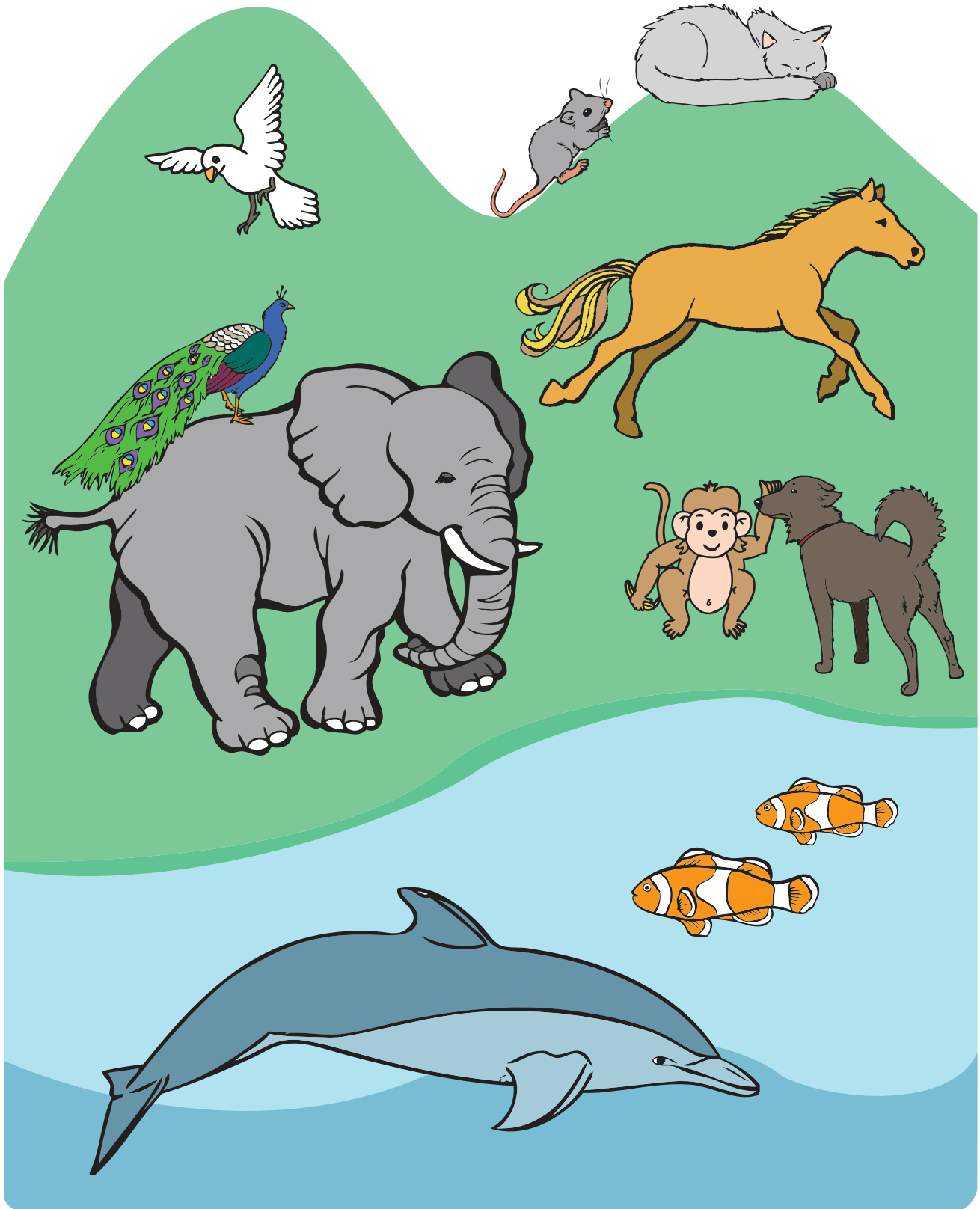
1. Jaa farmikuvat lapsille ja pyydä heitä leikkaamaan ja/ tai värittämään eläimet.
2. Pyydä lapsia järjestämään eläimet sen perusteella, kuinka hyvin ne pystyvät kiipeämään puuhun. Jos teillä ei ole saksia, lapset voivat antaa eläimille numerot.
3. Pyydä lapsia takaisin isoon rinkiin vertaamaan heidän järjestyksiään.

Aktiviteetin purku 1

- Mitä se kertoo eläimestä, jos ne ovat hyviä kiipeämään puuhun? Tekeekö se niistä parempia eläimiä?
  - Onko oikein tuomita kala sen perusteella, kuinka hyvin se pystyy kiipeämään puuhun?
  - Mitä muita asioita eläimet osaavat tehdä hyvin? Entäpä lempieläimesi?
  - Voitko verrata tätä ihmisiin?
4. Pyydä osallistujia valitsemaan eläin, jolla on samanlaisia ominaisuuksia tai pystyvät tekemään asioita, joita lapsi haluaisi tehdä. Valittua eläintä ei tulisi paljastaa muille.
  5. Istukaa rinkiin ja pyydä lapsia vuorollaan esittämään heidän valitsemaansa eläintä. Muut yrittävät arvata mitä eläintä hän esittää. Jokainen voi lopuksi lyhyesti kertoa miksi he valitsivat juuri sen eläimen.

Aktiviteetin purku 2

- Millainen haluat olla? Pystytkö olemaan tällainen todellisuudessa? Miksi (ei)?
- Onko sillä, että olet tyttö tai poika merkitystä sen kannalta, millainen tai mitä haluat olla? Miksi (ei)?

Sankarit

Ikä
Kesto
Group size

6-10
60 minuuttia
8-30

Kuvaus

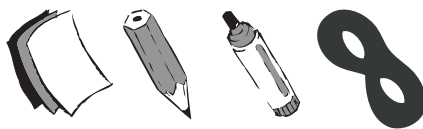
Ryhmä tutkii maskuliinisuuden sosiaalista rakennetta roolipelin ja satujen kautta.

Tavoite

- Pohtia maskuliinisuuden sosiaalista rakennetta.

Materiaalit

- Fläppipaperi
- Pieniä paloja paperia
- Tusseja ja kyniä
- Vaatteita (ei pakollinen)

Valmistelut

- Piirrä hahmon ääriviivat fläppipaperille

Aktiviteetti vaiheittain

1. Jaa osallistujat kolmeen tai neljään pieneen ryhmään ja pyydä heitä miettimään satuja, joiden päähenkilö on miespuolinen.
2. Osallistujien tulisi valita pienissä ryhmissä mieleisin saduista, valmistella siitä näytelmä ja valmistautua esittämään se muulle ryhmälle. Voit antaa ryhmille joitakin asusteita näytelmää varten. Tämän jälkeen ryhmät vuorollaan esittävät näytelmänsä.
3. Kun kaikki näytelmät on esitetty, kysy ryhmältä näytelmissä esiintyneiden mieshenkilöiden piirteitä. Kirjoita kaikki nämä fläppitaululle henkilön ääriviivojen ulkopuolelle.
4. Pyydä lapsia tämän jälkeen ympyröimään taululta piirre, josta he pitävät.

Aktiviteetin purku

- Miksi pidät ympyröimästäsi piirteestä? Miksi et pidä muista?
- Onko pojilla tai miehillä todellisuudessa paljon yhteistä satujen sankareiden kanssa?
- Millaisia poikien tai miesten odotetaan olevan? Miksi?
- Mitä, jos pojat ovat erilaisia kuin yhteiskunnan tai ihmisten oletukset?
- Haluaisitko muuttaa tätä? Voimmeko tehdä jotain muuttaaksemme pojille asetettuja odotuksia?

Vinkkejä ohjaajalle

Aktiviteetti voi todella avata osallistujan silmät, mutta se saattaa myös vahvistaa stereotyyppioita, mikäli purkua ei ole järjestetty kunnolla. Varmista siis, että perusteelliseen purkuun on aikaa.

Ryhmä voi valmistella oman näytelmänsä aktiviteetin tuloksien ja sen jälkeen käydyn keskustelun perusteella.

Sukupuolikisa

Ikä	8-10
Kesto	30-45 minuuttia
Ryhmäkoko	8-30

Kuvaus

Aarteenmetsästä asioista, jotka ovat stereotyyppisiä pojista tai tytöistä. Lapset tutkivat tapoja taistella sukupuolisyrintää vastaan elämän eri alueilla.

Tavoitteet

- Tunnistaa sukupuoleen perustuvat stereotyyppit

Materiaalit

- Fläppipaperia ja tusseja
- Papereita ja kyniä
- Maalarinteippiä
- Toimintakortit (kopio liite I ja leikkaa kortit)
- Kuusi kirjekuorta

Valmistelut

- Laita jokaiseen kirjekuoreen 4 toimintaa ja piilota kirjekuoret.
- Piirrä fläppipaperille taulukko, jossa on kaksi saraketta: asioita, joita pojat tykkäävät tehdä ja asioita, joita tytöt tykkäävät tehdä.

Aktiviteetti vaiheittain

1. Jaa osallistujat kahteen joukkueeseen ja pyydä heitä keksimään joukkueelleen nimi. Kerro, että he osallistuvat aarteenetsintäkilpailuun ja että heidän on mahdollisimman nopeasti löydettävä kuusi piilotettua kirjekuorta. Ryhmän on pysyttävä yhdessä koko kisan ajan.
2. Löydettyään kirjekuoren heidän tulee ottaa kaksi paperia kustakin kirjekuoreesta.
3. Kun he ovat löytäneet kaikki kuusi kirjekuorta ja ottaneet jokaisesta kaksi paperia, heidän tulee asettaa paperit taulukkoon. Kun joukkue on valmis heidän tulee kaikkien hypätä ja huutaa joukkueensa nimi.
4. Palatkaa yhteen molempien joukkueiden kanssa ja pyydä heitä itsenäisesti tekemään oma taulukkonsa, jossa on yksi sarake otsikolla 'asioita, joita minä tykkään tehdä'. Heidän tulisi kirjoittaa ylös ensimmäisestä julisteesta asiat, joista he itse pitävät ja halutessaan keksiä lisää asioita.

Aktiviteetin purku

- Ovatko nämä oikeasti asioita, joista vain tytöt tai pojat pitävät?
- Miltä oma taulukkos näyttää? Pidätkö ainoastaan asioista, jotka ovat tyttöjen tai poikien puolella taulukossa?
- Onko sinulle ikinä sanottu, että jokin ei sovi tytöille/pojille? Miltä sinusta silloin tuntui?
- Kuka keksii säännöt siitä, miten meidän pitäisi käyttäytyä?
- Kuinka voimme tehdä toiminnasta tai aktiviteeteista helpommin lähestyttävää kaikille sukupuolille?

Liite I: Toimintakorit

Pitää jalkapallosta	Pitää meikkaamisesta
Pitää tanssimisesta	Pitää laulamista
Pitää shoppailusta	Pitää pyöräilyä
Pitää hiustensa laittamisesta	Pitää puukäsistöistä
Pitää kamppailulajeista	Pitää hevimusiikista
Pitää auringonotosta	Pitää muotilehdistä
Pitää kirjojen lukemisesta	Pitää TV-sarjoista
Pitää tietokoneella pelaamisesta	Pitää skeittaamisesta
Pitää rannoista	Pitää rullaluistelusta
Pitää puihin kiipeilyä	Pitää tieteellisten kokeiden tekemisestä
Pitää keilaamisesta	Pitää puukäsistöistä
Pitää kokkaamisesta	Pitää nukeilla leikkimisestä

Seiso jonossa

Ikä	8-12
Kesto	60-90 minuuttia
Ryhmäkoko	8-30

Kuvaus

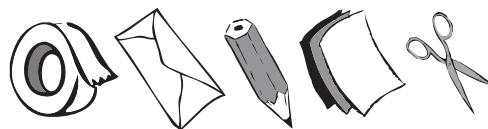
Ryhmä luo hahmoja perustuen tiettyihin piirteisiin ja asettaa ne sukupuolijonoon.

Tavoitteet

- Ymmärtää erilaisia sukupuolen ilmaisuja
- Katsoa binääristä sukupuolijärjestelmää pidemmälle
- Korostaa itsensä määrittelyn kunnioittamisen tärkeyttä

Materiaalit

- Kortit (kopioi liite ja leikkaa kortit)
- Maalarinteippiä
- Kuusi kirjekuorta
- Paperia ja kyniä tai lehtiä ja sakset hahmojen luomiseen

Valmistelut

- Laita kortit kirjekuoriin niiden kategorian perusteella. Kirjoita jokaiseen kirjekuoreen kategoria ja kuinka monta korttia sieltä otetaan. Kategoriat ovat:
  - Henkilökohtainen elämä ja perhe
  - Työelämä
  - Persoonallisuus
  - Asiat, joista pidät tai joita inhoat ja harrastukset
  - Ulkonäkö ja vartalo (kaksi kirjekuorta)
  - Piilota kirjekuoret eri puolille tilaa

Aktiveetti vaiheittain

1. Kysy ryhmältä, tietävätkö he biologisen sukupuolen ja sukupuolen eron (tätä vaihetta ei tarvita, jos olet tehnyt aikaisemmin aktiviteetin aiheesta)

Biologinen sukupuoli: Biologiset elimet, geenit ja hormonit, jotka tekevät henkilöstä miehen, naisen tai intersukupuolisen. Noin 1% ihmisistä on intersukupuolisia, joka tarkoittaa, että heillä on fyysisiä, hormonaalisia tai geneettisiä piirteitä, jotka eivät ole täysin miehen tai naisen piirteitä, ovat yhdistelmä molempia, tai ei kumpaakaan. Intersukupuolisuudella on monia muotoja; se on spektri eikä yksittäinen kategoria.

Sukupuoli: Sosiaaliset roolit ja normit, joiden syynä on henkilön biologinen sukupuoli, mutta ovat sosiaalisesti luotuja. Sukupuoli on usein jaettu mieheen ja naiseen, mutta aivan kuin biologinen sukupuoli, se pitää sisällään myös muita kategorioita ja on enemmän spektri kuin kaksijakoinen (joko-tai) määre. Sukupuolen ilmaisu kertoo, kuinka henkilö ilmaisee itsensä ulkonäöllisesti vaatteiden, meikkauksen jne. kautta. Se voi olla myös feminiininen, maskuliininen, jotain siltä väliltä tai jotain täysin erilaista.

2. Pyydä lapsia muodostamaan 6 samankokoista ryhmää. Kerro ryhmille, että tilaan on piilotettu kuusi kirjekuorta, jotka heidän tulee löytää. Jokaisessa kirjekuoressa kerrotaan, kuinka monta paperia niistä tulee ottaa.
3. Kun aarteenetsintä on ohi ja jokaisella ryhmällä on seitsämän paperia, kerro ryhmille, että papereissa lukevat piirteet ja ominaisuudet kuuluvat yhdelle hahmolle.
4. Anna ryhmille 20 minuuttia aikaa luoda oikean kokoinen henkilö piirtämällä tai leikkaamalla lehdistä kuvia lapuis sa lukevien ominaisuuksien perusteella. Ryhmän tulee kuvitella millainen henkilö on, mikä hänen nimensä on tai mitä hän tekee. Ryhmän tulee laittaa kaikki papereissa olevat asiat hahmolle.
5. Tee keskelle tilaa viiva maalarinteipillä; merkkää viivan toinen pää maskuliiniseksi ja toinen feminiiniseksi. Pyydä ryhmiä ensin miettimään, mihin henkilö viivalla kuuluu ja sitten asettamaan oma henkilönsä viivalle.
6. Pyydä jokaista ryhmää esittelemään hahmonsa kertomalla hänen nimensä ja lukemalla hänen ominaisuutensa sekä kertomaan, miten hahmon paikka viivalla päätettiin.
7. Muut ryhmät voivat kertoa mielipiteensä ja halutessaan ehdottaa, josko henkilöä tulisi siirtää lähemmäksi viivan eri päitä.

Aktiviteetin purku

- Miten päätitte, mihin hahmo viivalla asetetaan?
- Miltä sinusta tuntui, kun/jos joku ehdotti tai ehdottaisi hahmosi liikuttamista viivalla?
- Kenen sinun mielestä tuli päättää hahmon paikka viivalla?
- Miksi yhteiskunta mieltää jotkut piirteet feminiiniseksi tai maskuliiniseksi?
- Voitko kuvitella sukupuolen jollakin muulla tavalla kuin tällaiseksi viivaksi?

Vinkkejä ohjaajille

Lapsille on tärkeää tehdä selväksi, etteivät kaikki ihmiset määrittele itseään mieheksi tai naiseksi tai eivät määrittele sukupuolta ollenkaan. Korosta, että vain ihminen itse voi määritellä itsensä, ei kukaan muu, ja että jokaisella on oikeus ilmaista itseään kuten haluaa. Sinun tulee olla tietoinen siitä, että lapset saattavat luoda yli-stereotyyppisiä hahmoja ja saattavat pitää niitä pilkkanaan. Pyri tässä tapauksessa luomaan henkilökohtainen linkki sanomalla, että hän saattaisi olla oikea ihminen, esim. luokkakaverisi, sukulaisesi tai sinä itse kiusattuna, jonkun piirteesi takia.

Identiteetti ja olemus

Henkilökohtainen elämä ja perhe (Jokainen ryhmä ottaa yhden piirteen tai ominaisuuden) – tämä tulee kirjoittaa jokaiseen kirjekuoreen.

Asuu omillaan soluasunnossa	Hänellä on tyttöystävä
Kahden lapsen yksinhuoltaja	Asuu vanhempiensa luona
	Eronnut

Työelämä (Jokainen ryhmä ottaa yhden piirteen tai ominaisuuden)

Tohtori	Kampaaja
Tekee vapaaehtoistyötä	Työtön
Työskentelee lastentarhassa/päiväkodissa	Opiskelee

Personallisuus (Jokainen ryhmä ottaa kaksi piirrettä tai ominaisuutta)

Huolehtiva	Hauska
Pelkää hämähäkkejä	Itsepäinen
Herkkä ja itkee, kun katsoo elokuvia	Ujo
Rakastaa eläimiä	Helposti ärsyyntyvä
Rentoutuu, kun viettää aikaa luonnossa	Pelkää ukkosta
Hyvä matematiikassa	Seikkailunhaluinen

Asiat joista tykkäät tai inhoat ja harrastukset (Jokainen ryhmä ottaa yhden piirteen tai ominaisuuden)

Pitää romanttisista elokuvista	Soittaa rumpuja
Pitää jalkapallosta	Pitää tanssimisesta
Pitää urheilusta	Ajaa moottoripyörällä

Ulkonäkö ja vartalo (Jokainen ryhmä ottaa kaksi piirrettä tai ominaisuutta; yhden molemmista)

Kirjekuori 1	Kirjekuori 2
Hänellä on pitkät hiukset	Hänellä on pitkät kynnet
Urheilullinen	Pitää meikkaamisesta
Ajelee kaikki karvansa	Pitkä
Hänellä on erittäin lyhyet hiukset	Käyttää tiukkoja vaatteita
Hänellä on suuret lihakset	Pitää mekoista
Laiha	Käyttää silmälaseja

Arvaa kuka

Ikä
Kesto
Ryhmäkoko

10+
45-60 minuuttia
5-20

Kuvaus

Arvuuttamalla eri ihmisten sukupuolta ja biologista sukupuolta sekä seksuaalista identiteettiä tämä aktiviteetti esittelee nämä konseptit ja haastaa niiden käsittämisen.

Tavoitteet

- Haastaa stereotyyppioita ihmisten ulkonäköä kohtaan
- Tutkia sukupuolta ja biologista sukupuolta sekä seksuaalista suuntautumista käsitteinä

Materiaalit

- Kasvokortit (Liite II)
- Merkit, joissa lukee 'Mies', 'Nainen', 'Hetero' ja 'Homo/Lesbo'
- Narua tai teippiä alueiden merkkaukseen
- Fläppitaulu ja tussi

Valmistelu

- Tee lattiaan risti – jonka viivojen päät ovat nuolenpäitä – ja aseta merkit, joissa lukee 'mies' ja 'nainen' yhden viivan päätyihin ja merkit 'hetero' ja 'homo/lesbo' toisen viivan päätyihin.
- Kopioi ja leikkaa erilleen kasvokortit (Liite II). Halutessasi voit tuplata korttien koon kopiokoneella.
- Kirjoita sukupuolen ja biologisen sukupuolen sekä seksuaalisen suuntautumisen määritelmät fläppitaululle.

Aktiviteetti vaiheittain

1. Kysy ryhmältä, mitä he tietävät 'sukupuolesta'. Kirjaa heidän vastauksensa fläppipaperille. Kysy, tietävätkö he mitään eroa yleisesti sukupuolen ja biologisen sukupuolen välillä. Paljasta sitten kirjaamasi määritelmät ja selitä ne omin sanoin.

Biologinen sukupuoli: Biologiset elimet, geenit ja hormoonit, jotka tekevät henkilöstä miehen, naisen tai intersukupuolisen. Noin 1% ihmisistä on intersukupuolisia, joka tarkoittaa, että heillä on fyysisiä, hormonaalisia tai geneettisiä piirteitä, jotka eivät ole täysin miehen tai naisen piirteitä, ovat yhdistelmä molempia, tai ei kumpaakaan. Intersukupuolisuudella on monia muotoja; se on spektri eikä yksittäinen kategoria.

Sukupuoli: Sosiaaliset roolit ja normit, joiden synä on henkilön biologinen sukupuoli, mutta ovat sosiaalisesti luotuja. Sukupuoli on usein jaettu mieheen ja naiseen, mutta aivan kuin biologinen sukupuoli, se pitää sisällään myös muita kategorioita ja on enemmän spektri kuin kaksijakoinen (joko-tai) määre. Sukupuolen ilmaisu kertoo kuinka henkilö ilmaisee itsensä ulkonäöllisesti vaatteiden, meikkauksen ja jne. kautta. Se voi olla myös feminiininen, maskuliininen, jotain siltä väliltä tai jotain täysin erilaista.

2. Kysy ryhmältä mitä he tietävät 'seksuaalisesta suuntautumisesta' ja kirjaa vastaukset fläppipaperille sekä paljasta määritelmä:

SEKSUAALINEN SUUNTAUTUMINEN: Vetovoima, jota ihmiset tuntevat toisiaan kohtaan. Vastakkaisesta sukupuolesta kiinnostuvia ihmisiä kutsutaan usein 'heteroiksi' tai heteroseksuaaleiksi, kun taas samasta sukupuolesta kiinnostuvia ihmisiä kutsutaan usein 'homoiksi/lesboiksi' tai homoseksuaaleiksi. Molemmista sukupuolista kiinnostuvia ihmisiä kutsutaan usein 'biseksuaaleiksi'. Ihmisiä, jotka ovat kiinnostuneet muista riippumatta heidän seksuaalisesta tai sukupuoli-identiteetistään, kutsutaan 'panseksuaaleiksi'.

3. Jaa kasvokortit osallistujien kesken. Kerro heille henkilöiden olevan oikeita ihmisiä ja pyydä heitä asettamaan kuvat akselille mies/nainen ja homo/hetero (akselit kuvaavat vain sukupuolta ja seksuaalista suuntautumista).

Aktiviteetin purku

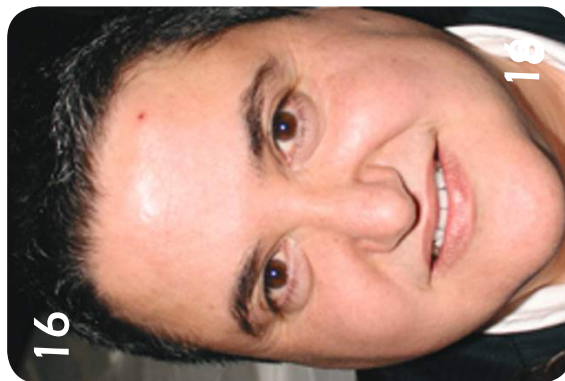
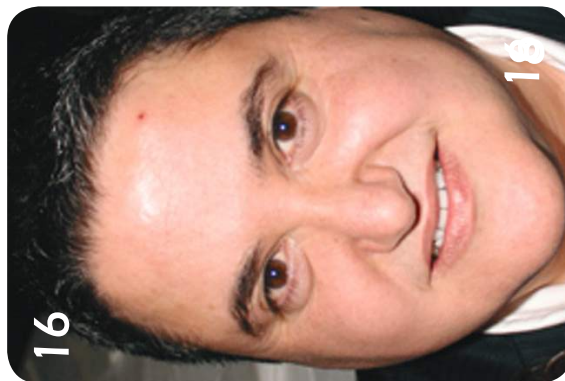
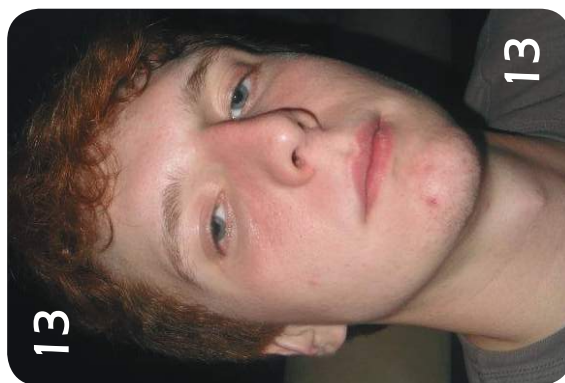
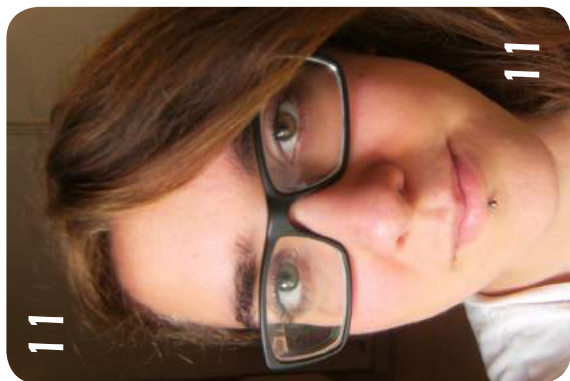
- Oliko hankalampaa luokitella sukupuoli vai seksuaalinen suuntautuminen ulkonäön perusteella?
- Miten teit oletuksia näistä ihmisistä?
- Miltä nämä oletukset tuntuivat sinusta?
Lue oikeat vastaukset (lomake I) ja muuta korttien sijaintia sen mukaan.
- Menivätkö jotkut kortit väärälle paikalle?
- Olitko yllättynyt jostakin vastauksesta?
- Mitä tämä osoittaa oletuksista koskien ihmisten seksuaalisuutta ja sukupuolta?
- Mitä ongelmia siitä voi koitua, että olettaa jonkun olevan tiettyä sukupuolta tai omaavan tietynlaisen seksuaalisuuden?

Vinkkejä ohjaajille

Jos olet epävarma jostakin käytetystä termistä, tarkista ne etukäteen sanastosta sivulta 83

Biologinen sukupuoli: nainen 1 Sukupuoli: trans*, mies Seksuaalinen suuntautuminen: heteroseksuaali	Biologinen sukupuoli: nainen 9 Sukupuoli: nainen Seksuaalinen suuntautuminen: lesbo
Biologinen sukupuoli: nainen 2 Sukupuoli: vaihteleva sukupuoli Seksuaalinen suuntautuminen: panseksuaali	Biologinen sukupuoli: nainen 10 Sukupuoli: nainen Seksuaalinen suuntautuminen: queer
Biologinen sukupuoli: mies 3 Sukupuoli: mies Seksuaalinen suuntautuminen: heteroseksuaali	Biologinen sukupuoli: nainen 11 Sukupuoli: epäbinaarinen Seksuaalinen suuntautuminen: panseksuaali
Biologinen sukupuoli: nainen 4 Sukupuoli: nainen Seksuaalinen suuntautuminen: queer	Biologinen sukupuoli: nainen 12 Sukupuoli: epäbinaarinen Seksuaalinen suuntautuminen: biseksuaali
Biologinen sukupuoli: nainen 5 Sukupuoli: transsukupuolinen Seksuaalinen suuntautuminen: aseksuaali	Biologinen sukupuoli: mies 13 Sukupuoli: vaihteleva Seksuaalinen suuntautuminen: biseksuaali
Biologinen sukupuoli: nainen 6 Sukupuoli: muunsukupuolinen Seksuaalinen suuntautuminen: hetero/joustava	Biologinen sukupuoli: nainen 14 Sukupuoli: nainen Seksuaalinen suuntautuminen: heteroseksuaali
Biologinen sukupuoli: male 7 Sukupuoli: mies Seksuaalinen suuntautuminen: homo	Biologinen sukupuoli: mies 15 Sukupuoli: mies Seksuaalinen suuntautuminen: heteroseksuaali
Biologinen sukupuoli: nainen 8 Sukupuoli: androgyni Seksuaalinen suuntautuminen: biseksuaali	Biologinen sukupuoli: intersukupuolinen 16 Sukupuoli: mies Seksuaalinen suuntautuminen: heteroseksuaali

Aikakapseli

Ikä

10+

Kesto

45-60 minuuttia

Ryhmäkoko

8+

Kuvaus

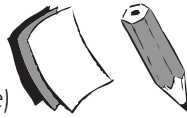
Tässä aktiviteetissa osallistujat kokoavat esineitä aikakapseliin näyttääkseen sadan vuoden päästä eläville ihmisille, millaista tämän päivän nuoren ihmisen tavallinen arki on.

Tavoitteet

- Lisätä tietoisuutta stereotyyppioista

Materiaalit

- Paperia tai julisteita
- Kyniä ja väriliitujia tai maalia ja siveltimiä
- Laatikoita (yksi jokaiselle 4-5:n henkilön ryhmälle)

Aktiviteetti vaiheittain

1. Jaa ryhmä neljän tai viiden henkilön suuruisiin pienempiin ryhmiin.
2. Lähetä ryhmät eri huoneisiin, jokainen ryhmä saa omat ohjeensa.
3. Pyydä ensimmäistä ryhmää valitsemaan kymmenen esinettä, jotka kuvaavat tänä aikana elävän tytön tai nuoren naisen elämää. Pyydä seuraavaa ryhmää valitsemaan kymmenen esinettä, jotka kuvaavat tänä aikana elävän lapsen tai nuoren ihmisen elämää. Molemmat ryhmät laittavat nämä esineet (oikeat esineet tai paperille piirretyt) laatikkoon. Tämä laatikko haudataan johonkin ja avataan sadan vuoden päästä tästä hetkestä, jotta ihmiset tulevaisuudessa voivat oppia tämän päivän elämästä. Jos ryhmiä on useampi kuin yksi, voit antaa useam malle ryhmälle saman tehtävän tai pyytää joitakin ryhmiä valitsemaan poikien tai nuorten miesten elämää kuvaa via esineitä. Käytä sanoja tyttö ja lapsi nuoremmille ryhmille ja nuorta naista/miestä vanhemmille ryhmille.
4. Palatkaa kaikki samaan tilaan 20 minuutin kuluttua. Jokainen ryhmä jakaa tuloksensa muiden kanssa ja kertoo, miksi valitsivat kyseiset esineet.
5. Voitte myös haudata laatikot yhdessä koko ryhmän kanssa.

Aktiviteetin purku

- Miten aktiviteetti sujui?
- Millaisia eroja löytyy nuorille/lapsille yleisesti suunnatusta laatikosta ja nuorten naisten/tyttöjen laatikosta?
- Uskotko, että tällaisia eroja esiintyy tämän päivän tyttöjen ja poikien elämässä? Mitä erot ovat? Mistä ne ovat lähtöisin?

Vinkkejä ohjaajille

On erittäin tärkeää, että teet purkuvaiheen huolellisesti, jotta aktiviteetti ei ruokkisi stereotyyppioita vaan sensijaan kyseenalaistaisi niitä.

Rakkautta ja musiikkia

Ikä
Kesto
Ryhmäkoko

6-12
60-90 minuuttia
5+

Kuvaus

Tässä aktiviteetissa lapset tutustuvat erilaisiin rakkaussuhteisiin musiikin ja tanssin kautta.

Tavoitteet

- Tutkia, miten erilaiset rakkaussuhteet esitellään populaarimusiikissa
- Pohtia, millaisia suhteita on olemassa ja kuka voi rakastaa ketä
- Nauttia musiikin luomisesta yhdessä

Materiaalit

- Musiikkisoitin, jossa on kaiuttimet
- Rakkautta käsitteleviä listakappaleita sanoituksineen (mieluiten ryhmän omalla kielellä)
- Tilaa tanssia, mieluiten eri huoneita
- Vaihtoehtoinen: projektori sanoitusten näyttämiseen
- Fläppitaulu ja kyniä

Aktiviteetti vaiheittain

1. Soita ryhmälle rakkauslauluja listoilta. Ryhmä voi joko istua ja kuunnella tai tanssia, jos tahtovat olla energisiä.
2. Keskustelkaa jokaisen kappaleen jälkeen:
  - Mihin sukupuoleen laulava henkilö luokittelee itsensä vai onko kyseessä ryhmä (mies/nainen/jokin muu/ryhmä ihmisiä)?
  - Kenestä tai kenelle he laulavat?
  - Mikä on kappaleen viesti?
3. Ota muistiinpanoja ryhmän vastauksista fläppipaperille. Sanoitusten heijastaminen seinälle on myös hyödyllistä.
4. Jaa lapset pienempiin ryhmiin. Jokaisen ryhmän tulisi kirjoittaa laulu eri tavoista rakastaa. Ehdota, että ryhmä valitsisi melodian jostakin olemassa olevasta laulusta ja kirjoittaisivat vain uudet sanat.
5. Jos ryhmässä on innokkaita tanssijoita, voit ehdottaa, että he luovat tanssin, joka sopii heidän uuteen lauluunsa.
6. Laulut esitetään lopuksi koko ryhmälle.

Aktiviteetin purku

- Millaisista suhteista kuulumme ensimmäisissä lauluissa?
- Onko olemassa muunlaisia suhteita, joista tiedät?
- Mistä johtuu, että suurin osa lauluista kertoo rakkaudesta miehen ja naisen välillä?
- Tiedätkö lauluja, jotka kertovat muunlaisista suhteista?
- Voiko kuka tahansa rakastaa ketä tahansa?

Vinkkejä ohjaajille

Voit myös pyytää ryhmää tuomaan itse valitsemiaan kappaleita tai antaa esimerkkejä saman sukupuolen rakkaudesta kertovista lauluista (Google auttaa sinua). Voit myös näyttää joidenkin laulujen musiikkivideoita ja keskustella siitä, mikä niiden viesti on. Kaikkien kappaleiden ja videoiden kohdalla varmista, että olet lukenut sanat ja katsonut videot etukäteen tarkistaaksesi, että ne ovat sopivia sen ikäisille lapsille, joita ryhmässä on. Jos haluat käsitellä kappaletta joka on eri kielellä, voit kääntää sen etukäteen ja näyttää molemmat versiot sanoituksesta.

Perhe rakenteilla

Ikä	6-12
Kesto	60 minuuttia
Ryhmäkoko	5+

Kuvaus

Tämä aktiviteetti antaa osallistujille mahdollisuuden puhua perheistään ja pohtia, mikä määrittelee perheen.

Tavoitteet

- Lisätä tietoisuutta erilaisista perheistä
- Pohtia ajatusta siitä, että perhettä ei tarvitse määritellä verisukulaisten mukaan

Materiaalit

- Muovailuvahaa tai paperia ja väriliituja/ värikyniä/ kyniä
- Fläppipaperia ja tusseja
- Kopioita perhekuvista (katso liite)

Aktiviteetti vaiheittain

1. Jaa osallistujat noin neljän hengen ryhmiin. Jokainen ryhmä saa muovailuvahaa tai tarpeeksi paperia ja liituja tai kyniä jokaiselle ryhmän jäsenelle.
2. Pyydä lapsia piirtämään perheensä. Heidän tulisi sijoittaa itsensä paperin keskelle ja sijoittaa perheenjäsenensä ympärilleen lähelle tai kauas itsestään riippuen siitä, kuinka läheiseksi he kokevat kunkin perheenjäsenen. Heidän tulisi myös selittää, millainen rooli kullakin jäsenellä on heidän elämässään ja perheessä kokonaisuudessaan (esim. yksi perheenjäsen on pääosin vastuussa ruoanlaitosta, ja tämän perheenjäsenen kanssa heillä on hauskinda. Toinen perheenjäsen on henkilö, joka vie heidät kouluun ja jonka puoleen he kääntyvät, jos haluavat jutella tai tarvitsevat apua läksyissä).
3. Lapset kertovat ryhmälle, miltä heidän perheensä näyttää ja laittavat oman perheensä kuvan esille pöydälle tai seinälle. Tulet todennäköisesti tarvitsemaan yhden ohjaajan avustamaan jokaista ryhmää.

Aktiviteetin purku 1

- Mitä eroja teidän perheissänne on? Entä samankaltaisuuksia?
  - Mitä tarkoitus perheillä on? (Kirjaa vastaukset fläppipaperille.)
4. Osallistujat palaavat ryhmiin (tai pareihin), ja jokainen saa yhden kuvan (katso liite). Ryhmän tai parin kuuluu päättää, ovatko kuvassa olevat ihmiset perhe.
  5. Kaikki osallistujat palaavat yhteen ja kertovat päätöksensä muille.

Aktiviteetin purku 2

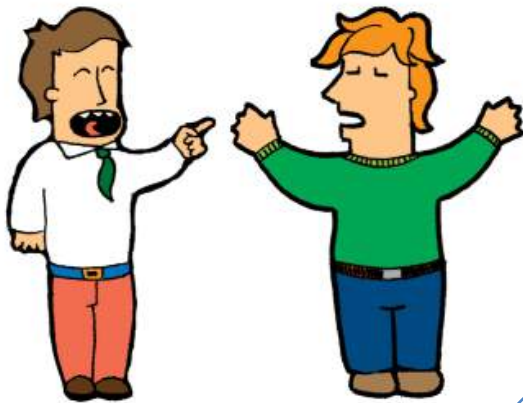
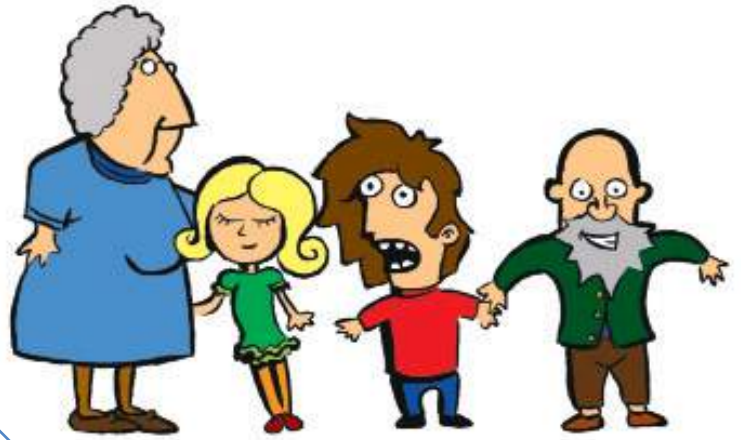
- Miksi päätitte, että kuvan ihmiset ovat perhe/ eivät ole perhe?
- Voivatko ihmiset, jotka eivät ole verisukua toisilleen, olla perhe? Miksi/ miksi eivät?
- Mikä on perhe?

Selitä, että perheen ei tarvitse koostua ainoastaan isästä, äidistä ja heidän lapsistaan; tätä asetelmaa kutsutaan 'ydinperheeksi'. Perhe voi myös koostua ihmisistä, jotka jakavat samat arvot ja ovat sitoutuneet toisiinsa pitkäaikaisesti tai ihmisistä, jotka asuvat ja elävät yhdessä. Perheillä on monia erilaisia muotoja.

Perhe ja ihmissuhteet

Liite: Perheet

Parikokoelma

Ikä

8-12

Kesto

60 minuuttia

Ryhmäkoko

5+

Kuvaus

Tämä aktiviteetti rohkaisee ryhmää tarkastelemaan tapaa, jolla painettu media esittelee sukupuolta ja seksuaalisuutta ja tutkii eri tyyppisiä ihmissuhteita.

Tavoitteet

- Pohtia median luomia kuvia seksuaalisuudesta
- Lisätä tietoisuutta siitä, että olemassa on erityyppisiä suhteita
- Pohtia seksismiä ja heteronormatiivisuutta ja miettiä tapoja kamppailla niitä vastaan

Materiaalit

- Fläppipaperia (yksi paperi per pari/ryhmä ja vähintään kaksi ylimääräistä)
- Vanhoja aikakauslehtiä (vähintään yksi per pari/ryhmä)
- A4-kokoista paperia, kyniä (yksi per henkilö) ja liimaa

Aktiviteetti vaiheittain

1. Jaa ryhmä pareihin tai kolmen henkilön pienryhmiin ja anna jokaiselle ryhmälle fläppipaperi, aikakauslehti ja kyniä. Pyydä heitä käymään lehdet läpi. Heidän tulisi leikata lehdistä kuvia ihmisistä (niin monta, kuin itse haluavat).
2. Kun kuvat on leikattu, pyydä heitä asettamaan kuvat, jotka ovat 'maskuliinisia' yhdelle puolelle fläppipaperia ja 'feminiiniset' toiselle. 20 minuutin kuluttua palatkaa yhdeksi ryhmäksi ja tarkastelkaa kollaaseja.

Maskuliininen: Ominaisuus tai ulkonäöllinen seikka, joka useimmiten yhdistetään miehuuteen.

Feminiininen: Ominaisuus tai ulkonäöllinen seikka, joka useimmiten yhdistetään naiseuteen.

Aktiviteetin purku 1

- Mitä eroa on sillä, millä tavoin miehet ja naiset on kuvattu lehdissä?
  - Kun miehet ja naiset esitetään lehdissä eri tavalla, kohdellaanko heitä myös eri tavoin?
  - Näetkö kuvissa seksismiä?
  - Mitä on seksismi? (Kirjaa vastaukset fläppipaperille.)
  - Missä seksismiä tapahtuu? Oletko kohdannut omissa elämässäsä seksismiä? Keneen seksismi vaikuttaa eniten?
  - Mitä tunnet, kun näet tai koet seksismiä?
  - Mitä voimme tehdä muuttaaksemme tilannetta? (Kirjaa vastaukset fläppipaperille.)
3. Pyydä osallistujia palaamaan ryhmiinsä. Heidän tulisi nyt valita pari jokaiselle leikkaamalleen kuvalle ja piirtää viiva kuvien välille. Tälle viivalle he kirjoittavat, millainen suhde jokaisella parilla voisi olla toisiinsa (ystävä, tyttö-/poikaystävä, partneri, perheenjäsen, kolleega, luokkatoveri, jne.)
  4. Pyydä osallistujia esittelemään valintansa koko ryhmälle pistäen merkille, ovatko heidän määrittelemänsä suhteet saman vai vastakkaisen sukupuolen välisiä ja millaisia suhteita he ovat päättäneet kullekin parille.

Aktiviteetin purku 2

- Mistä johtuen olette olettaneet, että mies/naisparit olisivat romanttisessa suhteessa, eivätkä kaksi naista tai miestä? (Jos he näin ovat valinneet.)
- Tunnetko ihmisiä, jotka ovat ystäviä samaa sukupuolta olevan kanssa, ovat romanttisessa suhteessa jonkun samaa sukupuolta olevan kanssa tai asuvat jonkun samaa sukupuolta olevan kanssa?
- Minkälaisia suhteita näet televisiossa? Muistuttavatko ne joitakin tuntemiasi ihmisiä? Miksi eivät?

Pariskuntamuistipeli

Ikä

Kesto

Ryhmäkoko

6+

30-45 minuuttia

5-16

Kuvaus

Kuvat peleissä ja mediassa usein näyttävät vain heteroseksuaalisia pariskuntia. Tässä muistipelissä esitellään laajemmin pariskuntia tietoisuuden lisäämiseksi eri tyyppisistä parisuhteista.

Tavoitteet

- Esitellä erilaisia pariskuntia
- Lisätä tietoisuutta siitä, että suhteet samaa sukupuolta olevien ihmisten välillä voivat olla romanttisia parisuhteita

Materiaalit

- Kaksipuoleinen kopio pelikorteista (niin, että jokaisen kortin toisella puolella on henkilö ja toisella symboli) leikatuna erilleen.
- Jos ryhmä on suuri, jaa se kahtia ja valmista useammat kopiot korteista, tai osallistujat pelaavat pareittain.

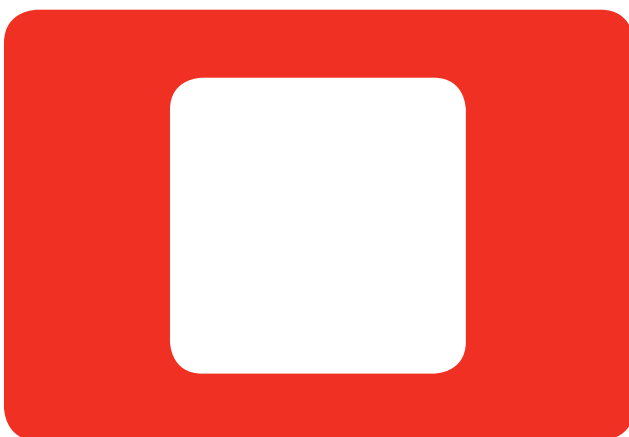
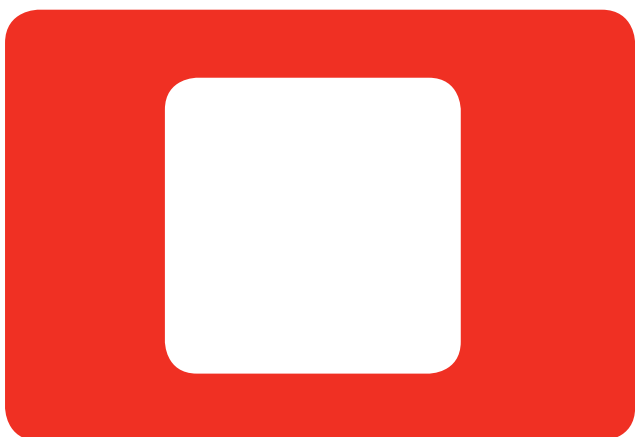
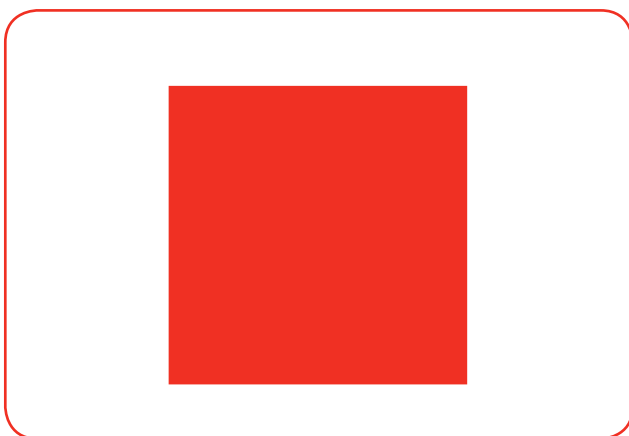
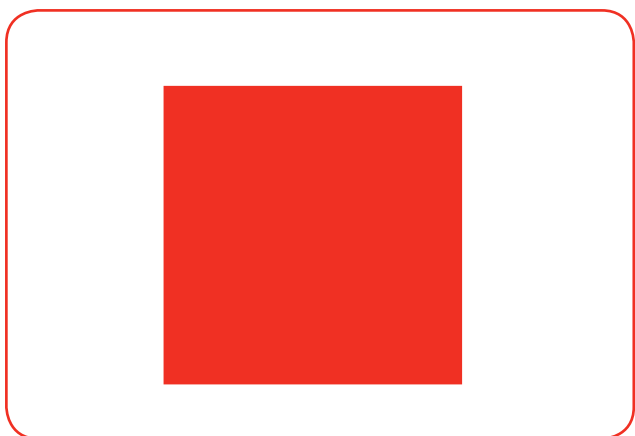
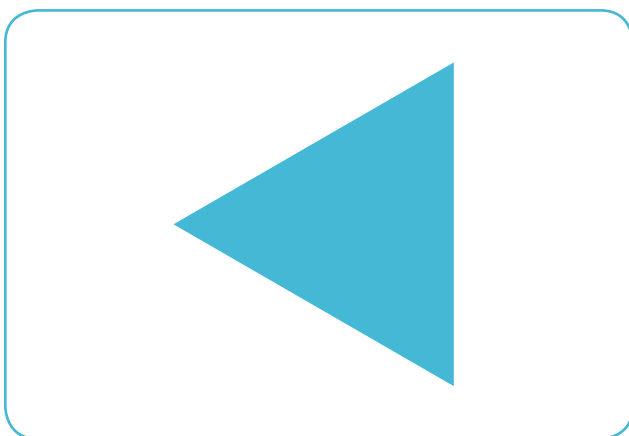
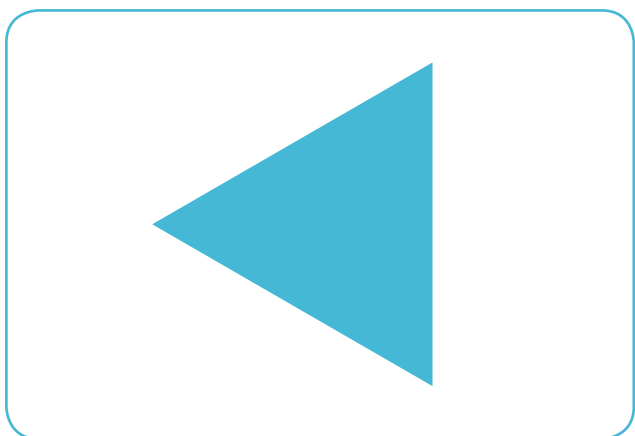
Aktiviteetti vaiheittain

1. Aseta kortit pöydälle tai lattialle niin, että henkilöpuoli on ylöspäin ja symboli alaspäin.
2. Jokaisella vuorolla pelaaja valitsee kaksi ihmistä, joiden ajattelee olevan rakastuneita toisiinsa ja kääntää yksi kerrallaan kortit symbolipuoli ylöspäin.
3. Jos symbolit ja niiden väri kortin kääntöpuolella vastaavat toisiaan, pelaaja pitää kortit. Tämä merkitsee, että kortteissa olevat ihmiset ovat rakastuneita toisiinsa. Kun pelaaja löytää oikean parin, hän saa toisen vuoron.
4. Kun pelaaja kääntää kaksi korttia, jotka eivät vastaa toisiaan, kortit käännetään takaisin symbolipuoli alaspäin, ja on seuraavan pelaajan vuoro. Peli jatkuu, kunnes kaikki kortit on kerätty.
5. Pelin loputtua kysy, kuinka monta pariskuntaa kukin pelaaja on kerännyt. Jos määrä on jakautunut hyvin epätasaisesti, pyydä pelaajia jakamaan parit tasan kaikkien kesken.
6. Pyydä pelaajia valitsemaan pareittain heidän lempipariskuntansa keräämistään korteista ja kuvittelemaan tämän pariskunnan elämä. Pyydä heitä vastaamaan parina seuraaviin kysymyksiin ja piirtämään tai kirjoittamaan pariskunnan tarina:
  - Miten nämä kaksi ovat tavanneet? (Ystävien kautta? Järjestössä? Työssä/koulussa?)
  - Missä he asuvat? Millaisessa talossa/asunnossa? Kaupungissa vai maalla?
  - Käyvätkö he töissä? Jos käyvät, millaista työtä kuvittelet heidän tekevän?
  - Mitä he tykkäävät tehdä yhdessä? Onko heillä harrastuksia? Urheilevatko he?
  - Onko heillä lapsia? Lemmikkieläimiä? Keitä heidän ystävänsä ovat?
  - Minne he lähtevät viettämään lomaa?

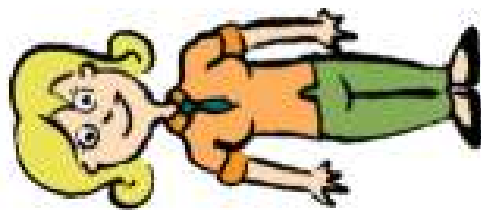
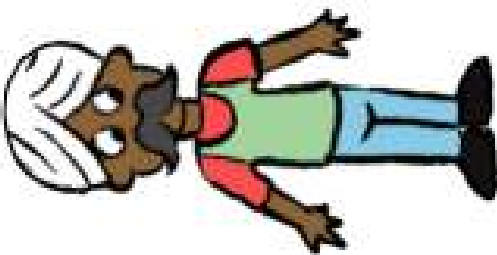
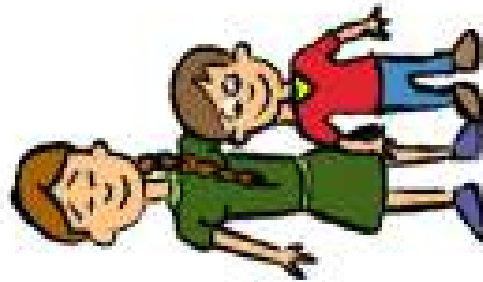
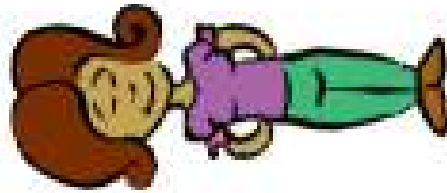
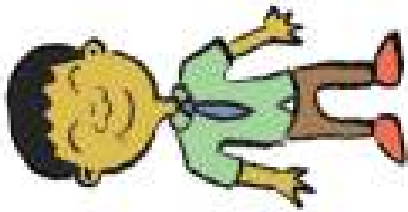
Aktiviteetin purku

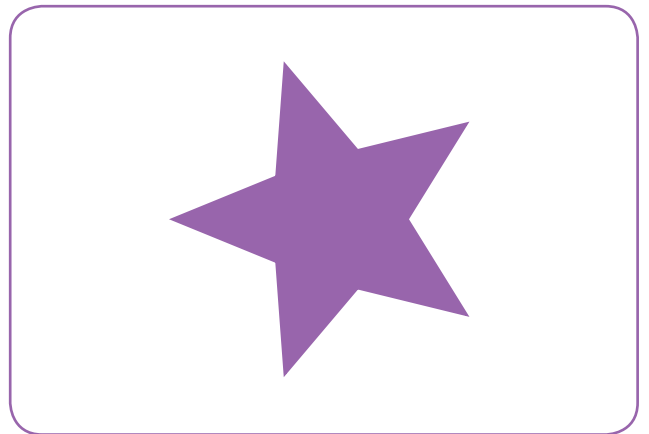
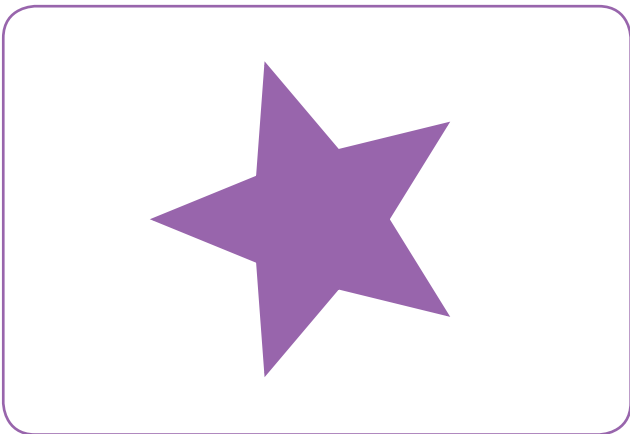
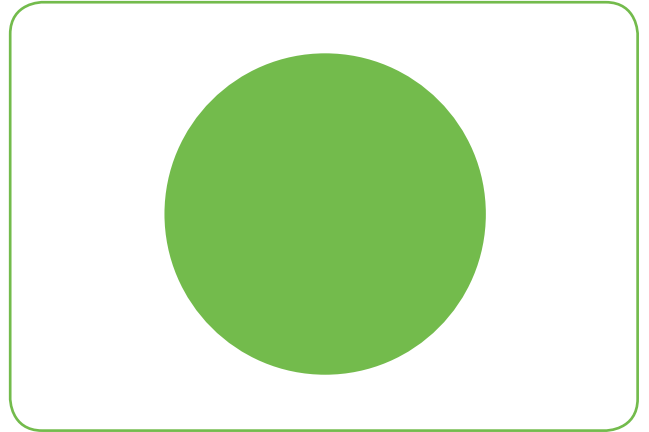
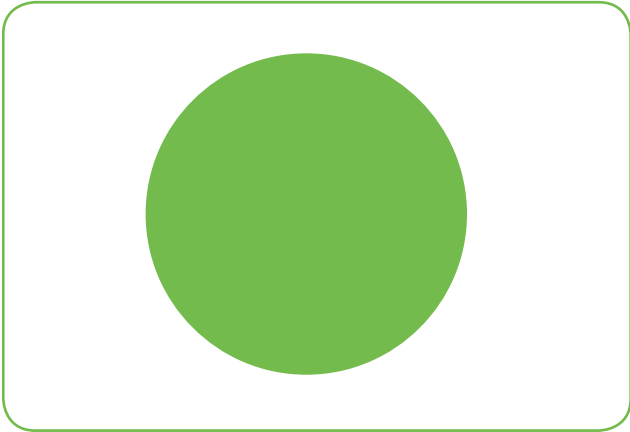
- Millä perusteella valitsitte lempipariskuntanne? Miksi piditte heistä eniten?
- Löysitkö joitain eroja siinä, miten kuvittelit tietyt pariskunnat? Miksi?
- Onko eri sukupuolta olevien pariskuntien ja samaa sukupuolta olevien pariskuntien elämässä eroja? Miksi?
- Millaisia erot ovat?
- Voivatko vain miehen ja naisen muodostamat pariskunnat hankkia lapsia?

Kerro ryhmälle samaa ja eri sukupuolta olevista pariskunnista, jotka tiedät sekä siitä, että pariskuntia on erilaisia, mutta kaikille on yhteistä se, että he rakastavat toisiaan ja myös riitelevät silloin tällöin.

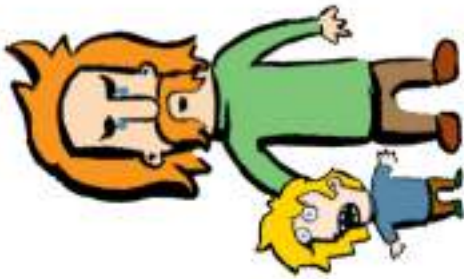

Perhe ja ihmissuhteet

Perhe ja ihmissuhteet

Sateenkaarikatu

Ikä

8+

Kesto

30

Ryhmäkoko

Mikä tahansa

Kuvaus

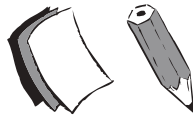
Tässä arvoituksessa lasten täytyy selvittää, keitä asuu Sateenkaarikadulla. Se esittelee eri tyyppisiä perheitä.

Tavoitteet

- Esitellä erilaisia muotoja perheestä
- Tutkia erilaisuuksia ja samanlaisuuksia perheiden välillä

Materiaalit

- Kopio arvoituksesta jokaiselle parille (liite)
- Paperia ja väriliituja

Aktiviteetti vaiheittain

1. Jaa osallistujat pareiksi ja jaa pareille arvoitukset. Pyydä heitä selvittämään, kuka asuu missäkin talossa kuvan alla olevien vihjeiden perusteella.
2. 15 minuutin kuluttua tai kun suurin osa pareista on suorittanut tehtävän, kysy vastauksia. Anna oikea vastaus, jos kukaan ei ole saanut sitä selville.

Aktiviteetin purku

- Mitä eroa näissä perheissä on?
- Onko siinä mitään hyvää tai huonoa, että perheet ovat erilaisia?
- Missä näistä perheistä haluaisit itse elää? Miksi?

Tee selväksi, että kaikki perheet ovat erilaisia ja jokaisella on erilaiset mieltymykset siitä, millaisessa ympäristössä tahtovat asua. Sillä ei ole väliä, jos joku tahtoo asua kahden isän, yhden isoisän, kahden äidin tai yhden äidin ja yhden isän kanssa, tai ilman biologisia vanhempiaan, tai muiden aikuisten kanssa tai lasten, jotka eivät ole hänen biologisia sisarusiaan. Kaikki näistä voivat pitää huolta toisistaan, olla liian tiukkoja, olla todella mukavia tai hyvin erilaisia.

3. Pyydä osallistujia piirtämään omat kotinsa ja ihmiset, joiden kanssa asuvat. Kaikkien piirroukset laitetaan seinälle symboloimaan pitkää Sateenkaarikatua. Kaikki voivat esitellä lyhyesti oman kuvansa.

Ratkaisu: Kuka asuu kenenkin kanssa?

- Ensimmäinen talo: Pauli, Lauri, Antti, Anna
- Toinen talo: Timo, Netta
- Kolmas talo: Simo, Sara
- Neljäs talo: Maritta, Tommi, Karoliina

Liite: Arvoitus

Sateenkaarikadulla asuu 11 ihmistä:

Sara, Karoliina, Tommi, Anna, Pauli, Lauri, Maritta, Netta, Simo, Tim, Antti

- **Antilla** on yksi sisarus ja kaksi vanhempaa.
- **Timolla** on yksi kissa ja hän on kadun vanhin asukki.
- **Simolla** on suuri puutarha.
- **Karoliina** on 5-vuotias ja asuu kahden muun ihmisen kanssa.
- **Netta** asuu isovanhempansa kanssa.
- **Talossa, jossa on koira**, asuu 4 ihmistä.
- **Tommi** ei käy töissä vaan jää kotiin lapsensa kanssa.
- **Saralla** ei ole lapsia tai lemmikkejä, eikä hän tarvitse autoa.
- **Maritta** käy töissä kotinsa ulkopuolella ja tarvitsee autoa.
- **Karoliinan** isä on koti-isä.
- **Paulilla ja Laurilla** on kaksi lasta.
- **Annalla** on yksi sisarus.

Ei tarkoittaa ei

Ikä
Kesto
Ryhmäkoko

8-15
30 minuuttia
6+

Kuvaus

Osallistujat oppivat määrittelemään oman henkilökohtaisen tilansa ja tunnistamaan muiden ihmisten henkilökohtaisen tilan.

Tavoitteet

- Lisätä tietoisuutta ihmisen omasta ja muiden ihmisten henkilökohtaisista rajoista
- Oppia tunnistamaan seksuaalinen häirintä
- Harjoitella, miten sanotaan 'ei' ei-toivotulle fyysiselle kontaktille

Materiaalit

- Teippiä, liitua tai nauhaa

Aktiveetti vaiheittain

1. Pyydä ryhmää seisomaan kahdessa rivissä toisiaan kohti (jokaisen osallistujan täytyy olla kasvot vastakkain toisen ihmisen kanssa).
2. Pyydä toiselta riviltä, että he lähtevät kävelemään toista riviä kohti. Jokainen ihminen toisessa rivissä sanoo 'seis', kun heistä tuntuu, että heitä lähestyvää ihmistä on tarpeeksi lähellä tai heistä alkaa tuntua epämukavalta. Tee selväksi, että tämä ei ole kilpailu. Jokaisen tulee päättää itse, kuinka lähelle itseään antavat toisen henkilön tulla.
3. Kun kaikki ovat pysähtyneet, pyydä heitä katselemaan ympärilleen nähdäkseen, missä he itse ja muut seisovat.
4. Toista harjoitus niin, että äsken liikkunut rivi on paikallaan ja toinen kävelee kohti.
5. Pyydä kaikkia etsimään itselleen paikan huoneesta ja merkitsemään ympärilleen tilan (liidulla, teipillä tai nauhallalla), johon eivät halua muiden ihmisten tulevan: kuinka lähelle muut ihmiset saavat tulla heitä? Selitä, että tämä on heidän henkilökohtainen tilansa.

Aktiveetin purku

- Miksi ihmisillä on erilainen henkilökohtainen tila?
  - Onko sinun henkilökohtainen tilasi erilainen eri ihmisille?
  - Mitä et tahdo muiden ihmisten tekevän suhteessa vartaloosi? (esim. halaavan sinua, suutelevan sinua, kosketta van olkapäätäsi...?)
  - Miten voit huomata, jos joku tuntee olonsa epämukavaksi?
  - Voivatko myös sanat saada ihmiselle aikaan epämukavan olon? Miten?
  - Mitä voimme tehdä saadaksemme muut kunnioittamaan henkilökohtaista tilaamme?
6. Pyydä kaikkia sanomaan 'ei' heidän oikealla puolellaan olevalle ihmiselle yksi toisensa jälkeen, sanallisesti tai käytämällä ruumiin kieltä, mutta käyttämättä sanaa 'ei'. Tätä käytetään näyttämään, että on monia tapoja sanoa ei käyttämättä yksin sitä sanaa. Millä tavoin tahansa joku ilmaisee 'ei', sitä tulisi aina kunnioittaa.

Vinkkejä ohjaajille

Selitä, että seksuaalisen häirinnän määrittää aina sen kohde, ei henkilö, joka ahdistelee. Huomauta, että on välttämätöntä olla tietoinen ihmisten erilaisista henkilökohtaisista rajoista ja siitä, että niitä on kunnioitettava. Tätä metodia tulisi käyttää vain ryhmissä, jotka tuntevat toisensa ennestään ja tuntevat olonsa mukavaksi toistensa seurassa.

'PANTS' -säännöt

Voit tutustuttaa lapset 'PANTS' -sääntöihin, jotka auttavat heitä tunnistamaan, milloin joku loukkaa heidän henkilökohtaista tilaansa.

- 1. Puhu, joku voi auttaa sinua.** Puhu asioista, jotka huolestuttavat tai järkyttävät sinua. Aikuinen, johon luotat, kuuntelee sinua ja auttaa.
- 2. Alusvaatteiden alla kaikki on yksityistä.** Ne osat kehossasi, joita alusvaatteet peittävät, ovat yksityisiä. Kenenkään ei tulisi pyytää nähdä tai koskettaa niitä.
- 3. Nenänpäästä varpasiin: sinun vartalosi kuuluu sinulle.** Kenenkään ei tulisi laittaa sinua tekemään asioita, jotka nolottavat sinua tai tekevät olosi epämukavaksi.
- 4. Tee selväksi, mitä et tahdo.** Sinulla on oikeus sanoa ei, jopa perheenjäsenellesi tai ihmiselle, jota rakastat.
- 5. Salaisuudet kannattaa jakaa.** Salaisuuksien ei pitäisi järkyttää tai huolestuttaa sinua. Jos ne tekevät niin, kerro niistä luotettavalle aikuiselle.

Lainattu lähteestä: NSPCC Childline (www.nspcc.org.uk)

Pelin säännöt

Ikä	6+
Kesto	45 minuuttia
Ryhmäkoko	10+

Kuvaus

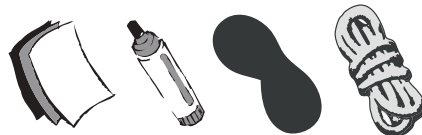
Ryhmä tutkii syrjintää ja mahdollisia tapoja puuttua siihen pelaamalla aktiivista peliä ja luomalla siihen uusia sääntöjä tehdäkseen pelistä reilumman.

Tavoitteet

- Miettiä, hyötyvätkö yksilöt siitä, että ovat tiettyä sukupuolta
- Tutkia tapoja, joilla puuttua syrjintään ja joilla päästään yli sukupuolten välisestä epätasa-arvosta

Materiaalit

- Fläppipaperi, tussit
- Siteitä silmille
- Narua

Aktiviteetti vaiheittain

1. Pelatkaa muunneltua versiota 'hippaleikistä' ryhmän kanssa. Yksi henkilö on hippa: hän juoksee ympäriinsä ja yrittää saada muita kiinni. Kun hippa saa jonkun kiinni, tämän täytyy jäädä seisomaan paikalleen haara-asentoon kädet levällään. Jotta kiinni jäänyt vapautuu, jonkun täytyy ryömiä hänen jalkojensa ali. Anna eri ihmisille fyysisiä haittoja (sido joidenkin silmät, sido useampi ihminen kiinni toisiinsa, sido ihmisten kädet heidän selkäänsä taakse – älä tee näin henkilölle, joka on hippa). Anna noin puolelle ryhmästä eri haittoja.
2. Tuo ryhmä jälleen yhteen ja keskustele heidän kanssaan:
  - Oliko peli reilu?
  - Oliko kaikilla samat mahdollisuudet paeta?
3. Selitä, että haluat tehdä pelistä reilumman. Lapset eivät saa poistaa ihmisiltä fyysisiä haittoja, mutta he voivat keksiä uusia sääntöjä tehdäkseen pelistä reilumpaa näille ihmisille. Pyydä ryhmää päättämään uusista säännöistä ja kirjaa ne fläppipaperille.
4. Pelatkaa peliä uudestaan uusilla säännöillä.

Aktiviteetin purku

- Toimivatko uudet säännöt?
- Oliko peli reilumpi toisella kerralla?
- Missä näet epäreiluja sääntöjä oikeassa elämässä?
- Ovatko säännöt aina samoja tytöille ja pojille / naisille ja miehille?
- Millaisia asioita elämässä muuttaisit korvataksesi haittoja, joita jotkut ihmiset kohtaavat, koska ovat erilaisia?
- Onko hyvä idea 'muuttaa sääntöjä' oikeassa elämässä, jotta ihmiset olisivat tasa-arvoisempia?

Pala kakkua

Ikä
Kesto
Ryhmäkoko

8+
45-60 minuuttia
10-25

Kuvaus

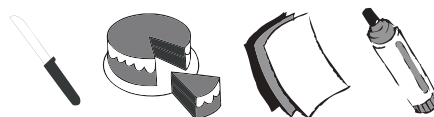
Ryhmä päättää, miten kakku jaetaan yhdenvertaisesti päättämällä, kuka 'ansaitsee' saada kakkua.

Tavoitteet

- Avata tasa-arvoa käsitteenä ja eroa tasa-arvoisen mahdollisuuden, tasa-arvoisen prosessin ja tasa-arvoisen tuloksen välillä
- Rohkaista lapsia miettimään, miten resurssit voidaan jakaa
- Tutkia toimia, joihin voitaisiin ryhtyä tasa-arvoisuuden lisäämiseksi

Materiaalit

- Kaksi pientä, ympyrän muotoista kakkua leikattavaksi (kummankaan kakun ei tulisi riittää siihen, että jokainen saa hyvän kokoisen palan). Mikäli mahdollista, valitse hienon näköiset kakut, jotta ne tuntuvat lapsista erityisiltä.
- Veitsi kakun leikkaamiseen
- Fläppipaperia ja tussi

Valmistelut

- Kirjoita tasa-arvon eri määreet fläppipaperille (katso alla oleva laatikko)

Aktiviteetti vaiheittain

1. Ota yksi kakku esille jonkin aktiviteetin aikana tai tauolla ja kerro ihmisille, että voivat ottaa kakkua itse. Tämä toimii parhaiten silloin, kun kaikki ihmiset eivät ole paikalla, esim. tauolla, kun osa ihmisistä on lähtenyt huoneesta. Varmista, että kakku on niin pieni, ettei siitä riitä kaikille. Anna ihmisten ottaa niin paljon kuin halua vat ilman rajoitteita. Vaikutus on suurempi, jos ihmiset eivät ole juuri syöneet ja ovat nälkäisiä.
2. Kokoa ryhmä takaisin yhteen ja selitä, että osa ihmisistä on saanut kakkua ja osa ei, mutta kaikilla oli mahdollisuus saada niin paljon kakkua, kuin halusivat.
3. Esitä seuraavat kysymykset:
  - Tiesivätkö kaikki, että kakkua on tarjolla?
  - Saivatko kaikki mitä halusivat?
  - Oliko se, että teidän annettiin ottaa niin paljon kuin halusitte reiluin tapa jakaa kakku?
4. Selitä, että tämä kakku jaettiin 'tasa-arvoisen mahdollisuuden' mukaan. Ketään ei estetty ottamasta kakkua; kaikilla oli mahdollisuus auttaa itseään kakun kanssa.
5. Ota esille toinen kakku ja kerro, että aiot jakaa kakun tasa-arvoisesti kaikkien huoneessa olevien kesken. Ennen kakun leikkaamista kysy:
  - Onko reilua, että ne, jotka ovat jo saaneet kakkua saavat toisen palan?
  - Mikä on reilu tapa jakaa kakku, kun osa ihmisistä on jo saanut kakkua?
6. Selitä, että mikäli annat kaikille saman kokoisen palan kakkua ajattelematta sitä, ovatko he saaneet sitä ennestään, sitä kutsuttaisiin 'tasa-arvoiseksi prosessiksi', joka antaa jokaiselle tasa-arvoisen määrän kakkua, mutta ei ota huomioon ihmisten lähtökohtia.

7. Ryhmän tulisi nyt miettiä vaihtoehtoista tapaa jakaa kakku. Jos he päätyvät siihen, että se, minkä määrän kakkua kukin saa vaihtelee sen mukaan, mitä he aiemmin ovat saaneet, selitä tämän olevan 'tasa-arvoinen lopputulos'. Se varmistaa, että kaikki saavat saman verran riippuen jokaisen tarpeista ja lähtökohdista. Jaa nyt toinen kakku.
8. Istuta ryhmä rinkiin. Selitä uudelleen erilaiset tasa-arvon tyypit (kirjoita eri käsitteet fläppipaperille)

Tasa-arvoinen mahdollisuus: tämä antaa kaikille saman mahdollisuuden, mutta ei huomioi ihmisten lähtökohtia, sitä mihin he päätyvät tai prosessia (kakku jätettiin huoneeseen ja ihmiset ottivat, mitä halusivat). Se ei ota huomioon haittoja, joita jollakulla saattaa olla (kuten se, että sattui olemaan ulkona huoneesta) ja laittaa ihmiset suoraan kilpailuasemaan toisiinsa nähden (asettamatta minkäänlaisia rajoja).

Tasa-arvoinen prosessi: tämä antaa kaikille saman ottamatta huomioon ihmisten lähtökohtia. Tämä tarkoittaa, että lopputulos ei välttämättä ole tasa-arvoinen jako, koska joillakin ihmisillä on lähtöpisteessä enemmän tai vähemmän, kuin muilla (toisen kakun jakaminen niin, että kaikki saavat saman verran huolimatta siitä, saivatko he sitä jo aiemmin).

Tasa-arvoinen lopputulos ja tarve: tämä varmistaa, että kaikki päätyvät samaan lopputulokseen riippuen jokaisen tarpeista ja lähtökohdista (päätös siitä, kuinka paljon kakkua kukin saa perustuen siihen, mitä he saivat aiemmin).

Aktiviteettin purku

- Minkä tyyppinen tasa-arvoisuus on reilumpaa?
- Missä näet näitä tasa-arvoisuuden eri muotoja oikeassa elämässä?
- Keksitkö mitään muuta menetelmää, joka olisi reilumpi?
- Tiedätkö esimerkkejä resurssien jakamisesta koulusta tai muualta maailmasta, jotka ovat mielestäsi epäreiluja tai reiluja?

Vinkkejä ohjaajille

Vaikka tämä aktiviteetti saattaa hipoa menetelmiä torjua syrjintää, kuten 'myöntävä toiminta' (tunnetaan myös 'positiivisena syrjintänä'), näiden termien esittelemisen vaikuttaa usein kielteisesti. Pyri sen sijaan rohkaidemaan lapsia käyttämään omia termejään eikä vain jäljittelemään keskusteluja muualla yhteiskunnassa, ennenkuin käsitteitä itseään on tutkiskeltu.

Kun osallistujat itse ovat ymmärtäneet käsitteet, voit johtaa keskustelua vahvemmin kohti sukupuolista ja seksuaalista tasa-arvoa kysymällä esimerkiksi, 'millaisia toimia tarvitaan, jotta voidaan taata tasa-arvo sukupuolten välille tai ihmisille, joilla on erilainen seksuaalisuus?'

Arvaa ammatti

Ikä	8-12
Kesto	45 minuuttia
Ryhmäkoko	6-20

Kuvaus

Ryhmä pelaa muunneltua 'Alias-peliä' tutkiakseen sukupuolisia stereotyyppioita ja taloudellista syrjintää työpaikoilla.

Tavoitteet

- Tutkia ammatteihin liittyviä sukupuolisia stereotyyppioita
- Tutkia tasa-arvoa työyhteisöissä, erityisesti eroja miesten ja naisten palkkojen välillä

Materiaalit

- Kopioidut ja leikatut ammattikortit (liite). Jos käännyt tämän pelin, kirjoita sekä mies- että naisversiot ammattinimikkeistä jokaiselle kortille.
- Pistetaulu (liitutaulu, valkotalu tai fläppitaulu kirjatakseen tiimin tulokset)

Aktiviteetti vaiheittain

1. Jaa lapset kahteen ryhmään. Varmista, että molemmissa tiimeissä on hyvä sekoitus eri sukupuolia.
2. Selitä ryhmälle, että he pelaavat muunneltua versiota 'Alias-pelistä'. Anna yhdelle henkilölle ensimmäisestä ryhmästä yksi ammattikortti. Pyydä häntä selittämään ryhmälle kortin henkilö käyttämättä ammatin nimeä. Ryhmän tulee arvata kyseinen ammatti. Heillä on vain yksi mahdollisuus arvata. Jos he arvaavat väärin, myös toisella ryhmällä on mahdollisuus arvata. Ryhmä, joka arvaa oikein, saa yhden pisteen ja voi ottaa toisen kortin.
3. Jokaisen kierroksen jälkeen aseta kortti 'naisten' tai miesten' pinoon riippuen siitä, mitä sukupuolta he ajattelivat henkilön edustavan käyttämällä mieheen tai naiseen viittaavia sanoja selityksessään. Tee tämä ryhmien huomauttamatta.
4. Keskustele ryhmän kanssa:
  - Minkä ammattien harjoittajien oletettiin olevan miehiä ja minkä naisia? (Paljasta ryhmille, missä ammateissa he käyttivät mieheen tai naiseen viittaavia sanoja.)
  - Miksi 'miesten töillä' ja 'naisten töillä' on ero?
  - Tunnetko ihmisiä, joilla on ammatti, joka mielletään usein 'eri sukupuolen ammatiksi'?
  - Ovatko he hyviä työssään?
  - Onko olemassa ammatteja, joita voivat tehdä vain miehet tai vain naiset?
5. Selitä, että toinen pääty huoneesta edustaa 'hyväpalkkaista' ja toinen 'matalapalkkaista'. Pyydä heitä asettamaan kaikki ammattikortit lattialle sen mukaan, kuinka paljon he arvioivat ihmisten saavan palkkaa näistä töistä.

Aktiviteetin purku

- Mitkä ammatit ovat missäkin päädyssä?
- Onko tyyppillisillä 'naisten ammateilla' ja 'miesten ammateilla' eroja? Onko tämä reilua?
- Kuka hyötyy tässä vertailussa? Miksi? Miten tilanne olisi reilumpi?

Liite: Ammattikortit

Lääkäri	Asianajaja
Palomies	Toimitusjohtaja
Sairaanhoitaja	Vanhustenhoitaja
Pankkivirkailija	Vastaanottovirkailija
Päivähoitaja	Sihtööri
Yliopiston professori	Hiihdonopettaja
Katujen lakaisija	Lentäjä
Toimistosivooja	Matematiikan opettaja
Bussikuski	Sosiaalityöntekijä
Kauppia	Tiedemies
Kirjanpitäjä	Tiedemies

Astu askel eteenpäin

Ikä	10+
Kesto	60 minuuttia
Ryhmäkoko	10-20

Kuvaus

Lapset kuvittelevat olevansa joku muu ja pohtivat epätasa-arvoisuutta syrjinnän ja ulkopuolelle jättämisen lähteenä

Tavoitteet

- Edistää empatiaa ja solidaarisuutta muita kohtaan
- Lisätä tietoisuutta epätasa-arvosta ja sen vaikutuksista ihmisten elämään ja heidän mahdollisuuksiinsa
- Lisätä tietoisuutta risteävistä eroista

Valmistelut

- Sovita roolit (liite 1) ja tilanteet (liite 2) omalle ryhmällesi. Tee roolikortti jokaiselle lapselle.
- Kopioi rooliarkki, leikkaa kortit irti ja taita ne.

Aktiviteetti vaiheittain

1. Esittele aktiviteetti kysymällä lapsilta, ovatko he ikinä kuvitelleet olevansa joku muu. Kysy esimerkkejä. Selitä, että tässä aktiviteetissa he tulevat myös kuvittelemaan olevansa joku muu, toinen lapsi, joka saattaa olla hyvin erilainen, kuin he itse ovat.
2. Selitä, että kaikki ottavat itselleen kortin, josta selviää heidän uusi identiteettinsä. Heidän tulisi lukea se hiljaa itseksensä kertomatta kenellekään, keitä ovat. Jos he eivät ymmärrä jotakin, heidän tulisi nostaa kätensä ja odottaa, että ohjaaja tulee selittämään heille.
3. Rajoita kyselyä tässä vaiheessa. Selitä, että jos he eivät tiedä paljoa tällaisesta henkilöstä, heidän tulisi käyttää miehen likuvitustaan. Auttaaksesi lapsia pääsemään rooliinsa, kysy heiltä muutama asia saadaksesi roolin tuntumaan aidommalta. Esimerkiksi:
  - Anna itsellesi nimi ja tee nimilappu.
  - Piirrä kuva itsestäsi.
  - Piirrä kuva kodistasi tai huoneestasi.
  - Kävele ympäri huonetta esittäen olevasi tämä henkilö.
4. Lisätäksesi heidän mielikuvitustaan, soita jotakin hiljaista musiikkia, pyydä lapsia istumaan alas ja sulkemaan silmänsä ja kuvittelemaan hiljaa samalla, kun luet ääneen muutamia tämän kaltaisia kysymyksiä:
  - Missä synnyit? Millaista oli, kun olit pieni? Millainen perheesi oli, kun olit pieni? Mitkä asiat ovat muuttuneet?
  - Millaista on arkesi? Missä asut?
  - Mitä teet aamuisin, iltaapäivisin, iltaisin?
  - Millaisia leikkejä leikit? Keitä ystäväsi ovat?
  - Millaista työtä vanhempasi tekevät? Ansaitsevatko he paljon rahaa?
  - Mikä tekee sinusta onnellisen? Mitä pelkää?
5. Pyydä lapsia pysymään täysin hiljaa, kun he muodostavat rivin seisoen. Kun he ovat asettuneet riviin, selitä, että aiot kuvailla joitakin asioita, joita lapsille voi tapahtua. Jos väite on totta sen ihmisen kohdalla, joksi he itsensä kuvittelevat, heidän tulisi ottaa asken eteenpäin. Muuten heidän tulisi olla paikallaan.

6. Lue tilanteet yksi kerrallaan. Pidä tauko jokaiden tilanteen välillä, jotta lapset saavat aikaa ottaa askeleen. Kehota heitä katsomaan ympärilleen nähdäkseen, missä muut ovat.
7. Aktiviteetin lopussa pyydä lapsia istumaan alas kohtaan, johon ottivat viimeisen askeleen. Pyydä osallistujaa kerrallaan kuvailemaan roolihahmoaan. Kun lapset ovat paljastaneet identiteettinsä, pyydä heitä huomioimaan, missä ovat aktiviteetin lopulla.
8. Ennen purkua tee selkeä lopetus roolileikille. Pyydä lapsia nousemaan ylös ja avaamaan vetoketju, niinkuin heillä olisi päällään iso haalari. Sitten he astuvat ulos haalaristaan ja ovat heittävinään haalarin kauas pois. Tällä tavoin päätät aktiviteetin ja varmistat, että lapset eivät jää kiinni rooliinsa.

Aktiviteetin purku

- Mitä tässä aktiviteetissa tapahtui?
- Miten helppoa tai vaikeaa oli esittää rooliaan?
- Millaiseksi kuvittelitte ihmisen, jota esititte? Tunnetko ketään sen kaltaista?
- Miltä sinusta tuntui kuvitella itsesi täksi ihmiseksi? Oliko hän yhtään samanlainen kuin sinä?
- Mistä olet saanut tietoa sellaisista ihmisistä, kuin hahmosi? Omien kokemusten kautta vai muista tietolähteistä? Minkälaisen kuvan nämä tietolähteet antavat näistä ihmisistä?
- Miltä sinusta tuntui ottaa askel eteenpäin tai olla ottamatta askelta eteenpäin?
- Jos otit usein askeleen eteenpäin, milloin huomasit, että muut eivät liiku eteenpäin yhtä nopeasti kuin sinä?
- Tuntuiko jokin sinusta epärealistiselta?
- Mikä sai sinut jäämään paikoilleen? Oliko se jokin tietty asia vai sekoitus luonteenpiirteitäsi?
- Mikä yhteisössämme antaa ihmisille enemmän mahdollisuuksia kuin toisille? Entä vähemmän mahdollisuuksia?

Vinkkejä ohjaajille

- Tee omat roolikorttisi. Niiden, joita tässä on tarjottu, kuuluu toimia esimerkkeinä. Mitä lähemmäs roolikortit sopivat sitä maailmaa, jossa osallistujasi elävät, sitä enemmän he oppivat aktiviteetista.
- Et voi tietää kaikkien ihmisten henkilökohtaisesta tilanteesta ja osallistuja saattaa häiriintyä tai jäädä tunne tasolla kiinni johonkin rooleista. Sinun täytyy olla hyvin herkkätunteinen tämän aktiviteetin kanssa ja kiinnittää erityistä huomiota lapsiin, joiden on hankala päästä pois roolista aktiviteetin jälkeen tai jotka käyttäytyvät epätavallisesti. Tässä tapauksessa kokeile puhua lapsen kanssa kahden kesken.
- Varmista, että kaikki saavat mahdollisuuden puhua purkuvaiheessa. Tämä aktiviteetti saattaa nostaa pintaan voimakkaita tunteita, ja mitä enemmän lapset voivat ilmaista itseään ja tunteitaan, sitä järkevämmältä se tuntuu.

Tämä aktiviteetti on muunneltu versio aktiviteetista 'Astu askel eteenpäin' Euroopan neuvoston julkaisemasta oppaasta "Compassito: Lasten ihmisoikeuskasvatuksen käsikirja", 2007

Kiusaaminen ja syrjintä

Olet 8-vuotias. Sinä ja kaksi veljeäsi asutte hienossa talossa, jossa on suuri puutarha ja uima-allas. Isäsi toimii pankinjohtajana kotikaupungissanne. Äitisi huolehtii kodista ja perheestä.

Olet 12-vuotias romanilapsi. Asut pienen kylän reunamalla pienessä talossa, jossa ei ole vessaa. Sinulla on kuusi sisarusta.

Olet kolmentoista vanha, ja vanhin kuudesta lapsesta. Isäsi on rekkakuski ja on paljon poissa kotoa ja äitisi on tarjoilija, jonka täytyy tehdä usein yövuoroja. Joudut monesti olemaan lapsenvahtina.

Sinä ja vanhempasi tulitte tähän maahan etsimään turvaa sodalta, joka riehuu kotimaassanne Afrikassa. Olet nyt yhdentoista vanha ja asunut täällä kolme vuotta siitä lähtien, kun olit yhdeksän. Et tiedä, milloin voitte palata taas kotiin.

Olet 11-vuotias. Olet pienestä asti asunut eri sijaisvanhempien kanssa, koska oikeat vanhempasi eivät kyenneet huolehtimaan sinusta. Sijaisvanhempasi ovat mukavat. Neljä muuta kasvatilasta asuu samassa pienessä talossa kanssasi.

Olet 11-vuotias. Asut maalaishätylässä vanhempiesi ja pikkusiskosi kanssa. Vanhemmillasi on oma leipomo. Sinua kiusataan usein, koska olet aika pullea.

Sinä ja vanhempi sisaresi olette hyvin lahjakkaita matematiikassa, fysiikassa, kielissä, tottapuhuen melkein kaikessa. Vanhempasi ovat professoreita yliopistossa. He lähettävät teidät usein erityisille kursseille ja leireille valmistautumaan kilpailuihin.

Olet yhdeksän vanha ja sinulla on identtinen kaksonen. Asutte äitinne kanssa kerrostalossa kaupungissa. Äitinne työskentelee kaupassa. Isänne on vankilassa.

Synnyit tässä kaupungissa, mutta vanhempasi muuttivat tänne kiinasta. Heillä on ravintola, ja asutte ravintolan yläpuolella olevassa huoneistossa sisaresi kanssa. Autatte ravintolan puuhissa koulun jälkeen. Olet 13-vuotias.

Olet 13-vuotias tyttö. Olet asunut orpokodissa siitä asti, kun olit vauva. Et tiedä, keitä oikeat vanhempasi ovat.

Olet kymmenvuotias. Asut maatilalla. Olet tyttö ja sinulla on kaksi veljeä. Isäsi sanoo, että sinun tulisi auttaa äitiäsi ruoanlaitossa ja siivoamisessa, kun taas veljesi saavat viettää enemmän aikaa läksyjen parissa. Isäsi mielestä naisten kuuluisi tehdä vain kotitöitä.

Asut yksin äitisi kanssa kerrostaloasunnossa kaupungissa. Äitisi on töissä tehtaassa. Olet erittäin hyvä musiikissa ja tanssimisessa. Sinusta tuntuu usein, että tykkäisit enemmän olla tyttö kuin poika. Tykkäät käyttää mekkoja kotona. Olet yhdeksän vuotta vanha.

Synnyit invaliditeetin kanssa ja joudut käyttämään pyörätuolia. Asut kerrostalossa kaupungissa vanhempiesi ja kahden sisaresi kanssa. Molemmat vanhempasi ovat opettajia. Olet 12-vuotias.

Vanhempasi erosivat kun olit vauva. Nyt olet 12-vuotias. Asut äitisi ja hänen miesyhtävänsä kanssa. Viikonloppuisin vieraillet isäsi, hänen uuden vaimonsa ja heidän kahden pienen lapsensa luona..

Olet maasi Amerikan suurlähettilään lapsi. Käyt kansainvälistä koulua. Käytät paksuja silmälasia ja änkytät hieman. Olet 11-vuotias.

Olet kahdeksan vanha. Sinulla on kaksi äitiä, joiden kanssa asut maaseudulla pienessä kaupungissa. Heistä molemmat tekevät töitä kotoa käsin. Olet ainut lapsi luokallasi, jolla on kaksi äitiä.

Olet 12-vuotias. Asut kerrostalossa kaupungissa äitisi kanssa. Olet hyvä jalkapallossa ja tykkäät leikkiä poikien kanssa. Opettajasi ja äitisi sanovat, että sinun pitäisi 'olla enemmän niinkuin tyttö'.

Olet 13-vuotias poika. Asut vanhempiesi kanssa suuren kaupungin lähellä hienossa talossa, jossa on puutarha. Olet juuri rakastunut ensimmäistä kertaa – olet tosi ihastunut vanhempaan poikaan koulussasi. Se tuntuu kummalliselta ja sinua pelottaa, että muut saavat tietää sinun pitävän pojista.

Olet kymmenen vanha ja asut vanhempiesi ja kahden sisaresi kanssa. Sinut adoptoitiin kun olit hyvin pieni. Et tunnebiologisia vanhempiasi, koska he asuvat toisessa maassa. Ihosi on eri väri kuin perheelläsi ja ystäväilläsi. Olet tosi hyvä urheilussa.

Sinulla on oppimisvaikeuksia, joiden takia käyt koulua kaksi luokkaa jäljessä. Olet 10-vuotias, ja olet paljon pidempi, kuin luokkasi lapset, jotka ovat vasta 8. Vanhempasi erosivat kun olit kuuden vanha ja nyt asut isäsi ja hänen miesystävänsä kanssa. Molemmat käyvät töissä, joten heillä ei ole paljon aikaa auttaa sinua läksyissä.

Liite 2: Tilanteet

Lue seuraavat tilanteet ääneen. Jokaisen kohdan jälkeen anna lapsille hetki aikaa ottaa askel ja katsoa, missä kohdassa ovat suhteessa muihin. Voit myös keksiä uusia tilanteita, jotka sopivat paremmin yhteisöönne.

1. Sinulla ja perheelläsi on aina tarpeeksi rahaa ostaaksenne, mitä tarvitsette.
2. Asut kelmollisessa paikassa, jossa on televisio ja internet.
3. Sinua ei kiusata tai jätetä ulkopuoliseksi ulkonäkösi takia.
4. Kanssasi asuvat ihmiset kysyvät mielipidettäsi tärkeistä päätöksistä, jotka koskevat sinua.
5. Voit mennä koulun jälkeen kerhoihin tai urheiluharjoituksiin.
6. Voit ottaa koulun jälkeen ylimääräisiä oppitunteja musiikissa ja piirtämisessä tai avuksi läksyjenteossa.
7. Sinä et pelkää, että poliisi pysäyttää sinut.
8. Sinua ei ole koskaan uhkailtu vanhempiesi taustan, alkuperän tai kulttuurin takia.
9. Sinulla on säännölliset lääkärin ja hammaslääkärin tarkastukset, vaikka et olisi sairaana.
10. Sinä ja perheesi lähдете muualle lomailemaan kerran vuodessa.
11. Voit kutsua ystäviä yökylään sinne, missä asut.
12. Kun olet vanhempi, voit mennä yliopistoon tai valita minkä ammatin tai uran haluat.
13. Kun olet vanhempi, voit tuoda kotiin tyttöystäväsi tai poikaystäväsi ilman ongelmia.
14. Näet yleensä televisiossa tai elokuvissa ihmisiä, jotka näyttävät siltä kuin sinä ja elävät kuin sinä.
15. Sinä et pelkää, että sinua kiusataan tai kimppuusi käydään kadulla, koulussa tai asunpaikassasi.
16. Vanhempasi, isovanhempasi ja jopa isoisovanhempasi ovat kaikki syntyneet tässä maassa.
17. Tunnet, että kykyjäsi arvostetaan ja sinua rohkaistaan kehittämään itseäsi.
18. Ajattelet tulevaisuutesi olevan onnellinen, kun kasvat isoksi.

Tämä ei ole enää hauskaa

Ikä	6-9 tai 10-12 (älä sekoita ikäryhmiä)
Kesto	75 minuuttia
Ryhmäkoko	Enintään 30

Kuvaus

Tämä harjoitus yhdistää aktiivisen aarteenetsinnän ja viestikilpailun sekä pohdintaa kielestä. Se tutkii, miten sanoja sukupuolesta ja seksuaalisuudesta käytetään negatiivisessa merkityksessä, ja miten tätä muutetaan.

Tavoitteet

- Pohtia kiusaamiseen käytettäviä, sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviä sanoja
- Luoda käsitys siitä, miten sanat vaikuttavat ihmisiin
- Miettiä, miksi sukupuoli- ja seksuaali-identiteettiin liittyviä sanoja käytetään usein negatiivisella tavalla

Materiaalit

- Huone tai tarpeeksi suuri tila, jossa voi juosta ja piilottaa paperinpalloja
- Ilmapalloja (2-3 per lapsi), Tusseja, fläppipaperia, Pieniä paperinpalloja (2-3 per lapsi)

Aktiviteetti vaiheittain

1. Pyydä kaikkia miettimään sanoja tai nimiä, joilla ovat kuulleen ihmisiä haukuttavan heidän sukupuolensa, suku puolisen ilmaisunsa tai seksuaalisuutensa takia (esim. koska he ovat homoja tai lesboja – sillä ei ole merkitystä, onko henkilö oikeasti homo, vai onko se vain haukkujan oletus henkilöstä).
2. Pyydä heitä kirjoittamaan jokainen sana eri paperinpalalle. Heidän ei tulisi kirjoittaa viittä sanaa enempää.
3. Jokaisen lapsen tulisi piilottaa sanansa ympäri huonetta tai tilaa (jos olette avoimessa tilassa, aseta jonkinlaiset rajat).
4. Kerro ryhmälle, että heidän on löydettävä muiden piilottamat paperit.
5. Tuo ryhmä takaisin yhteen ja pyydä heitä lukemaan ääneen sanat, jotka löysivät. Selvennä kaikki sanat.
6. Kun olette käyneet läpi kaikki sanat, jaa ilmapallot, yksi pallo per sana. Pyydä lapsia kirjoittamaan jokainen sana eri palloon. Selitä, että haluat lasten räjäyttävän palloissa olevat sanat ja negatiiviset tunteet, joita saamme niistä.
7. Jaa ryhmä tiimeihin niin, että joka ryhmällä on sama määrä ilmapalloja. Yksi kerrallaan jokainen tiimin jäsen juoksee tilan toiselle puolelle pitäen palloa jalkojensa välissä, istuu pallon päälle niin, että se poksauttaa ja juoksee takaisin lähettäen seuraavan tiimin jäsenen matkaan. Peli loppuu kun kaikki pallot on poksautettu.
8. Keskustelkaa siitä, milloin ja miksi joillakin sanoilla on pahat tarkoitukset. Selitä, että vaikka negatiivisten sanojen tuhoaminen on hauskaa, usein on vain mahdotonta tehdä niin. Kerro, että joissakin tilanteissa tarvitaan muuta tapaa sanojen merkityksen muuttamiseen.
9. Pyydä heitä nyt ottamaan pareittain yksi negatiivinen sana ja muuttamaan sen merkitystä. Kokeilkaa:
  - Muuttaa asiayhteyttä, jossa sanaa käytetään (esim. "Se on niin siisti tyyppi, sellanen hinttari")
  - Tekemällä sanoista söpöjä hellittelymuotoja (esim. tyttö - tyttönen)
10. Anna osallistujien esitellä muunnellut sanat ja kirjaa ne ylös fläppipaperille.

Aktiviteetin purku

- Miksi ihmisiä nimitellään?
- Kiusataanko tiettyjä lapsia enemmän kuin muita?
- Miltä sinusta tuntuisi, jos sinua kutsuttaisiin jollakin näistä nimistä?
- Miltä tuntui muuttaa sanojen merkitystä?
- Tuntuisiko sinusta hyvältä määritellä sanoja uudestaan oikeassa tilanteessa?
- Uskotko, että sillä olisi vaikutusta asioihin?
- Miten tällainen määritelmien muuttaminen voitaisiin toteuttaa yhteiskunnassa?

Mitä voin tehdä?

Ikä

Kesto

Ryhmäkoko

10+

90 minuuttia

10-30

Kuvaus

Lapset käyttävät forum-teatteria pohtiakseen, miten reagoida seksuaalisuuteen ja sukupuoliin perustuvaan kiusaamiseen.

Tavoitteet

- Lisätä tietoisuutta kiusaamisen eri muodoista
- Pohtia tapoja, joilla kiusaamisen kohteet ja sivustakatsojat voivat vastata kiusaamiseen
- Tutkia tapoja, joilla ihmiset voivat ruveta kiusattujen 'liittolaisiksi'

Aktiviteetti vaiheittain

1. Pyydä lapsia miettimään tilanteita, joissa ovat todistaneet jotakuta kiusattavan tämän sukupuolen, sukupuolisen ilmaisun tai seksuaalisuuden tai muiden niistä olettamien seikkojen takia. Jaa heidät neljän tai viiden henkilön pienryhmiin ja pyydä heitä jakamaan esimerkinsä. Heidän tulisi selittää:
  - Mitä tapahtui? Keitä muita paikalla oli? Mitä tilanne sai heidät tuntemaan? Miten he itse ja muut reagoivat?
2. Pyydä lapsia päättämään yksi esimerkki, jossa tilannetta ei ratkaistu (tai sekoitus eri esimerkeistä) ja valmistamaan lyhyt näytelmä valitsemistaan esimerkeistä.
3. Esittäkää lyhyet näytelmät kaikille vuoronperään. Jokaisen näytelmän jälkeen kysy kysymykset perustuen tilanteeseen:
  - Mitä tässä tilanteessa tapahtui? Ketä kiusattiin? Miksi?
  - Miten reagoit? Miten muut reagoivat?
  - Miltä sinusta tuntui katsella näytelmää?
4. Selitä, että ryhmä esittää nyt tilanteensa uudelleen, mutta tällä kertaa koko ryhmä yrittää muuttaa tilannetta tehdäkseen siitä paremman. Esityksen aikana kuka tahansa yleisöstä voi taputtaa merkiksi siitä, että kaikkien on jähmetyttävä paikoilleen. Taputtanut henkilö nousee ylös, koskettaa jonkun olkapäätä (ei kiusaajan) ja ottaa hänen paikkansa tilanteessa.

Tärkeää! Ratkaisu ei voi tulla 'kuin taikaiskusta'. Kiusaajat eivät voi yhtäkkiä muuttua järkeviksi ihmisiksi, jotka kohtelevat kaikkia mukavasti. Siksi kiusaajaa ei voi vaihtaa kesken kaiken. Muutosten täytyy perustua oikeisiin asioihin, joita joko kiusattu tai muut paikalla olijat voisivat tehdä muuttaakseen tilannetta.

5. Joka kerralla, kun tilannetta muutetaan, keskustele jälleen ryhmän kanssa::
  - Mikä muuttui?
  - Onko tämä mielestäsi realistista?
  - Tuntuisiko sinusta hyvältä tehdä näin oikeassa tilanteessa?
  - Olisiko tällä mielestäsi vaikutusta tilanteeseen?
6. Kun jokainen tilanne on loppuun käsitelty tai ongelma 'ratkaistu', siirrykää seuraavaan (jokaiseen tilanteeseen ei välttämättä löydy 'ratkaisua').

Aktiviteetin purku

- Miltä sinusta tuntuu esitysten jälkeen?
- Mitä näistä ratkaisuista aiot käyttää arkielämässäsi?

Vinkejä ohjaajille

- On hyödyllistä tehdä lyhyitä teatteriharjoitteita ennen tätä aktiviteettiä, jotta osallistujat tottuvat esiintymiseen ja heistä tuntuu hyvältä omaksua erilaisia rooleja (hyvä lähdekirja teatteriharjoitteisiin ja forum-teatteriin on 'Games for Actors and Non-Actors', kirjoittanut Augusto Boal). Forum-teatteri on Augusto Boalin kehittämä teatterin muoto, ja sitä kuvaillaan hänen teoksessaan "Theatre of the Oppressed" (1979).

Epäreilupuisto

Ikä	10-13
Kesto	45 minuuttia
Ryhmäkoko	10-20

Kuvaus

Tässä aktiviteetissa osallistujien täytyy muodostaa jotakin yhdessä samalla, kun esittävät kiusaajan, kiusatun ja sivusta katsojan rooleja. Kun he ovat pohtineet lopputulosta ja roolejaan, he määrittelevät ja sopivat sopimuksen, jolla ryhmä välttää kiusaamista.

Tavoitteet

- Ymmärtää kiusattujen, sivusta katsojien sekä kiusaajien itsensä tunteita
- Ymmärtää, että kiusaaminen vahingoittaa ryhmän tuloksia sekä yleistä ilmapiiriä
- Kehittää ryhmän yhteiset säännöt kiusaamista vastaan

Materiaalit

- Roolikortit kopioituna ja leikattuna irralleen (liite; jos sinulla ei ole mahdollisuutta kopioida, voit myös kuiskata roolit osallistujille).
- Rakennusmateriaaleja esim. vanhoja tölkkejä, murolaatikoita, sanomalehtiä, tikkuja, oksia ja asioita luonnosta.

Aktiviteetti vaiheittain

1. Selitä, että osan ryhmästä tulee rakentaa heidän unelmiensa huvipuisto tai leikkikenttä yhdessä, kun toinen puoli ryhmästä tarkkailee, mitä tapahtuu. Ne, jotka rakentavat eivät ole oma itsensä, vaan saavat roolit, joita heidän tulee noudattaa.
2. Jaa roolikortit ja ohjeista osallistujia olemaan kertomatta roolejaan muille. Sinun ei tulisi antaa kiusaajan roolia niille, joiden tiedät joskus kiusanneen tai kiusatun roolia niille, joiden tiedät kokeneen kiusaamista.
3. Kerro, että tarkkailijoiden pitäisi katsoa, miten eri ihmiset ovat vaikutuksessa toistensa kanssa.
4. Anna rakentajille hieman aikaa lukea ja ymmärtää roolinsa. Anna sitten heille rakennusmateriaalit, jotta he voivat alkaa rakentamaan huvipuistoaan.
5. Selitä, että heidän tulee rakentaa huvipuisto samalla, kun esittävät heille annettuja rooleja. Oikeaa väkivaltaa ei saa esiintyä ja ohjaaja pysäyttää prosessin, jos on tarve.
6. 15 minuutin jälkeen lopeta rakennusvaihe.
7. Pyydä rakentajia nousemaan ylös, avaamaan vetoketju ja astumaan ulos suurista näkymättömistä haalareistaan ja heittämään ne pois; tämä symboloi sitä, että he riisuvat roolin pois päältään. Pyydä sitten kaikkia istumaan yhteen rinkiin.
8. Kysy ensin tarkkailijoilta:
  - Mitä tapahtui?
  - Miten rakentajat vaikuttivat keskenään? Miten he reagoivat toisiinsa?
  - Oliko joitakin erityisiä hetkiä, jotka nousivat esiin?
9. Kysy sitten rakentajilta:
  - Mitä teit kuluneen 15 minuutin aikana?
  - Miltä sinusta tuntui?
10. Kysy koko ryhmältä:
  - Millaisia vaikutuksia rakentajien käytöksellä oli rakennusprojektiin?
  - Onko tällainen kanssakäyminen jotain, mitä tunnistat oikeasta elämästä?
  - Miksi ajattelet tällaista tapahtuvan?

11. Keskustelun tuloksena tulisi käydä selväksi, että kiusaaminen on haitallista jokaiselle ryhmän jäsenelle. Selitä, että koska kukaan ei tahdo kiusaamista tapahtuvan ryhmässään, haluaisit ehdottaa, että ryhmä tekee yh teisen sopimuksen olevansa 'kiusaamaton ryhmä'. Tähän sopimukseen tulisi sisällyttää linjaukset kiusaamisen ehkäisemiseksi ja säännöt siitä, mitä tehdä, jos havaitsee kiusaamista.
12. Nyt ryhmän tulisi keksiä säännöt sopimukseen. Voitte joko pysyä kokonaisena ryhmänä jossa ihmiset sanovat vuoronperään ideansa, tai jakautua pienryhmiin. Jotkut voivat keskittyä sääntöihin kiusaamisen ehkäisemiseksi ja toiset siihen, mitä tehdä, jos kiusaamista ilmenee.
13. Kirjaa kaikki ehdotetut säännöt fläppitaululle. Keskustele kaikista säännöistä ja kysy, haluaako ryhmä muuttaa niitä ja ovatko kaikki yksimielisiä säännöstä. Vasta kun kaikki säännöt ovat selviä ja kaikki ovat samaa mieltä niistä, he voivat tulla allekirjoittamaan sopimuksen. Sinun tulisi laittaa sopimus esille huoneeseen.
14. Jos aikaa on tarpeeksi, koko ryhmä (mukaanlukien tarkkailijat) voi suorittaa rakennustehtävän uudelleen, nou dattaen tällä kertaa sopimuksensa sääntöjä.

Liite: Roolikortit

1. Tapahtui mitä tahansa, sinä vain naurat ja yrität olla hauska.
2. Pysyttelet omillasi ja tarkkailet tekemättä tai sanomatta mitään.
3. Pyrit olemaan aina vahvimman puolella.
4. Sinua suututtaa, jos jotakin epäreilua tapahtuu, ja yrität auttaa.
5. Ajattelet olevasi kaikista vahvin, ja näytät sen koko ajan.
6. Tulet tosi nopeasti aggressiiviseksi (vain sanallisesti!).
7. Loukkaat muita ja puhut heistä pahaa.
8. Yrität eristää omilleen ihmisiä, joiden et ajattele olevan yhtä siistejä tyyppejä, kuin sinä.
9. Olet ujo ja teet yleensä, niinkuin muut käskevät sinun tehdä.
10. Tunnet itsesi yksinäiseksi ja surulliseksi.

Dani-tyttö

Ikä	8-12
Kesto	90 minuuttia
Ryhmäkoko	5-30

Kuvaus

Ryhmä kuuntelee tarinaa kiusaamisesta ja keskustelelee eri strategioista sen lopettamiseksi.

Tavoitteet

- Kehittää empatiaa niitä lapsia kohtaan, joita kiusataan
- Tunnistaa mahdollisia tapoja lopettaa syrjintä

Materiaalit

- Kopiot tilannekorteista (liite 2)
- Muistilappuja tai pieniä paperinpaloja

Aktiviteetti vaiheittain

1. Lue ääneen tarina 'Dani-tyttö' tai lukekaa se yhdessä (katso liite 1).
2. Keskustelkaa:
  - Mitä tapahtuu?
  - Onko tämä normaalia? Tapahtuuko samanlaisia asioita koulussasi?
  - Onko ok, jos pojat eivät tykkää 'poikien jutuista' tai tytöt 'tyttöjen jutuista'? Miksi (ei)?
  - Miltä luulet Danielista tuntuvan? Entä Vilmasta, Roosasta, Ronista ja Karista?
  - Miksi arvelet Ronin ja Karin käyttäytyvän tällä tavalla?
  - Mitä luulisit, miksei kukaan muu kuin Roosa sano pojille mitään?
3. Muodosta pienryhmät ja anna jokaiselle yksi tilannekortti kuvaamaan mahdollista 'ratkaisua' tarinaan. Anna ryhmille aikaa lukea tilanteet. Heidän tulisi miettiä, mitä tapahtuisi, jos he käyttäisivät tätä strategiaa ja auttaisiko se Danielia. Heidän tulee valmistella lyhyt näytelmä muille, joka esittelee heidän ratkaisunsa.
4. Esittäkää näytelmät vuoron perään. Jokaisen näytelmän jälkeen keskustelkaa:
  - Mitä tässä tapahtui? Mikä oli ratkaisu?
  - Uskotko, että tämä auttaisi oikeasti?
  - Voitko kuvitella tekeväsi näin?

Aktiviteetin purku

- Mitä strategiaa käyttäisit kaikista mieluiten?
  - Usein muut ihmiset ryhmässä eivät edes tajua, että jotakuta kiusataan. Miten voit varmistaa, että huomaat, jos kiusaamista tapahtuu?
  - Onko sinulla muita ratkaisuja kiusaamisen lopettamiseksi?
  - Miten voit varmistaa, että kaikki voivat tehdä mitä haluavat riippumatta siitä, onko se tyypillistä pojille vai tytöille?
5. Päätä aktiviteetti pyytämällä kaikkia kirjoittamaan muistilapulle viesti yhdelle tarinan henkilöistä. Viestit tulisi muotoilla positiivisesti! Pyydä osallistujia laittamaan viestit seinälle ja ne, jotka tahtovat, voivat lukea viestinsä ääneen.

Vinkkejä ohjaajille

Kun käytät tätä aktiviteettia, sinun tulisi olla varovainen mahdollisten ryhmässäsi olevien kiusaamistapausten kanssa. On tärkeää, että ryhmässä on hyvä ryhmähenki etukäteen, jotta lapsilla on turvallinen olo. Tarinan lukeminen voi tuoda esiin voimakkaita muistoja osallistujissa. Jos tiedät, että ryhmässäsi on lapsi, jota kiusataan tai on kiusattu, voit puhua hänen kanssaan etukäteen selittääksesi, mitä aiotte tehdä ja kysyä sopiiko hänelle, että tätä aihetta käsitellään. Sinun tulisi myös tehdä selväksi, että lasten tulisi ainoastaan jakaa asioita, joista heistä tuntuu mukavalta puhua ja että heillä on mahdollisuus poistua aktiviteetista, jos se on heille liikaa.

Liite 1: Dani-tyttö

“Minä vihaan jalkapalloa!” Daniel valitti äidilleen. Oli ensimmäinen koulupäivä kesäloman jälkeen ja Danielin vanhemmat yrittivät suostutella häntä liittymään jalkapallojoukkueeseen, jotta hänestä tulisi vahvempi. Dani-el todella vihasi sitä – hän ei ollut kovin hyvä juoksija ja pelkäsi, että saisi iskun naamaansa kovasta pallosta. Hän viettäisi ennemmin iltapäivänsä ystäviensä Vilman ja Roosan kanssa, jotka hän tuntenut 3-vuotiaasta lähtien. Daniel, Vilma ja Roosa tykkäivät mennä yhdessä läheiseen metsään tutkimaan kasveja ja hyönteisiä ja leikkimään leikkejä. He rakastivat ottaa erilaisia rooleja kuvitellen, että metsä oli valtakunta ja he olivat sen kuninkaita ja kuningattaria. Danielista oli myös mukavaa pysytellä kotona lukemassa, ja jos hänen olisi pakko liittyä urheilujoukkueeseen, hän olisi liittynyt samaan voimistelujoukkueeseen, jossa Vilma kävi. Vilmalla vaikutti olevan tosi hauskaa siellä.

Mutta tänä iltapäivänä Danielin äiti raahasi hänet jalkapallokentälle. “Sinun täytyy kokeilla tätä ainakin kerran!” äiti oli sanonut hänelle. “Jos et pidä siitä, sinun ei tarvitse mennä seuraavalla viikolla”. Joten Daniel suostui menemään, sääliensä itseään...

Kuten hän oli osannut odottaa, hän tosiaan vihasi jalkapalloa, eikä ollut siinä kovin hyvä. Puolen tunnin kuluttua hän istahti nurmelle, lähes itkien turhautumistaan. Yhtäkkiä hän huomasi Karin ja Ronin seisovan edessään. Kari ja Roni olivat Danielin luokan äänekkäimmät, ‘johtajat’, jotka tekivät pilkkaa kaikesta ja kiusoittelivat kaikkia, joista eivät pitäneet. Heidän näkemisensä, vielä normaalia pidemmän näköisenä tästä kulmasta katsottuna, sai Danielin tuntemaan itsensä vielä pelokkaammaksi ja turhautuneemmaksi. “Hei, tyttömainen Dani! Mikset mene leikkimään nukeilla tyttökavereidesi kanssa?” Kari pilkkasi häntä. Daniel ei sanonut mitään. “Hei kaikki, Dani yritti vihdoinkin tulla mieheksi”, Roni huusi muille pojille.

Daniel oli itkun partaalla. Mutta se olisi vain pahentanut asioita. Joten hän pysyi hiljaisena, katsomatta poikiin päin.

Seuraavana päivänä koulussa, kun Daniel tuli sisään luokahuoneeseen, Roni oli jo paikalla. “Heeei, tytteli!” Roni nauroi kovaäänisesti. Daniel kuuli muiden kikattavan. Tottakai, mitä tahansa Roni teki, hänen ystävänsä lähtivät siihen mukaan.

Kun historian opettaja käski Danielia lukemaan jotakin ääneen, Kari kuiski hänen takanaan: “Dani-tyttö, Dani-tyttö...”. Roni kikatti. Opettaja ei sanonut mitään. Kari oli luokan parhaimpia oppilaita ja opettajat rakastivat häntä. Tietenkään he eivät koskaan sano mitään.

Seuraavalla tunnilla joku heitti Danielille palan paperia, jossa oli hänen nimensä. Daniel avasi sen. Siinä luki: “Et sä ole tyttö, oot homo!” Daniel tunsu kyyneleitä silmissään. Roosa luki paperin ja yritti rauhoitella Danielia. “Ne on vaan typerä idiootteja. Älä kuuntele niitä. Unohda, mitä ne sanoo”. Vilma näytti pelokkaalta.

Ruokatauolla asiat pahenivat. Kokonainen joukko poikia kerääntyi Danielin ympärille, kun hän oli lounaalla Vilman, Roosin ja muutaman muun tytön kanssa. “Hintti”, joku huusi. Jotkut muut pojat tekivät pussailuäänä. Kari potkaisi Danielin reppua. “Älä ikinä koske muhun, okei hinttari?” Daniel ei tiennyt, mitä sanoa. Jotkut tytöt kikattivat, toiset katsoivat muualle. Roosa näytti vihaiselta. “Nyt lopetatte, OK?” hän huusi. “Ole sinä lesbo hiljaa!” Roni vastasi. Monet kikattivat jälleen... Sitten kello soi. Roosa oli raivoissaan. “Mennään puhumaan opettajalle”, hän ehdotti ystävilleen. Danielia ja Vilmaa pelotti. “Opettajat tykkää Karista, ei ne meitä usko”, Vilma kuiskasi. “Jos ne kuulee, että me ollaan kerrottu opettajalle, eikö se vaan pahenna kaikkea?” Daniel kysyi.

Liite 2: Tilannekortit

1. Roosa, Daniel ja Vilma päättävät mennä oman luokkansa opettajan luokse ja kertoa, miten muut kohtelevat Danielia. Seuraavalla tunnilla opettaja sanoo koko luokalle, että heidän tulisi lakata häiritsemästä Danielia, tai heidän vanhempinsa otetaan yhteyttä.
2. Seuraavalla välitunnilla Roosa kokoaa muut tytöt yhteen ja kertoo heille, miltä kiusaaminen tuntuu Danielista. Hän pyytää muita tyttöjä tukemaan häntä ja näyttämään Ronille ja Karille, että heidän käytöksensä on tyhmää ja ilkeää.
3. Daniel kertoo vanhemmilleen, että hänellä on tosi kipeä olo ja hänen täytyy jäädä kotiin lepäämään. Hän toivoo, että kun hän palaa kouluun, muut ovat siirtyneet eteenpäin ja puhuvat jostain muusta. Hänen vanhempansa antavat hänen olla kotona pari päivää, sitten Daniel palaa kouluun.
4. Seuraavalla kerralla, kun Roni ja Kari huutavat Danielille, että "sä oot ihan homo", Daniel kääntyy ympäri ja huutaa takaisin: "En ole homol Te olette!!"
5. Daniel menee koulukuraattorin puheille ja kertoo tälle, miltä hänestä tuntuu, kun Roni ja Kari nimittelevät häntä. Koulukuraattori ottaa aikaa kuunnellakseen Danielia ja keskustelee eri vaihtoehtoista hänen kanssaan. Sitten kuraattori kutsuu Vilman ja Roosaa liittymään keskusteluun, ja yhdessä he tekevät suunnitelman kiusaamisen lopettamiseksi.

A-sukupuolinen

Henkilö, jolla ei ole henkilökohtaista linjausta käsitteisiin 'mies' ja 'nainen', vaan joka kokee elävänsä sukupuolettomana (saatetaan kutsua myös termeillä sukupuoli neutraali tai sukupuolioton).

Androgyyni

Sukupuolinen ilmaisu, joka sisältää sekä maskuliinisia että feminiinisiä piirteitä.

Aseksuaali

Henkilö, joka ei yleensä tunne seksuaalista vetovoimaa muihin ihmisiin tai valitsee olla ottamatta osaa seksuaaliseen kanssakäymiseen. Saatetaan tulkita seksuaalisen suuntautumisen puuttumisena tai uniikkina kategoriana. Aseksuaalit saattavat silti harrastaa seksiä tai itsetyydytystä. He voivat rakastua muihin ihmisiin.

Asteriski *

Termi, jota käytetään usein trans*- ja inter*-sukupuolisista kuvaamaan trans*- ja inter*-ihmisten identiteettien suurta monimuotoisuutta.

Binaarinen/ Epäbinaarinen

Binaarisuus viittaa oletukseen, että olemassa on vain kaksi sukupuolta – mies ja nainen.

Biologinen sukupuoli

Viittaa geneettisiin, biologisiin ja hormonaalisiin ominaisuuksiin (sukupuolielimet, hormonit ja kromosomit), kuvataan yleensä 'miehenä' tai 'naisena'..

Biseksuaali

Henkilö, joka tuntee romanttista ja seksuaalista vetovoimaa miehiin ja naisiin. Käytetään usein synonyyminä panseksuaalille (kiinnostus ihmisiin heidän sukupuolestaan riippumatta), sillä panseksuaali on melko uusi termi.

Cissukupuolinen

Luokittelee itsensä sukupuoleen, joka vastaa syntyessä määriteltyä (mieshenkilö/mies tai naishenkilö/nainen).

Drag

Vaatteet, jotka liittyvät tiettyyn sukupuolirooliin ja joita käyttää muuta sukupuolta edustava henkilö performanssiteeseen. 'Drag king' on henkilö, joka esittelee tyypillisesti julkisena performanssina maskuliinisuutta pukeutumisen ja maneerejen avulla, siinä missä 'drag queen' esittelee feminiinisyttä.

Epäbinaarinen

henkilö on sellainen, joka ei määrittele itseään mieheksi tai naiseksi. He saattavat tuntea itsensä sekoitukseksi miestä ja naista, jonkinlaiseksi välimuodoksi tai jotakin aivan muuta.

Gay

Henkilö, joka tuntee romanttista ja seksuaalista vetovoimaa samaa sukupuolta oleviin ihmisiin.

Termin 'homo' englanninkielinen synonyymi, käytetään toisinaan myös suomessa.

Hetero

Henkilö, joka tuntee romanttista ja seksuaalista vetovoimaa samaa sukupuolta oleviin ihmisiin.

Hetero

Henkilö, joka tuntee romanttista ja seksuaalista vetovoimaa vastakkaista sukupuolta oleviin ihmisiin (sama kuin heteroseksuaali).

Heteronormatiivisuus

Oletus siitä, että heteroseksuaaliset suhteet miehen ja naisen välillä ovat normaaleja ja toivottavia, siinä missä muun tyyppiset suhteet ovat epänormaaleja eikä niitä kuulu hyväksyä (esim. vain heteroseksuaalisten pariskuntien esille tuominen mainonnassa).

Heteroseksismi

Heteronormatiivisuuteen perustuva erilaisten ihmisten ja parisuhteiden syrjintä (esim. saman sukupuolen avioliittojen kieltäminen).

Hintti, Hinttari

Halventava termi, joka viittaa homoseksuaaliseen ihmiseen tai oletukseen jonkun homoudesta.

HLBT*IQ

Lyhenne termeille lesbo, homo, biseksuaali, trans*, inter* ja queer (tai kyseenalainen, lyhennettä käytetään usein myös A-kirjaimen kanssa termille aseksuaali). Sitä käytetään kuvaamaan laajaa kirjoa ihmisiä, jotka eivät ole heteroseksuaaleja tai joilla on normatiivista poikkeava sukupuoli-identiteetti.

Homofobia

Pelko tai viha homoseksuaalisuutta kohtaan. Laajemmassa merkityksessä kuvaa paheksuntaa HLBT*IQ-ihmisiä tai -parisuhteita kohtaan (esim. henkilöstä tuntuu epämurkavalta hyväksyä ihmisiä, jotka ovat homoja, lesboja, biseksuaaleja tai transsukupuolisia).

Homo(seksuaali)

Henkilö, joka tuntee romanttista tai seksuaalista vetovoimaa samaa sukupuolta oleviin ihmisiin.

Identiteetti

Se, mitä henkilö ajattelee itsestään tai miten kokee itsensä ja henkisen minänsä sitä vastaan, mitä muut hänestä ajattelevat. Kuitenkin se, miten joku muu sinut näkee tai luokittelee saattaa vaikuttaa siihen, miten itse määrittelet itsesi.

Inter* tai intersukupuolinen

Henkilö, jolla on piirteitä (hormonaalisia, fyysisiä tai geneettisiä) jotka eivät (täysin) sovi lääketieteelliseen määritelmään miehestä tai naisesta. He saattavat tuntea itsensä mieheksi tai naiseksi tai epäbinaariseksi henkilöksi.

Kannattaja (liittolainen)

Henkilö, joka luokittelee itsensä heteroksi ja/tai cissukupuoliseksi, mutta kannattaa ja tukee HLBT*IQ-yhteisön jäseniä.

Kiusaaminen

Sinnikäs yritys satuttaa tai nöyryyttää jotakuta. Toistuvaa, vallan epätasapainoon pohjautuvaa, tarkoituksellisesti toista satuttavaa käytöstä.

Kyseenalaistaminen

Prosessi, jossa ihminen tutkii omaa seksuaalista identiteettiään sekä vaikutuksia, jotka voivat juontua perheestä, uskonnollisesta kasvatuksesta tai sisäisistä motiiveista.

Lesbo

Nainen, joka tuntee romanttista ja seksuaalista vetovoimaa enimmäkseen muita naisia kohtaan.

Muunsukupuolinen

Sateenkaaritermi muille sukupuoli-identiteeteille, kuin mies ja nainen, sukupuolibinääriin ulkopuolella.

Outata

(eng. Outing) Sellaisen henkilön seksuaalisuuden tai sukupuoli-identiteetin julkistaminen, joka on itse valinnut olla jakamatta asiaa.

Panseksuaali

Henkilö, joka tuntee seksuaalista ja romanttista vetovoimaa ihmisiin heidän sukupuolestaan riippumatta. Kyse on yksilön persoonallisuudesta eikä siitä, mitä heillä on housuissaan. Tärkein asia pansesksuaalisille ihmisille on rakastaa ja välittää toisistaan riippumatta sukupuolisesta identiteetistä. Bisesksuaalisuuteen verrattuna se ei ole kaksijakoista, vaan käsittää sukupuolen monimuotoisesti mukaan lukien trans*- ja inter*ihmiset.

Queer

Historiallisesti tämä on ollut halventava puhekielinen termi, jota on käytetty HLBT*-ihmisistä. Nykyään HLBT*IQ-yhteisö on omaksunut termin merkiksi ylpeydestään, edustaen kaikkia yksilöitä, jotka jäävät sukupuolisten ja seksuaalisten normien ulkopuolelle. Termi hylkii tarvetta identiteetin määrittelyyn yleisesti.

Rakenteellinen syrjintä

Syrjintää, joka perustuu tapaan, jolla yhteiskuntamme on rakennettu. Järjestelmä itsessään siis aiheuttaa vahinkoa tietyille ihmisryhmille.

Rekkalesbo

Viittaa lesboon, joka tuo itsensä esille maskuliinisella tavalla. Vaikka termiä käytetään usein halventavasti, sitä käyttävät myös monet lesbot myönteisesti.

Ristiinpukeutuminen

Ristiinpukeutajat pukeutuvat omavalinteisesti muun sukupuolen vaatteisiin esim. pukeutumista kuin koettu 'vastakkainen' sukupuoli. Ristiinpukeutumista harrastetaan usein ajoittaisesti virkistymiseen, itseilmaisuun ja seksuaalisiin fantasioihin.

Sateenkaarilippu

Lippu, jossa on kuusi samanlaista horisontaalista raitaa (punainen, oranssi, keltainen, vihreä, sininen ja violetti), joka on otettu käyttöön kuvastamaan HLBT*IQ-yhteisön monimuotoisuutta.

Seksismi

Ennakkoluulo tai syrjintä, joka perustuu henkilön sukupuoleen tai biologiseen sukupuoleen, useimmin naiseen kohdistuvaa.

Seksuaalinen identiteetti /Seksuaalinen suuntautuminen

Ihmisen identiteetin osa, joka kuvaa sitä, millaista seksuaalista ja/tai romanttista vetovoimaa hän tuntee rakastaa ja/ tai harrastaa seksiä muiden ihmisten kanssa heidän sukupuoleensa perustuen. Se on henkilökohtainen kategoria, joten henkilö on esim. homoseksuaali, aseksuaali tai heteroseksuaali vain, jos hän määrittelee itsensä niin.

Seksuaalinen häirintä

Mikä tahansa tahdon vastainen seksuaalinen ehdotus, seksuaalisen palveluksen pyyntö tai verbaalinen tai fyysinen, luonteeltaan seksuaalinen käytös joka tuntuu hälyttävältä tai ärsyttävältä, puuttuu jonkun yksityisyyteen tai luo ahdistavan tai vihamielisen ympäristön.

Sukupuolenkorjaustoimenpiteet

Lääketieteelliset toimenpiteet, jotka korjaavat ihmisen kehon vastaamaan paremmin heidän sukupuoltaan (hormonihoidot, karvanpoisto, sukupuolenkorjausleikkaukset).

Sukupuoli

Käytökselliset, kulttuurilliset ja psykologiset piirteet, jotka tyypillisesti yhdistetään yhteen biologiseen sukupuoleen.

Sukupuoli-identiteetti

Tapa jolla henkilö käsittää oman sukupuolensa ja määrittelee itsensä (esim. mies, nainen, trans*...)

Trans*

Laaja sateenvarjotermi, joka käsittää ne, jotka ylittävät pinteiset sukupuolien rajat, jotka ovat sukupuoleltaan vaihtoehtoisia ja joiden sukupuoli ei vastaa sitä, joka on heille syntyessä määritelty.

Transfobia

Trans*ihmisiin kohdistuva syrjintä tai ennakkoluulo, joka perustuu heidän sukupuoli-identiteettinsä ilmaisun tai yksinkertaisesti trans*identiteettiin.

Trans*mies/Trans*nainen

Trans*henkilö joka luokittelee itsensä mieheksi / trans*henkilö joka luokittelee itsensä naiseksi.

Transseksuaali

Ihminen joka kokee ristiriitaa biologisen synnyinsukupuolensa ja sukupuoli-identiteettinsä välillä. Jotkut transseksuaalit käyvät läpi lääketieteellisen hoidon saadakseen fyysisen sukupuolensa ja sukupuoli-identiteettinsä vastaamaan toisiaan.

Transsukupuolinen

Käytetään usein trans*-sanan synonyyminä. Vaihtoehtoisesti sitä käytetään myös identiteettinä itsenään. Toisinaan yksilöt, jotka elävät sukupuoliroolissa, joka poikkeaa heille syntyessä määritellystä sukupuolesta ryhtymättä minkäänlaisiin lääketieteellisiin muutoksiin, määrittelevät itsensä transsukupuolisiksi.

Transvestiitti

Sama kuin ristiinpukeutuja. Useimmat ihmiset ovat todenneet ristiinpukeutujan olevan toivotumpi termi.

Ulostulo

Prosessi, jossa henkilö tunnistaa ja tiedostaa oman ei-heteron tai trans*identiteettinsä, ja valitsee jakaa sen muiden kanssa.

Äjä

Ihminen, joka määrittelee itsensä maskuliiniseksi. Termiä käytetään joskus lesboista halventavasti (äjjälesbos), mutta käytetään myös myönteisesti kuvaamaan identiteettiä.

Identiteetti ja olemus

Otsikko	Kuvaus	Kesto/min	Ikä	Sivu
Sukupuoleton tarina	Tarinankerronta, piirtäminen	30	6-10	34
Sukupuolen takana	Sukupuolineutraali kieli	30	8-14	36
Kuka on laatikossa?	Kehujen antaminen	10-20	6+	37
Pukeutuminen on siistiä	Pukeutuminen	30-45	6-12	38
Kaikki erilaisia, kaikki saman	Naamioiden tekeminen	60-90	6-10	39
Eläinfarmi	Kuvien katsominen	30	6-8	41
Sankarit	Roolileikki, tarinankerronta	60	6-10	43
Sukupuolikisa	Aartenetsintä	30-45	8-10	44
Seiso jonossa	Mielikuvitusta	60-90	8-12	46
Arvaa kuka	Valokuvien katselu	45-60	10+	49
Aikakapseli	Tavaroiden keräily	45-60	10+	53

Perhe ja ihmissuhteet

Otsikko	Kuvaus	Kesto/min	Ikä	Sivu
Rakkautta ja musiikkia	Musiikin kuuntelu	60-90	6-12	54
Perhe rakenteilla	Muovailu/piirtäminen	60	6-12	55
Parikokoelma	Kollaasin tekeminen	60	8-12	57
Pariskuntamuistipeli	Muistipeli ja tarinankerronta	30-45	6+	58
Sateenkaarikatu	Arvoitus	30	8+	63
Ei tarkoittaa ei	Kanssakäyminen ja keskustelu	30	8-15	65

Kiusaaminen ja syrjintä

Otsikko	Kuvaus	Kesto/min	Ikä	Sivu
Pelin säännöt	Juoksemista ja keskustelua	45	6+	67
Pala kakkua	Kakun syöminen ja keskustelu	45-60	8+	68
Arvaa ammatti	'Alias'-tyylinen peli	45	8-12	70
Astu askel eteenpäin	Mielikuvitusta	60	10+	72
Tämä ei ole enää hauskaa	Arteenetsintä, keskustelua ja kisailua	75	6-9 tai 10-12	76
Mitä voin tehdä?	Forum-teatteria	90	10+	77
Epäreilupuisto	Askartelu, roolileikki	45	10-13	78
Dani-tyttö	Tarinankerronta, roolileikki	90	8-12	80

IFM • SEI

International Falcon Movement
Socialist Educational International

www.ifm-sei.org